Victor Hugo

BUG-JARGAL

Traducere de Mihai RĂDULESCU

1971

EDITURA JUNIMEA

COLECŢIA „101 CĂRŢI”

Versiune electronică: **[V2.0]**

Autorul acestei cărţi era în vârstă de şaisprezece ani, în 1818; a pus pariu că va scrie un volum în cincisprezece zile. Redactă *Bug-Jargal*. La şaisprezece ani ai vârsta când pariezi orişice şi improvizezi orice.

Această carte a fost scrisă, deci, cu doi ani înaintea lui Han de Islanda. Şi, deşi, cu şapte ani mai târziu, în 1825, autorul l-a refăcut şi rescris în bună parte, rămâne totuşi, prin fond şi multe detalii, întâia lucrare a autorului.

El cere iertare cititorilor săi că îi face să îşi irosească timpul cu amănunte atât de puţin importante; a socotit, însă, că micul număr de persoane cărora le place să orânduiască operele unui poet după rangul valorii şi în ordinea naşterii nu vor fi nemulţumite aflând vârsta *Bug-Jargal*-ului; cât despre autor, aidoma călătorilor ce adastă la jumătate de cale, străduindu-se să mai descopere, în undele brumate ale zării, locul de unde au pornit, el a voit să facă loc aici amintirii acelor vremi de seninătate, îndrăzneală şi încredere, când se năpustea făţiş asupra unui subiect atât de mare: revolta negrilor din San-Domingo, din 1791, luptă între uriaşi, trei lumi interesându-se de ea, Europa şi Africa, drept potrivnici, America, drept câmp de bătălie.

24 martie 1832

Episodul ce urmează a fi citit şi al cărui fond este împrumutat din revolta sclavilor din San-Domingo, din 1791, are un aer de circumstanţă[1] suficient pentru a-l împiedica pe autor să îl publice. Totuşi, deoarece o schiţă a acestui opuscul a fost publicată şi distribuită într-un număr restrâns de exemplare, în 1820, într-o epocă în care politica vremii era prea puţin preocupată de Haiti, pare limpede că dacă subiectul tratat a stârnit un interes mărit de atunci încoace, aceasta nu s-a întâmplat din vina autorului. Evenimentele au avut loc în funcţie de carte, iar nu cartea a fost cea redactată în funcţie de evenimente.

În orice caz, autorul nici nu visa să smulgă această lucrare semiobscurităţii în care era învăluită; dar, înştiinţat că un librar din capitală îşi propunea să retipărească schiţa sa anonimă, a socotit a fi de datoria lui să preîntâmpine această retipărire scoţând el însuşi la lumină lucrarea sa revizuită şi, într-o oarecare măsură, refăcută, prevedere ce cruţă amorul propriu al autorului de un necaz, şi pe librar de o speculaţie murdară.

Mai multe persoane distinse, care au fost amestecate în tulburările din San-Domingo, fie în calitate de coloni, fie în calitate de funcţionari, aflând de apropiata publicare a acestui episod, au avut bunăvoinţa de a comunica spontan autorului materiale cu atât mai preţioase, cu cât sunt aproape toate inedite. Autorul, cu acest prilej, le vădeşte via sa recunoştinţă. Aceste documente i-au fost deosebit de folositoare pentru îndreptarea a ceea ce povestirea căpitanului d'Auverney înfăţişa incomplet, cât priveşte culoarea locală, şi nesigur, în privinţa adevărului istoric.

În sfârşit, autorul este dator să îşi prevină cititorii că povestea lui *Bug-Jargal* nu e decât un fragment dintr-o lucrare, mai întinsă, ce urma să fie compusă cu titlul *„Povestiri în cort"*. Autorul presupune că, în timpul războaielor purtate de revoluţie, mai mulţi ofiţeri francezi se înţeleg să scurteze, fiecare la rând, lungimea nopţilor bivuacului, istorisind câte una dintre aventurile lor. Episodul publicat aici făcea parte din această serie de naraţiuni; poate fi detaşat fără niciun neajuns, şi, de altfel, lucrarea în care urma să fie inclus nu este sfârşită, nu va fi

[1] Prefaţa aceasta, ce a întovărăşit primele ediţii, datează din ianuarie 1826.

niciodată şi nici nu este vrednică să fie.

BUG – JARGAL

I

…Venind rândul căpitanului Leopold d'Auverney, acesta deschise ochii mari şi mărturisi acelor domni că adevărul adevărat era că nu ştia nicio întâmplare din viaţa sa, care să preţuiască într-atâta, încât să le reţină atenţia.

— Dar, căpitane, îi vorbi locotenentul Henri, se spune că totuşi aţi călătorit şi că aţi văzut lumea. Nu e adevărat că aţi fost în Antile, în Africa şi în Italia, în Spania?… Ah, căpitane, iată câinele dumneavoastră şchiop.

D'Auverney tresări, lăsă să-i cadă ţigara de foi şi se întoarse brusc spre intrarea cortului, în clipa în care un câine imens alergă spre el şchiopătând. Trecând, câinele stinse ţigara căpitanului; acesta nici nu băgă de seamă. Câinele îi linse picioarele, dădu bucuros din coadă, lătră, se zbengui cât ştia de frumos, după care se întinse lângă el. Căpitanul, emoţionat, întristat, îl mângâia absent cu mâna stângă, desfăcându-şi cu cealaltă cureaua caschetei şi repeta din când în când: „În sfârşit, ai apărut, Rask! Ai apărut!” În cele din urmă, exclamă: „Dar cine te-a adus?”

— Cu îngăduinţa dumneavoastră, căpitane…

De câteva minute, sergentul Thadée ridicase pânza cortului şi stătea în picioare, cu braţul drept înfăşurat în redingotă, cu ochii în lacrimi, contemplând în tăcere încheierea odiseei. La urmă, îndrăzni să spună: „Cu îngăduinţa dumneavoastră, căpitane…” D'Auverney ridică privirile.

— Tu, Thad? Şi cum dracului ai fost în stare?… Bietul câine! Îl credeam în tabăra englezilor. Unde ai izbutit să-l găseşti?

— Slavă domnului! Sunt, căpitane, la fel de vesel ca domnul nepotul dumneavoastră când îl puneaţi să decline *cornu*-coarnă; *cornu*-al coarnei…

— Dar, spune-mi odată unde ai izbutit să-l găseşti?

— Nu l-am găsit, căpitane; m-am cam dus să-l caut.

Căpitanul se ridică şi întinse sergentului mâna, dar mâna sergentului rămase mai departe înfăşurată în redingotă. Căpitanul nu luă seama la asta.

— Vedeţi că... adică, de când s-a pierdut Rask ăsta, săracul, am priceput, cu îngăduinţa dumneavoastră, căpitane, că vă lipsea ceva. Ca să n-ascund nimica, îmi vine să cred că în seara în care n-a venit, ca de obicei, să-mpart raţia de pâine cu el, n-a lipsit mult ca bătrânul Thad să-nceapă să se smiorcăie ca un plod. N-am făcut-o, slavă Domnului; n-am plâns decât de două ori în viaţă: întâia oară când... în ziua în care... Şi sergentul îşi privi cu îngrijorare superiorul. A doua oară, când i-a dat prin minte nepricopsitului ăluia de Balthazar, caporalul dintr-a şaptea semibrigadă, să mă pună să curăţ o legătură de ceapă.

— Pare-mi-se, Thadée, izbucni în râs Henri, că nu ne-ai spus cu ce prilej ai plâns întâia oară.

— Fără îndoială, bătrâne, când te-a îmbrăţişat Latour-d'Auvergne, prim grenadier al Franţei? întrebă cu dragoste căpitanul, mângâind câinele mai departe.

— Nu, căpitane, dacă sergentul Thadée a putut plânge, asta nu s-a putut întâmpla, cred că sunteţi de părerea mea, decât în ziua în care a strigat *foc!* asupra lui Bug-Jargal, numit şi Pierrot.

Un nor trecu peste chipul lui d'Auverney. Se apropie iute de sergent şi voi să-i strângă mâna; dar, în ciuda acestui exces de cinstire, bătrânul Thadée o ţinu mai departe ascunsă sub mantie.

— Da, căpitane, continuă Thadée, dându-se înapoi cu câţiva paşi, pe când d'Auverney îşi aţintea asupra lui privirile pline de o expresie penibilă; da, am plâns cu prilejul acela; şi, pe cinstea mea dacă nu era vrednic de asta! Era negru, e adevărat, dar şi pulberea tunului tot neagră este şi... şi...

Bunul sergent ar fi dorit să încheie victorios bizara sa comparaţie. Se poate să fi existat ceva adevărat în această apropiere ce părea să aibă preţ în gândirea sa, dar se strădui în van să îi dea o formă şi, ca să spunem aşa, după ce îşi atacă ideea în mai multe rânduri şi din toate poziţiile, așa cum face un general ce nu izbuteşte să cucerească o cetate, ridică, pe neaşteptate asediul şi urmă fără să se sinchisească de zâmbetul tinerilor ofiţeri ce îl ascultau.

— Spuneţi, căpitane, vă mai amintiţi de păcătosul ăla de negru, cum a venit, abia trăgându-şi sufletul, tocmai în clipa în care fuseseră aduşi cei zece camarazi ai lui? Trebuise să-i

legăm… Eu comandam. Şi îi dezlegă el însuşi, ca să le ia locul, deşi ei nu voiau; dar nu s-a lăsat. Ah! Ce mai om! Solid ca Gibraltarul! Şi, ce spuneţi căpitane, cum stătea acolo, ca şi când l-aş fi poftit la dans; şi câinele lui, Rask ăsta, care a-nţeles ce urma să-i facem şi mi-a sărit în piept…

— Thad, de obicei nu laşi să treacă partea asta din poveste fără să-l mângâi pe Rask; ia te uită cum te priveşte!

— Aveţi dreptate, spuse Thadée stânjenit; se uită la mine, săracul Rask, dar… Bătrâna Malagrida-mi zicea că poartă ghinion să mângâi cu mâna stângă.

— Şi de ce nu-l mângâi cu dreapta? îl întrebă d'Auverney surprins, băgând de seamă pentru întâia oară mâna înfăşurată în redingotă şi paloarea de pe chipul lui Thad. Tulburarea sergentului păru să sporească.

— Cu îngăduinţa dumneavoastră, căpitane, eu… Câine şchiop aveţi; mă tem c-o s-aveţi şi sergent ciung.

Căpitanul sări ca ars de pe scaun.

— Cum? Ce? Ce spui, bătrânul meu Thadée? Ciung!… Arată-mi mâna. Ciung, Doamne, Dumnezeule!

D'Auverney tremura; sergentul îşi dădu binişor la o parte mantaua şi înfăţişă privirilor superiorului său braţul legat cu o batistă însângerată.

— Doamne, Doamne! şopti căpitanul dezlegând pânza încetişor. Dar spune-mi, bătrâne, cum…

— Ei, simplu. V-am mai spus că băgasem de seamă necazul dumneavoastră de când ni-l luaseră ticăloşii de englezi pe Rask, dogul lui Bug… Mi-a fost de ajuns. Azi am hotărât să-l aduc înapoi, chiar şi cu preţul vieţii, iac-aşa, ca să pot cina cu poftă. D-aia, după ce i-am lăsat vorbă lui Mathelet, ordonanţei dumneavoastră, să vă perie bine uniforma de câmp, că mâine luptăm, am şters-o pe nevăzutelea din tabără, înarmat numai cu sabia, şi am luat-o peste garduri, ca s-ajung mai degrabă în tabăra englezilor. Nici n-atinsesem primele linii de apărare, când, cu îngăduinţa dumneavoastră, căpitane, am zărit într-o pădurice de pe stânga o ceată de ostaşi roşii. Am înaintat să adulmec ce făceau şi, cum nu luau seama la mine, l-am văzut pe Rask, în mijlocul lor, legat de un copac, pe când doi milorzi, goi ca nişte păgâni, până-aicişa, îşi tot cărau la pumni de sunau ca toba mare a unei semibrigăzi. Erau doi englezi particulari care, dacă nu vă supăraţi, se băteau în duel pentru câinele dumneavoastră.

Numai că Rask m-a zărit, li s-a smucit odată din zgardă că i s-a rupt laţul şi m-am pomenit cu şmecherul pe urmele mele. Înţelegeţi că ceilalţi din şleahtă nu s-au lăsat mai prejos. Mă năpustesc asupra pădurii. Rask mă urmăreşte. Primele gloanţe îmi şuieră pe la urechi. Rask lătra: din fericire nu-l puteau auzi din pricina strigătelor lor – *câine francez, câine francez!* Ca şi cum câinele dumneavoastră n-ar fi un câine bun şi voinic din San-Domingo. Dar, ce contează! Străbat lăstărişul şi tocmai mă găteam să ies din el, când doi roşii se proţăpesc în faţa mea. Scap de unul cu ajutorul sabiei, şi aşa m-aş fi descotorosit şi de celălalt dacă n-avea pistolul încărcat… Asta-i cu braţul drept. Nu face nimic! *Câinele francez* i-a sărit la beregată, ca şi când l-ar fi cunoscut de mult; englezul a căzut sugrumat, că, pe cinstea mea, a fost o îmbrăţişare cam tare… Păi, dar de ce se încăpăţâna dracul ăla şi se ţinea de capul meu, ca săracul de seminarist? Ei, şi iată-i şi pe Thad şi pe Rask din nou în tabără. Nu-mi pare rău decât că n-a vrut bunul Dumnezeu să-mi dăruie asta mâine, în luptă. Asta e!

Chipul bătrânului sergent se înnegrise la gândul că nu fusese rănit în plină bătălie.

— Thadée!… strigă căpitanul pe un ton iritat. Apoi adăugă mai blând: Cum poţi fi atât de nebun ca să te expui în halul ăsta pentru un câine?…

— N-a fost pentru un câine, căpitane; era pentru Rask.

Trăsăturile lui d’Auverney se înseninară iar.

Sergentul continuă:

— Pentru Rask, dogul lui Bug…

— Destul! Destul! Bătrânul meu Thad, strigă căpitanul, acoperindu-şi ochii cu mâinile. Hai, sprijină-te de mine, adăugă după o scurtă tăcere, să mergem la ambulanţă.

Thadée îl urmă după ce rezistă cât se cuvenea respectului datorat. Câinele ce, în timpul acestei scene, rosese cu mare plăcere frumoasa blană de urs a stăpânului său, se ridică, luându-se după ei.

II

Episodul acesta atrăsese puternic atenţia şi curiozitatea veselilor povestitori. Căpitanul Leopold d’Auverney era unul dintre acei oameni care, oriunde i-ar aşeza hazardurile naturii

sau mişcările sociale, inspiră totdeauna o oarecare cinstire împletită cu interes. Deşi, poate, la prima vedere nu avea nimic izbitor; purtarea sa era rece, privirea indiferentă. Soarele tropicelor, bronzându-i chipul, nu îi împrumutase acea vioiciune a gesturilor şi a cuvântului ce se uneşte la creoli cu o nonşalanţă deseori plină de graţie. D'Auverney vorbea puţin, asculta rareori şi era oricând gata să acţioneze. Întotdeauna întâiul pe cal şi ultimul în cort, părea să caute în oboseala trupească o înşelare a gândurilor. Gândurile acestea, ce îşi săpaseră trista lor severitate în brazdele timpurii ale frunţii sale, nu făceau parte dintre cele de care scapi împărtăşindu-le, nici dintre acelea ce se pot îmbina, într-o conversaţie uşuratică, cu ideile altcuiva. Leopold d'Auverney, al cărui trup nu se încovoia sub poverile războiului, părea să sufere însă de o oboseală de nesuportat, ca urmare a războiului nevăzut al duhului. Fugea de discuţii cu aceeaşi energie cu care căuta bătăliile. De i se întâmpla, când şi când, să se lase ispitit de un schimb de cuvinte, rostea două sau trei vorbe pline de bun simţ şi de adâncă înţelepciune; apoi, în clipa când urma să îşi convingă adversarul, se oprea, tam-nesam, spunând: *La ce bun?*… şi ieşea să îl întrebe pe comandant ce era de făcut în aşteptarea ceasului şarjei sau al asaltului.

Camarazii îi treceau cu vederea obişnuita răceală, rezervă şi tăcere, pentru că îl vedeau, în schimb, fiind viteaz, bun şi binevoitor cu orice prilej. Salvase viaţa multora dintre ei, punând-o în joc pe a sa, şi era lucru ştiut că, dacă îşi deschidea rareori gura, punga lui, cel puţin, n-avea niciodată baierele legate. Cei din armată îl iubeau şi era iertat chiar şi pentru faptul că izbutea să se facă oarecum venerat.

Şi totuşi era tânăr. Îi dădeai treizeci de ani, deşi era departe de a-i avea. Lupta de o bună bucată de vreme în rândurile republicanilor, dar peripeţiile sale nu erau cunoscute. Singura fiinţă care, împreună cu Rask, îi putea smulge vreo manifestare mai vie de prietenie, bătrânul şi bunul sergent Thadée, ce venise odată cu el în acel corp de armată şi nu se despărţea de el pentru nimic în lume, mai povestea, câteodată, câte ceva, de departe, din viaţa sa. Se ştia că Auverney trecuse prin mari nenorociri în America; că, însurându-se în San-Domingo, îşi pierduse soţia şi întreaga familie în timpul masacrelor ce marcaseră invazia revoluţiei în această colonie. În acea epocă a istoriei noastre, nenorocirile de felul acesteia erau atât de

obişnuite, că li se făcea faţă cu un soi de milă generală din care fiecare lua cât socotea că i se cuvine şi îşi aducea propriul prinos. Căpitanul d'Auverney era, aşadar, plâns mai puţin pentru pierderile avute, cât pentru felul său de a suferi. Asta deoarece, într-adevăr, dincolo de indiferenţa sa glacială, se putea întrevedea, câteodată, o rană lăuntrică de nevindecat.

De îndată ce se isca o luptă, fruntea lui părea că se înseninează. Se dovedea întreprinzător în acţiune, ca şi cum s-ar fi străduit să ajungă general şi, după izbândă, modest, ca şi cum n-ar fi voit să fie decât ostaş de rând. Camarazii săi, băgând de seamă dispreţul ce arăta pentru cinstiri şi grade, nu înţelegeau de ce părea, înaintea luptei, a nădăjdui ceva şi nu ghiceau că, dintre toate şansele războiului, d'Auverney nu-şi dorea decât moartea. Reprezentanţii poporului în misiune în rândurile armatei îl numiră, într-o bună zi, şef de brigadă, pe câmpul de bătaie; refuză, deoarece, despărţindu-se de companie, ar fi trebuit să-l părăsească pe sergentul Thadée. Peste câteva zile se oferi să conducă o expediţie hazardată şi reveni viu şi nevătămat, în pofida părerii tuturora şi a propriilor sale nădejdi. Atunci fu auzit pronunţându-şi părerile de rău de a fi refuzat gradul acela.

— Asta, spuse el, pentru că tunul vrăjmaş, cruţându-mă întruna, ghilotina ce izbeşte pe toţi cei ce se înalţă m-ar fi voit poate.

. . . .

III

Acesta era omul despre care începură să tăinuiască când ieşi din cort.

— Pun rămăşag, strigă locotenentul Henri, ştergându-şi cizma roşie, pe care câinele, trecând, lăsase o pată mare de noroi, pun rămăşag că dom' căpitan n-ar da, pe cele zece coşuri de Madera, pe care le-am văzut zilele trecute în furgonul generalului, nici piciorul rupt al câinelui său.

— Ssst! Ssst! făcu vesel aghiotantul Paschal, ar fi un târg prost… Coşurile sunt goale; am aflat eu ceva; şi, adăugă serios, treizeci de sticle deschise nu merită, cred că eşti de aceeaşi părere, locotenente, cât laba câinelui ăsta, din care, fie vorba între noi, se poate face măcar capătul unui cordon de sonerie.

Ceilalţi se puseră pe râs văzând tonul grav cu care rostise aghiotantul aceste ultime cuvinte. Tânărul ofiţer al husarzilor basci, Alfred, care era singurul ce nu râdea, păru nemulţumit.

— Nu văd, domnilor, ce poate stârni bătaia de joc în cele ce au avut loc. Câinele şi sergentul acesta, pe care de când îl cunosc pe d'Auverney, i-am văzut nedespărţiţi de el, îmi par a fi în stare să ne atragă interesul. În sfârşit, scena asta…

Paschal, fiind înţepat atât de nemulţumirea lui Alfred, cât şi de buna dispoziţie a celorlalţi, îi tăie vorba:

— Scena este dulceagă. Să fim serioşi! Un câine regăsit şi un braţ rupt!

— Căpitane Paschal, n-aveţi dreptate, spuse Henri azvârlind din cort sticla pe care tocmai o golise, acel Bug, numit şi Pierrot, îmi stârneşte în chip deosebit curiozitatea…

Paschal, gata să se înfurie, se potoli iarăşi, băgând de seamă că paharul său, pe care îl credea gol, era, de fapt, plin. D'Auverney reintră; se îndreptă spre locul pe care şezuse, fără să spună niciun cuvânt. Avea un aer gânditor, dar chipul îi era mai calm. Părea atât de preocupat, încât nu auzea nimic din ce se spunea în jurul său. Rask, care îl urmase, se culcă la picioarele sale, uitându-se la el cu o privire îngrijorată.

— Paharul dumneavoastră, căpitane d'Auverney. Gustaţi dintr-acesta…

— Ei, slavă Domnului! spuse căpitanul, crezând că astfel îi răspunde lui Paschal, rana nu este periculoasă, braţul nu e rupt.

Stima involuntară pe care o inspira căpitanul tovarăşilor săi de arme fu singura piedică ce îl făcu pe Henri să nu râdă.

— Deoarece nu mai sunteţi atât de îngrijorat în legătură cu Thadée, spuse, şi cum am căzut la învoială să ne istorisim pe rând aventurile pentru a scurta nopţile bivuacului, nădăjduiesc, dragă prietene, că n-ai nimic împotrivă de a-ţi ţine cuvântul, povestindu-ne întâmplarea câinelui celui şchiop şi a lui Bug… nu mai ştiu cum, numit şi Pierrot, despre care spuneaţi că era solid ca un Gibraltar!

La această rugăminte, făcută pe un ton pe jumătate serios, pe jumătate în glumă, d'Auverney n-ar fi răspuns, dacă nu interveneau şi ceilalţi de partea locotenentului.

— Vă voi da ascultare, domnilor; dar nu vă aşteptaţi la altceva decât la istorisirea unei anecdote foarte simple în care rolul meu este foarte mărunt. Dacă prietenia ce există între Thadée, Rask

şi mine v-a făcut să nădăjduiţi ceva deosebit, vă atrag atenţia că greşiţi. Să începem.

Toţi tăcură. Paschal dădu peste cap plosca cu rachiu şi Henri se înveli în pielea de urs roasă pe jumătate, să se apere de răceala nopţii, Alfred isprăvi cu fredonatul cântecului galician de *mataperros*. D'Auverney rămase o clipă pe gânduri, ca şi când ar fi voit să-şi amintească nişte întâmplări demult înlocuite de altele; în cele din urmă luă cuvântul, vorbind rar, cu glasul scăzut şi cu dese întreruperi.

IV

— Deşi născut în Franţa, am fost trimis de timpuriu la San-Domingo, la unul dintre unchii mei, un colon foarte bogat, cu a cărui fiică urma să mă însor. Locuinţa unchiului meu se învecina cu fortul Galifet şi plantaţiile sale se întindeau în cea mai mare parte a câmpiei Acul. Această aşezare nenorocită, a cărei pomenire vi se pare, desigur, fără interes, fu una dintre primele pricini ale dezastrelor şi ruinei familiei mele. Opt sute de negri cultivau domeniile imense ale unchiului meu. Trebuie să vă mărturisesc că starea tristă a acestor sclavi era cu atât mai înrăutăţită de lipsa de sensibilitate a stăpânului lor. Unchiul meu se număra printre acei plantatori, din fericire nu mulţi, a căror inimă se împietrise datorită unui despotism absolut, îndelung practicat. Obişnuit să se vadă ascultat de la prima privire, cea mai măruntă ezitare din partea unui sclav era pedepsită în chipul cel mai crud şi intervenţia copiilor săi, adesea, nu făcea decât să-i sporească mânia. Deci, în cele mai multe rânduri, ne vedeam nevoiţi să ne mărginim la uşurarea năpastelor pe care le puteam preveni.

— Ce spui! O ţine tot în fraze mari! spuse Henri, cu jumătate de glas, aplecându-se spre vecinul său. Sper că n-o să treacă peste nenorocirile *bieţilor negri* fără să facă şi o mică dizertaţie asupra datoriilor impuse de spiritul umanitar, *et caetera*. La clubul Massiac[1] nu scăpai fără asta.

---

[1] Cititorii noştri au uitat desigur că clubul Massiac, despre care vorbeşte locotenentul Henri, era o asociaţie a *negrofililor*. Clubul acesta, întemeiat la Paris, la începutul Revoluţiei, a provocat cea mai mare parte din insurecţiile ce izbucniseră în colonii.

S-ar putea să ne mire şi uşurinţa puţin cam îndrăzneaţă cu care

— Îţi mulţumesc, Henri, că mă cruţi de ridicol, spuse cu răceală d'Auverney, care îl auzise. Urmă. Dintre toţi acei sclavi, unul singur izbutise să între în graţiile unchiului meu. Era un pitic de culoare, spaniol *gheară*[2], ce îi fusese dăruit de lordul Effingham, guvernatorul Jamaicăi. Unchiul meu, care locuise îndelung în Brazilia, dobândise obişnuinţa fastului portughez şi îi plăcea să fie înconjurat de toată morga corespunzătoare bogăţiei sale. Numeroşi sclavi, învăţaţi să slujească precum nişte servitori europeni, împrumutau reşedinţei sale o strălucire de tip senioral. Pentru a nu îi lipsi nimic, preschimbase sclavul dăruit de lordul Effingham în *nebun*, imitându-i pe străvechii părinţi feudali ce ţineau bufoni la curţile lor. Trebuie să subliniez că alegerea era făcută de minune. *Gheara* Habibrah (acesta era numele său) era una dintre acele fiinţe a căror conformaţie fizică este atât de stranie, încât ar părea monstru dacă nu ne-ar face să râdem.

---

tânărul locotenent îşi bate joc de *filantropii* ce mai domneau încă în epoca aceea, din mila călăului. Dar trebuie să ne amintim că, înainte şi după teroare, libertatea de gândire şi exprimare se refugiase în taberele militare. Din când în când, acest nobil privilegiu îl costa, pe câte un general capul; dar absolvea de orice reproş gloria atât de strălucitoare a acestor soldaţi pe care denunţătorii Convenţiei îi numeau „*domnii* din armata Rhinului”.

[2] O explicaţie precisă ar fi, poate, necesară pentru înţelegerea acestui termen. Domnul Moreau de Saint-Mery, dezvoltând sistemul lui Franklin, a clasat în specii generice diferitele nuanţe prezentate de amestecul cu populaţia de culoare. El presupune că omul formează un tot din o sută douăzeci şi opt de părţi, albe – la albi şi negre – la negri. Plecând de la acest principiu, stabileşte că eşti cu atât mai aproape sau mai departe de una sau de cealaltă dintre culori, pe măsură ce te apropii sau te depărtezi de media şaizeci şi patru, ce le slujeşte drept medie proporţională. În baza acestui sistem, orice om care nu are opt părţi albe este socotit negru. Plecând de la această culoare spre alb, pot fi distinse opt ramuri principale, ce mai conţin şi alte varietăţi, după numărul mai mic sau mai mare de părţi pe care îl reţin dintr-o culoare sau alta. Aceste nouă specii sunt: *sacatra, gheară, marabu, mulatru, cvarteron, metis, mameluc, cvarteronat, sânge-amestecat.* Cei din *sânge-amestecat,* continuându-şi amestecul cu albii, isprăvesc până a se confunda, oarecum, cu culoarea acestora. Dar ni se spune că păstrează totdeauna urma de neşters a originii lor, pe o anumită parte a trupului. *Gheara* este rezultatul a cinci combinaţii, şi poate avea între douăzeci şi patru şi treizeci şi două părţi albe şi nouăzeci şi şase până la o sută patru părţi negre.

Acest hidos pitic era gras, scund, pântecos şi se mişca cu o repeziciune neobişnuită pe cele două picioare subţirele şi fără vlagă, ce, atunci când şedea, se adunau sub el ca braţele unui păianjen. Capul enorm, adâncit greoi între umeri, acoperit, ca un arici, de o lână roşie şi creaţă, avea drept tovarăşe două urechi atât de mari, încât cei de o seamă cu el aveau obiceiul să spună că se slujea de ele pentru a-şi şterge ochii când plângea. Chipul îi era necontenit o strâmbătură şi niciodată aceeaşi; ciudată mobilitate a trăsăturilor ce acordă urâţeniei sale avantajul variaţiei. Unchiul meu îl iubea datorită diformităţii lui şi a veseliei de neînfrânt. Habibrah era favoritul său. Pe când ceilalţi sclavi erau aspru încovoiaţi sub muncă, Habibrah nu avea altă grijă decât să care un evantai mare, din pene ale păsării paradisului, să alunge muştele şi ţânţarii. Unchiul meu îl punea să mănânce la picioarele lui pe o rogojină de papură şi, totdeauna, îi dădea, în propria sa farfurie, câte un rest din bucatele preferate. Şi Habibrah îşi dovedea recunoştinţa faţă de atâtea bunătăţi; nu se folosea de privilegiile bufonului, de dreptul de a face şi spune orice decât pentru a-şi distra stăpânul printr-o serie de cuvinte îmbinate cu scălâmbăieli şi, la cel mai mărunt semn al unchiului meu, alerga cu agilitatea unei maimuţe şi supunerea unui câine.

Nu îmi plăcea acest sclav. Exista ceva prea slugarnic în servilitatea sa; şi, dacă sclavia nu dezonorează, slugărnicia înjoseşte. Resimţeam milă binevoitoare pentru negrii nenorociţi pe care îi vedeam ziua întreagă muncind aproape fără niciun vestmânt pe ei ca să le ascundă lanţul; dar saltimbancul diform, sclavul acesta puturos, cu straiele bălţate de galoane şi încărcate cu clopoţei, nu îmi inspira decât dispreţ. De altfel, piticul nu folosea creditul pe care îl dobândise, prin josniciile sale în faţa stăpânului comun, ca un frate adevărat. Niciodată nu i s-a întâmplat să ceară îndurare stăpânului care pedepsea atât de dese ori; şi, într-o zi, când se credea singur cu unchiul meu, fu chiar auzit îndemnându-l să se poarte mai înverşunat faţă de nefericiţii săi camarazi. Sclavii ceilalţi, care ar fi trebuit să îl privească cu neîncredere şi gelozie, nu păreau totuşi că îl urăsc. Le inspira un fel de teamă, plină de respect, care nu aducea cu duşmănia; şi, când îl vedeau trecând printre colibele lor, cu cuşma sa ascuţită, împodobită cu clopoţei, pe care pictase, cu cerneală roşie, figuri ciudate, îşi spuneau unul altuia, în taină:

— Este un *obi*[3]!

Aceste amănunte, asupra cărora vă reţin acum atenţia, domnilor, aveau prea puţină importanţă atunci pentru mine. Dăruit în întregime emoţiilor curate ale unei dragoste ce nu părea sortită să întâmpine nicio oprelişte, unei dragoste încercate şi împărtăşite, din copilărie încă, de femeia ce îmi era hărăzită, nu îmi îngăduiam decât priviri foarte distrate la tot ce nu era Marie a mea. Obişnuit din cea mai fragedă vârstă să o socotesc ca pe viitoarea mea soţie pe aceea care, într-o oarecare măsură, îmi era soră, se legase între noi o prietenie ce n-ar putea fi înţeleasă nici dacă aş spune că iubirea noastră era un amestec de devotament fratern, de exaltare pătimaşă şi de încredere conjugală. La puţini oameni le-a fost dat să îşi petreacă cei dintâi ani într-o fericire mai mare ca a mea; puţini oameni şi-au simţit sufletul înflorindu-le sub un cer mai frumos, într-un acord mai armonios dintre fericirea prezentului şi nădejdea viitorului. Înconjurat, încă de la naştere, de toate satisfacţiile avuţiei, de toate privilegiile rangului, într-o ţară în care culoarea era suficientă pentru a ţi-l conferi, petrecându-mi zilele alături de fiinţa care îmi subjugase dragostea toată, văzând că amorul nostru era pe placul părinţilor, singurii care l-ar fi putut împiedica, toate acestea la o vârstă când sângele este fierbinte, într-un ţinut în care vara este veşnică şi natura uluitoare, ce îmi mai lipsea pentru a mă face să cred orbeşte în steaua mea norocoasă? Mai este nevoie de ceva pentru a putea afirma că puţini oameni au avut parte de tinereţe mai fericită?…

Căpitanul se opri o clipă, ca şi când n-ar mai fi avut glas să preţuiască aceste amintiri ale bucuriei. După care urmă, cu un accent foarte trist: adevărat este, însă, că acum am dobândit şi dreptul de a adăuga că nimeni nu îşi va petrece ultimele zile mai nenorocit.

Şi ca şi când ar fi dobândit vlagă, meditând la nefericirea sa, continuă cu o voce sigură.

V

Am ajuns la douăzeci de ani, legănat de aceste iluzii şi nădejdi oarbe. Ziua mea de naştere era în august 1791 şi unchiul meu hotărâse ca atunci să mă şi căsătorească cu Marie.

---

[3] Vrăjitor.

Înţelegeţi că gândul atât de apropiatei fericiri îmi absorbea toate facultăţile şi cât de vagă, deci, mi-a rămas amintirea dezbaterilor politice ce agitau, în perioada aceea, colonia noastră, de doi ani. N-o să vă vorbesc, aşadar, nici de contele de Peinier, nici de domnul de Blanchelande, nici despre acel nenorocit colonel de Mauduit, al cărui sfârşit a fost atât de tragic. Nu vă voi descrie rivalităţile adunării *provinciale* din Nord, nici ale acelei adunări *coloniale*, care luă numele de adunare *generală*, socotind că numele de *colonială* mirosea a sclavie. Nimicurile acestea, ce atunci întorceau toate spiritele pe dos, azi nu mai prezintă niciun interes decât prin dezastrele provocate. Cât despre mine, în privinţa geloziei reciproce ce despărţea Capul de Port-au-Prince, dacă ar fi fost să am şi eu o părere, aş fi optat cu siguranţă pentru Cap, pe al cărui teritoriu locuiam şi din a cărui adunare provincială făcea parte şi unchiul meu.

O singură dată mi s-a întâmplat să iau parte mai activă la dezbaterile zilei. Asta, cu prilejul acelui decret dezastruos din 15 mai 1791, prin care adunarea naţională a Franţei îngăduia oamenilor de culoare liberi participare egală cu albii în privinţa drepturilor politice. La un bal oferit de guvernator în oraşul Capului, mai mulţi tineri coloni discutau vehement despre această lege ce rănea cu cruzime amorul-propriu, fondat poate, al albilor. Nu participam la conversaţia lor, când am zărit apropiindu-se de ei un plantator bogat pe care albii cu greu îl primeau în tovărăşia lor şi a cărui culoare îndoielnică îi făceau să îi suspecteze originea. M-am îndreptat brusc spre acel om şi i-am spus cu glas tare: „Treceţi mai departe, domnule; se spun aici lucruri neplăcute pentru dumneavoastră, ce aveţi *sânge-amestecat* în vine”. Această imputare îl irită într-atâta, încât mă provocă la duel. Ne-am rănit unul pe celălalt. Mărturisesc, greşisem jignindu-l; dar e probabil că *prejudecata culorii* singură n-ar fi fost suficientă pentru a mă împinge la asta; omul acela avea de câtăva vreme îndrăzneala de a-şi ridica privirile asupra verişoarei mele şi atunci, când l-am umilit într-un chip atât de neaşteptat, tocmai dansase cu ea.

În pofida a toate, vedeam, cu nespusă bucurie, apropiindu-se clipa în care Marie avea să fie a mea şi rămâneam departe de fierberea tot mai mare ce făcea pe atâţia din jur să îşi piardă capul. Având ochii aţintiţi asupra fericirii ce se apropia, nu zăream norul înspăimântător care începuse deja să acopere

aproape în întregime orizontul nostru politic şi ce urma, spărgându-se, să dezrădăcineze toate existenţele noastre. Nu că spiritele, chiar şi cele mai prompte în a intra în alarmă, s-ar fi aşteptat, cu seriozitate, încă din acea vreme, la revolta sclavilor; erau prea dispreţuiţi pentru a fi temuţi; dar exista chiar şi între albii şi mulatrii liberi destulă ură pentru ca acest vulcan, îndelungă vreme astupat, să nu răstoarne cu faţa în jos colonia, în momentul temut când ar fi izbucnit. Încă din primele zile ale acelui august atât de dorit de firea mea lăuntrică, un incident straniu adăugă o neprevăzută îngrijorare nădejdilor mele liniştite.

VI

Unchiul meu clădise, pe malul unui râu frumos ce îi uda plantaţiile, un mic pavilion din crengi, împrejmuit de arbori bătrâni şi deşi, în care Marie venea zilnic să respire dulceaţa acelor brize de mare care, în cursul lunilor cele mai călduroase ale anului, adie cu regularitate la San-Domingo, din zori şi până seara, şi a căror răcoare creşte sau scade odată cu temperatura zilei.

Aveam eu însumi grijă să împodobesc acest loc de retragere cu cele mai frumoase flori pe care le puteam culege.

Într-o zi, Marie alergă spre mine înspăimântată. Intrase ca de obicei în cămara sa de verdeaţă şi văzuse acolo, surprinsă şi îngrozită, toate florile cu care o înfrumuseţasem, rupte şi călcate în picioare; un mănunchi de gălbinele sălbatice, proaspăt culese, era aşezat pe locul unde avea ea obiceiul să şadă. Nu îşi revenise încă din uimire, când auzi sunetele unei ghitare izvorând din desişul ce înconjura pavilionul; apoi, un glas, ce nu îmi aparţinea, porni să cânte cu gingăşie un cânt ce i se păru spaniol şi din care tulburarea şi, de bună seamă, pudoarea sa de fecioară, o împiedică să priceapă altceva în afara numelui său, deseori repetat. Atunci o luă la goană şi, din fericire, nimeni n-o împiedică să fugă. Povestirea ei mă umplu de indignare şi gelozie... Primele mele deducţii m-au dus spre acel *sânge-amestecat* liber cu care avusesem, nu de mult, o altercaţie, dar, în uluirea în care mă aflam, am hotărât să nu întreprind nimic cu uşurinţă. Am asigurat-o pe biata Marie, şi mi-am făgăduit să veghez necontenit asupra sa, până în clipa în care îmi va fi dat s-

o apăr cu adevărat.

Presupunând că îndrăzneţul, a cărui obrăznicie o îngrozise pe Marie, nu avea să se oprească la această primă tentativă de a-i face cunoscută, după cum bănuiam, dragostea sa, am început să stau la pândă, începând chiar din seara aceea, pe lângă corpul de clădire în care se odihnea logodnica mea, de îndată ce se duseră la culcare toţi cei de pe plantaţie. Ascuns în desişul trestiilor de zahăr, înarmat cu pumnalul, am început să aştept. Nu fu în zadar. Către mijlocul nopţii, un preludiu melancolic şi grav, străpungând tăcerea la câţiva paşi de mine, îmi atrase, pe neaşteptate, atenţia. Zgomotul mă cutremură: era o ghitară; sub fereastra Mariei! Furios, înălţându-mi cuţitul, m-am azvârlit asupra locului de unde ieşeau sunetele, rupând sub paşi tulpinile trestiei de zahăr. Deodată m-am simţit înşfăcat şi dărâmat cu o putere ce mi se păru prodigioasă; pumnalul îmi fu smuls cu violenţă şi îl văzui lucind deasupra capului meu. În aceeaşi clipire, sticliră în umbră, în imediata apropiere a ochilor mei, doi ochi de foc şi două şiraguri de dinţi albi, pe care îi întrevedeam prin beznă, se întredeschiseră pentru a lăsa să scape cuvintele următoare, rostite cu accentul furiei: *Te tengo! Te tengo*[4]!

Mai mult mirat decât speriat, mă zbăteam în van să scap de formidabilul meu adversar şi vârful de oţel începuse să îşi facă drum prin îmbrăcămintea mea, când Marie, pe care ghitara şi zgomotul paşilor şi al cuvintelor o trezise, apăru pe neaşteptate la fereastră. Îmi recunoscu glasul, văzu pumnalul strălucind şi ţipă de groază... Ţipătul acela sfâşietor paraliză, într-o oarecare măsură, braţul antagonistului meu victorios; se opri, ca împietrit de o vrajă, plimbă cu nehotărâre, timp de câteva secunde, vârful cuţitului pe pieptul meu, apoi azvârlindu-l spuse, de data aceasta în franceză:

— Nu! Nu! Ar plânge prea mult!

Rostind aceste cuvinte ciudate, dispăru între pâlcurile de trestie şi, înainte chiar ca să mă ridic, rănit de această luptă inegală, şi neobişnuită, niciun zgomot, nicio urmă nu mai rămăsese din prezenţa sau trecerea sa.

Mi-ar fi greu să spun ce s-a petrecut cu mine în clipa în care, pierind prima stupoare, mi-am revenit în braţele dulcii mele Marie, căreia în mod atât de bizar, îi fusesem păstrat chiar de acela ce părea să-mi fie rival. Eram cu atât mai indignat

[4] Te ţin! Te ţin!

împotriva acestui vrăjmaş neaşteptat şi eram ruşinat să îi datorez viaţa. De fapt, îmi sugera vanitatea mea, lui Marie i-o datorez, deoarece glasul ei a făcut să cadă pumnalul. Totuşi, nu puteam nega că exista o generozitate în simţământul ce îl făcuse pe necunoscutul meu rival să mă cruţe. Dar rivalul acesta, cine să fi fost? Mă încâlceam în bănuieli ce se dărâmau una pe cealaltă. Nu putea fi plantatorul cu *sânge-amestecat* pe care îl desemnase la început gelozia mea. Era departe de a avea forţa aceea extraordinară şi, de altfel, nu era glasul său. Insul cu care mă luptasem mi se păruse gol până la brâu. Numai sclavii coloniei erau despuiaţi pe jumătate. Dar nu putea fi un sclav; simţăminte de felul celui ce îl făcuse să arunce cuţitul nu mi se păreau să ţâşnească din pieptul unui sclav; de altfel, tot adâncul meu se răzvrătea împotriva presupunerii revoltătoare că aş fi avut un sclav drept rival. Cine să fi fost deci? Am hotărât să aştept şi să pândesc.

VII

Marie o trezise pe bătrâna dădacă ce îi ţinea locul mamei, pe care o pierduse încă din leagăn. Am petrecut ce mai rămăsese din noapte alături de ea şi, de îndată ce se ivi ziua, îl încunoştiinţarăm pe unchiul meu asupra întâmplărilor acestora inexplicabile. Fu foarte surprins; dar orgoliul său, ca şi al meu, îl împiedică să se oprească asupra gândului că acel om îndrăgostit de fiica sa putea fi un sclav. Dădaca primi ordinul de a nu o mai părăsi pe Marie; şi cum şedinţele adunării provinciale, grijile pe care le aveau colonii cei mai de seamă din pricina situaţiei tot mai ameninţătoare a afacerilor coloniale şi munca pe plantaţii nu îi lăsau unchiului meu niciun răgaz, el îmi îngădui să o întovărăşesc pe fiica sa în orice plimbare, până la ziua căsătoriei mele, hotărâtă pentru 22 august. În acelaşi timp, presupunând că noul adorator nu putuse veni decât din afară, ordonă ca incinta domeniilor lui să fie, de atunci înainte, păzită zi şi noapte, cu mai multă stricteţe ca oricând.

O dată luate aceste precauţii, am vrut să fac o încercare, fiind de acord cu unchiul meu. M-am dus la pavilionul de la râu şi, îndreptând dezordinea din ajun, l-am împodobit iar cu florile cu care obişnuiam să-l împodobesc pentru Marie.

Când sosi ceasul la care ea avea în obicei să se odihnească,

m-am înarmat cu carabina pe care o încărcasem, şi i-am propus verişoarei mele să o întovărăşesc la pavilion. Bătrâna dădacă ne urmă.

Mariei, căreia nu îi spusesem că făcusem să dispară urmele ce o speriaseră deunăzi, intră prima în umbrarul de frunze.

— Uită-te, Leopold, îmi spuse, leagănul meu se află în aceeași stare de plângere în care l-am lăsat ieri; toată munca ta este irosită, florile tale rupte, veştede; ce mă uimeşte adăugă, luând un mănunchi de gălbinele sălbatice de pe banca de gazon, ce mă uimeşte e că buchetul ăsta urât nu s-a veştejit de ieri până astăzi. Uită-te, iubitule, pare cules de curând.

Rămăsesem nemişcat din pricina uluirii şi mâniei. Într-adevăr, munca acelei dimineţi îmi fusese distrusă; şi florile acelea sărăcăcioase, a căror prospeţime o mirase pe biata mea Marie, luaseră cu neobrăzare locul trandafirilor pe care îi împrăştiasem.

— Linişteşte-te, îmi spuse Marie, văzându-mi agitaţia, linişteşte-te; e un lucru trecut; insolentul acela nu va reveni, bineînţeles; să dăm uitării toate astea, aşa cum facem şi cu acest buchet odios.

M-am păzit să-i dezvălui adevărul, de teamă să nu o înfricoşez; şi, fără a-i spune că cel care, după părerea mea, *nu avea să mai revină*, revenise, am lăsat-o să calce gălbinelele în picioare, plină de o inocentă indignare. Apoi, nădăjduind că sosise vremea să îmi cunosc rivalul misterios, am pus-o să stea între dădaca sa şi mine.

Abia ne aşezasem, că Marie îşi puse degetul pe buzele mele; auzise nişte sunete, slăbite de vânt şi de şuşotirea apei. Am ascultat şi eu; acelaşi preludiu trist şi lent ca şi cel care în noaptea precedentă îmi stârnise furia. Am voit să sar de unde şedeam; un gest al Mariei mă reţinu.

— Leopold, îmi spuse încet, abţine-te, poate o să cânte, şi ceea ce-o să spună ne va face să înţelegem cine este.

Într-adevăr, un glas al cărui timbru avea, în acelaşi timp, şi ceva bărbătesc şi ceva plângător, se făcu auzit peste o clipă din adâncul pădurii şi împleti notele grave ale ghitarei cu o romanţă spaniolă, ale cărei cuvinte îmi răsunară profund în urechi, astfel încât memoria mea poate şi azi să le refacă aproape în întregime.

„De ce fugi de mine, Maria?[5]
de ce fugi de mine, copilo?
De ce să te temi când m-auzi?
Cu adevărat sunt îngrozitor!
ştiu să iubesc, să sufăr şi să cânt!

Când văd lunecând trupul tău pur şi uşor
printre trunchiurile cocotierilor de pe râu,
o vrajă îmi tulbură vederea, o, Maria,
şi cred că văd cum trece un duh!

Iar de aud, o, Maria, cuvintele fermecate
ce trec de buzele tale ca o melodie,
îmi pare că inima o aud bătându-mi în ureche
şi că îmbină un zumzet înlăcrimat
glasului tău armonios.

Vai, glasul tău mai dulce-mi e ca trilul însuşi
al păsăretului tânăr ce aripa-şi bate în cer,
venind dinspre patria mea;
Din patria mea în care rege am fost,
din patria-n care-am fost slobod!

Slobod şi rege, copilo, toate acestea le-aş uita de-al tău drag;
tot aş uita, regat, familie, îndatoriri, răzbunare;
da, chiar răzbunarea,
deşi clipa culegerii fructului acestuia amar şi gustos,
ce se coace atât de târziu, curând va veni!”

Glasul cântase strofele acestea cu pauze dese şi dureroase; dar rostind aceste ultime cuvinte dobândise un accent cumplit.

„O, Maria! semeni palmierului zvelt şi molcom
legănat pe tulpină şi te-oglindeşti
în ochiul tânărului ce te iubeşte,
precum palmierul în apa străvezie a izvorului.

Dar n-o ştiai? se-ntâmplă, din adâncul deşertului,

---

[5] S-a socotit inutil a se reproduce aici cuvintele întregului cântec spaniol: *Porque me huyes, Maria?* etc.

să se stârnească un uragan gelos pe fericirea izvorului iubit;
aerul şi nisipul se amestecă sub zborul aripilor sale grele;
învăluie copacul şi izvorul într-un vârtej de foc;
izvorul secătuieşte, palmierul simte chircindu-se
sub răsufletul morţii cercul verde al frunzelor sale
ce avuseseră măreţia unei coroane şi graţia unor plete.

Tremură, o, albă fiică a Hispaniolei[6]!
Tremură de teamă să nu se preschimbe totul în jurul tău,
curând, în uragan şi pustiu!
Atunci părea-ţi-va rău după dragostea
ce te-ar fi putut mâna spre mine,
aidoma zglobiei Katha, pasărea mântuirii,
ce îndrumă prin nisipul Africii călătorul spre cisternă.

Şi de ce mi-ai respinge iubirea, Maria?
Rege sunt şi fruntea-mi e mult mai presus de alte frunţi omeneşti.
Eşti albă, sunt negru; dar ziua de noapte nevoie are,
unindu-se, aurora să nască şi-apusul,
ce mult mai frumoase sunt decât ea!”

VIII

Un suspin adânc, prelungit, pe coardele fremătătoare ale ghitarei, întovărăşi aceste ultime cuvinte. Îmi ieşeam din fire: „Rege-negru-sclav!” O mie de idei fără nicio legătură, trezite de cântul inexplicabil pe care tocmai îl auzisem, se învârtejeau în creierul meu. Am fost cuprins de o dorinţă violentă de a isprăvi cu fiinţa necunoscută ce îndrăznea să lege, în felul acesta, numele Mariei de cântecele de dragoste şi ameninţare. Cu o mişcare convulsivă, mi-am apucat carabina şi m-am năpustit afară. Marie, înspăimântată, rămăsese cu braţele întinse pentru a mă reţine, când eu mă şi adâncisem în desişul dinspre care venise glasul. Am scotocit pădurea în toate direcţiile, am vârât ţeava puştii în toate tufişurile, am dat ocol tuturor copacilor groşi, am mişcat din loc toate ierburile înalte… Nimic! nimic şi iar

---

[6] Cititorii noştri ştiu desigur că acesta este primul nume dat insulei San-Domingo, de către Cristofor Columb, în epoca descoperirii sale, în decembrie 1492.

nimic! Căutarea aceasta, fără rezultat, împletită cu reflecţii inutile asupra romanţei pe care o ascultasem, strecură o mare confuzie înăuntrul mâniei mele. Acel rival neobrăzat va izbuti, aşadar, să scape mereu braţului meu precum şi gândirii mele. Nu voi putea, deci, nici să îl ghicesc, nici să îl întâlnesc!… În acea clipă, un zgomot de clopoţei mă trezi din meditare. M-am întors. Piticul Habibrah era alături de mine.

— Bună ziua, stăpâne, îmi vorbi şi se înclină cu respect; dar privirea lui saşie, ridicată pieziş spre mine, părea să remarce, cu expresia unei şiretenii de nedefinit şi de triumf, grija însemnată pe fruntea mea.

— Vorbeşte, i-am strigat brusc, ai zărit pe cineva în pădure?

— Pe nimeni altul decât pe dumneavoastră, *señor mio*, îmi răspunse liniştit.

— N-ai auzit un glas? reluai.

Sclavul rămase tăcut o clipă, căutând parcă ce să îmi răspundă. Fierbeam.

— Repede, i-am spus, răspunde repede, nenorocitule, ai auzit un glas aici?

Îşi aţinti cu îndrăzneală privirile asupra privirilor mele; avea ochii rotunzi ca ai unui tigru.

— *Que quiere decir usted*[7] printr-un glas, stăpâne? Există glasuri pretutindeni şi pentru orice; există glasul păsărilor, glasul apei, glasul vântului printre frunze…

L-am întrerupt, scuturându-l cu brutalitate.

— Bufon ticălos! Încetează de a mă lua drept jucăria ta sau te fac să auzi pe pielea ta glasul care iese din ţeava unei puşti. Răspunde în două cuvinte. Ai auzit în pădure un om cântând o melodie spaniolă?

— Da, *señor*, îmi răspunse fără a părea emoţionat, şi avea şi cuvinte melodia… Iaca, stăpâne, o să vă povestesc cum a fost. Mă plimbam pe liziera acestui boschet, ascultând ce-mi şopteau clopoţeii de argint ai acestei *gorra*[8] a mele. Deodată, vântul adăugă concertului meu câteva cuvinte dintr-o limbă pe care o numiţi spaniolă, prima în care am gângăvit, când mi se socotea vârsta cu lunile, nu cu anii, şi când mama mă atârna în spinare, cu fâşii de lână roşie şi galbenă. Îmi place limba aceasta: îmi aminteşte de timpul când eram numai mic şi nu eram încă pitic,

[7] Ce vreţi să spuneţi?

[8] Cușmă.

când eram un copil, nu încă un nebun. M-am apropiat de glas, şi am auzit sfârşitul cântului.

— Şi, asta-i tot? am reluat cu nerăbdare.

— Da, stăpâne *hermoso*, dar, de voiţi, vă voi spune cine e omul ce cânta.

Am crezut că aveam să îl îmbrăţişez pe bietul bufon.

— Ah, vorbeşte, am strigat, vorbeşte! Uite punga mea, Habibrah! Şi ai zece pungi şi mai înţesate dacă îmi spui cine este omul.

Luă punga, o deschise şi zâmbi.

— *Diez bolsas* mai înţesate ca aceasta! dar, *demonio!* asta înseamnă o *fanega* plină cu scuzi buni, cu chipul *del rey Luis quince*, cam cât ar fi trebuit ca să însămânţezi câmpul magului Altornino din Grenada, ce cunoştea meşteşugul de a cultiva *buenos doblones*; dar, nu vă supăraţi, tinere stăpân, ajung la ce vă interesează. Reamintiţi-vă, *señor*, ultimele cuvinte ale cântului: „Eşti albă, eu sunt negru; dar ziua de noapte nevoie are, unindu-se, aurora să nască şi-apusul, ce mult mai frumoase sunt ca ea!” Or, dacă acest cântec spune adevărul, *gheara* Habibrah, smeritul domniei voastre rob, născut dintr-o negresă şi un alb, e mai frumos decât sunteţi, *señorito de amor*. Eu sunt produsul unirii dintre zi şi noapte, sunt aurora şi apusul despre care vorbeşte cântecul spaniol, iar dumneavoastră sunteţi numai ziua. Aşadar sunt mai frumos decât sunteţi, *si usted quiere*[9], mai frumos decât un alb…

Piticul amesteca această divagare cu hohote lungi de râs. L-am întrerupt iarăşi.

— Unde vrei să ajungi cu aceste extravaganţe? O să aflu din ele cine este cel care a cântat în codru?

— Exact, stăpâne, reluă bufonul, cu o privire şireată. E limpede că *el hombre* care a putut cânta aceste *extravaganţe*, cum le numiţi, nu poate fi şi nu este decât un nebun ca mine! Am câştigat *las diez bolsas!*

Mâna se ridică spre a pedepsi gluma insolentă a sclavului emancipat, când un ţipăt înfiorător răsună pe neaşteptate în boschet, înspre pavilionul de lângă râu. Era glasul Mariei. Mă afund în desiş, alerg, zbor, întrebându-mă dinainte, îngrozit, ce nouă nenorocire mă putea paşte. Ajung gâfâind, la chioşcul cu frunze. Un spectacol înspăimântător mă aştepta. Un crocodil

[9] Dacă nu vă supăraţi.

monstruos, al cărui trup era ascuns pe jumătate sub trestiile şi rădăcinile de pe ţărmul râului, îşi băgase capul enorm printr-una dintre arcadele de verdeaţă ce susţineau acoperişul pavilionului. Botul său întredeschis şi hidos ameninţa un negru tânăr, de o statură colosală, ce cu un braţ o susţinea pe tânăra fată speriată, iar cu celălalt vârâse între fălcile de oţel ale monstrului vârful de fier al unei unelte. Crocodilul se lupta cu furie împotriva acestei mâini îndrăzneţe şi vânoase ce îl ţinea la distanţă. În clipa în care am apărut în pragul frunzarului, Marie a scos un ţipăt de bucurie, se smulse din braţele negrului şi căzu într-ale mele, strigând: „Sunt salvată!“ La mişcarea sa, la aceste cuvinte ale lui Marie, negrul se întoarse pe neaşteptate, îşi încrucişă braţele pe pieptul bombat, şi, privind-o pe logodnica mea cu tristeţe, rămase nemişcat, fără a părea să îşi dea seama că crocodilul se afla acolo, alături, că scăpase de unealtă, că avea să îşi înfigă colţii în el. Acesta ar fi fost sfârşitul curajosului negru, dacă, lăsând-o repede pe Marie pe genunchii dădacei sale, ce şedea pe aceeaşi bancă, mai mult moartă decât vie, nu m-aş fi apropiat de monstru şi n-aş fi descărcat toată încărcătura carabinei mele în gura lui, de la un pas. Animalul, fulgerat, îşi deschise şi îşi închise de câteva ori botul însângerat şi ochii stinşi, dar nu mai avea decât o mişcare convulsivă; pe neaşteptate, se răsturnă, pe spate, cu zgomot puternic, înţepenindu-şi cele două labe mari şi solzoase. Murise.

Negrul pe care îl salvasem, din fericire, îşi întoarse capul şi privi ultimele tresăriri ale monstrului; după aceasta îşi aţinti ochii în pământ şi, ridicându-i încet spre Marie, care mi se sprijinea de piept, luându-şi astfel ultimele asigurări că primejdia trecuse, îmi spuse, accentul vocii sale fiind mai mult decât deznădăjduit: *Porque le has matado*[10]? După care se îndepărtă cu paşi mari, fără a mai aştepta răspunsul, şi se adânci iar în tufiş, unde se făcu nevăzut.

IX

Această cumplită scenă, acest deznodământ neobişnuit, emoţiile atât de variate ce precedaseră, întovărăşiseră şi succedaseră căutărilor mele zadarnice prin pădure, îmi lăsaseră în cap un haos. Marie, din pricina terorii, rămăsese gânditoare şi

[10] De ce l-ai omorât?

trecu o vreme destul de îndelungată fără ca noi să ne comunicăm gândurile, incoerente de altfel, decât prin mijlocirea privirilor şi a strângerilor de mână. În cele din urmă, am spart tăcerea:

— Vino, i-am spus Mariei, să ieşim de aici! Locul ăsta are ceva funest în el!

Se ridică cu grabă, ca şi când nu ar fi aşteptat decât încuviinţarea mea, îşi sprijini braţul de al meu şi ieşirăm.

Am întrebat-o atunci cum se întâmplase că primise ajutorul miraculos al negrului în clipa primejdiei cumplite prin care trecuse şi dacă ştie cine era acel sclav, deoarece pantalonii lui de pânză aspră, ce abia îi acopereau goliciunea, vădeau suficient că aparţinea acestei ultime clase de locuitori ai insulei.

— Omul acesta, îmi spuse Marie, e, fără îndoială, unul dintre negrii tatălui meu şi muncea prin preajma râului în clipa în care ivirea crocodilului m-a făcut să scot ţipătul care te-a anunţat că mă aflam în primejdie. Tot ce îţi pot spune e că, în aceeaşi clipă, a ţâşnit din pădure să mă ajute.

— Din ce parte a venit? am întrebat-o.

— Din cea opusă direcţiei din care se auzise glasul de mai înainte şi încotro ai pătruns tu în desiş.

Acest amănunt dăună apropierii pe care mintea mea nu putuse să nu o facă între cuvintele spaniole pe care mi le adresase negrul la plecare şi romanţa pe care o cântase rivalul meu necunoscut în aceeaşi limbă. Se mai stabiliseră în mine şi alte legături. Negrul acesta, de o talie aproape uriaşă, de o forţă prodigioasă, putea fi foarte bine adversarul dur împotriva căruia luptasem în noaptea precedentă. Circumstanţa nudităţii devenea, de altfel, un indiciu izbitor. Cântăreţul din boschet spusese: „Sunt negru...” Similitudine în plus. Se numise rege, iar acesta era numai un sclav; dar îmi aminteam, nu fără mirare aerul dur şi majestuos întipărit pe chipul său, indiferent de semnele caracteristice rasei africane, strălucirea ochilor, albul dinţilor, şi negrul strălucitor al pielii, fruntea lată, surprinzătoare pentru un negru, rotunjimea dispreţuitoare ce acorda grosimii buzelor şi nărilor sale ceva atât de semeţ şi de plin de putere, nobleţea ţinutei, frumuseţea formelor ce, deşi slăbite şi degradate de truda muncii zilnice, erau dezvoltate herculean; recompuneam în închipuire întregul aspect impunător al sclavului şi îmi spuneam că s-ar fi potrivit unui rege. Atunci,

făcând socoteala unei mulţimi de alte incidente, presupunerile mele s-au oprit, cu o cutremurare de mânie, asupra acestui negru insolent; voiam să pun să fie căutat şi să îl pedepsesc… După care, redeveneam nehotărât. În realitate, care era fundamentul atâtor bănuieli? Insula San-Domingo, fiind în mare parte posesiune spaniolă, mulţi negri fie că aparţinuseră la început colonilor din San-Domingo, fie că se născuseră acolo, amestecau spaniola cu jargonul lor. Şi deoarece sclavul acesta rostise în faţa mea câteva cuvinte în spaniolă, aveam în asta o dovadă suficientă pentru a-l socoti autorul unei romanţe în acea limbă, lucru ce presupunea în mod necesar un anumit grad de cultură, după mine, complet neatins de negri? Cât despre ciudatul reproş pe care mi-l făcuse, de a fi ucis crocodilul, el sublinia la sclav un dezgust de viaţă explicabil prin însăşi poziţia lui, fără să mai fie necesar să apelezi la ipoteza unei dragoste imposibile pentru fiica stăpânului său. Prezenţa sa în tufişurile din preajma pavilionului putea fi absolut întâmplătoare; forţa şi statura lui erau departe de a fi destul pentru constatarea identităţii antagonistului meu nocturn. Oare, cu indicii atât de şubrede, l-aş fi putut acuza atât de cumplit în faţa unchiului meu şi să las pradă răzbunării implacabile a orgoliului său un biet sclav ce dovedise atâta curaj în ajutorarea lui Marie?… În clipa în care aceste idei se ridicau împotriva mâniei mele, Marie o împrăştie pe de-a întregul, spunându-mi cu glasul său dulce:

— Leopold, îi datorăm recunoştinţă acestui negru de treabă; fără el, aş fi fost pierdută!… Ai fi ajuns prea târziu.

Aceste puţine cuvinte avură un efect hotărâtor. Nu îmi schimbară intenţia de a pune să fie căutat sclavul ce o salvase pe Marie, dar scopul acestei căutări fu altul. Fusese în vederea unei pedepsiri, era în vederea unei recompense.

Unchiul meu află de la mine că datora viaţa fiicei sale unui sclav şi îmi făgădui libertatea lui dacă îl puteam regăsi în turma acelor nenorociţi.

X

Până la acel prilej, firea mea mă ţinuse departe de plantaţiile în care munceau negrii. Mă durea prea mult să văd suferind nişte fiinţe pe care nu le puteam ajuta.

Dar începând cu ziua următoare, unchiul meu, propunându-mi

să îl întovărăşesc în rondul său de supraveghere, am primit de îndată, nădăjduind să întâlnesc printre muncitori pe izbăvitorul iubitei mele Marie. Am avut prilejul să văd, datorită acelei plimbări, câtă putere are asupra sclavilor privirea stăpânului, dar, în acelaşi timp, cât de scump te costă această putere! Negrii, tremurând în faţa unchiului meu, îşi înzeceau eforturile şi activitatea, la trecerea sa; dar câtă ură se ascundea în spatele terorii acesteia!

Irascibil din obicei, unchiul meu era pe punctul de a se supăra tocmai pentru că nu găsea temei de mânie, când bufonul Habibrah, care îl urma întotdeauna, îi atrase atenţia asupra unui negru ce, doborât de oboseală, adormise într-un boschet de curmali. Unchiul meu se năpusti asupra nenorocitului, îl trezi cu brutalitate şi îi porunci să îşi reia munca. Negrul, înspăimântat, se trezi şi dezvălui, ridicându-se, o trestie tânără de Bengal, pe care se culcase din nebăgare de seamă, specie pe care unchiul meu îl plăcea să o cultive. Planta era pierdută. Stăpânul, gata iritat de ceea ce numea puturoşenia sclavului, se înfurie acum de-a binelea. Ieşindu-şi din fire, îşi smulse de la brâu biciul cu curele împletite cu sârmă pe care îl purta cu sine când se plimba şi ridică braţul să lovească negrul căzut în genunchi. Biciul nu căzu. Nu voi putea uita niciodată clipa aceea. O mână de fier oprise pe neaşteptate mâna colonului. Un negru (acela însuşi pe care îl căutam!) îi strigă în franceză:

— Pedepseşte-mă, deoarece te-am jignit, dar nu face nimic fratelui meu care a atins numai trestia ta!

Acest amestec neaşteptat al omului căruia îi datoram mântuirea lui Marie, gestul său, privirea, accentul imperios al glasului, mă uluiră. Dar imprudenţa sa generoasă, departe de a-l face să roşească pe unchiul meu, nu făcură decât să mărească furia stăpânului şi să i-o întoarcă de la cel răbdător asupra celui ce îi lua apărarea. Unchiul meu, exasperat, se smulse din braţele negrului vânjos, potopindu-l cu ameninţări şi din nou ridică biciul, de data asta în dorinţa de a-l lovi pe el. Acum biciul îi fu smuls din mână. Negrul sfărâmă mânerul împodobit cu ţinte, aşa cum rupi un fir de pai, şi călcă în picioare această ruşinoasă unealtă a răzbunării. Împietrisem de surprindere, iar unchiul de furie; era ceva nemaipomenit pentru el să îşi vadă astfel înjosită autoritatea. Ochii i se mişcau gata să îi iasă din orbite; buzele, albastre, îi tremurau. Sclavul îl privi calm o clipă, apoi, pe

neaşteptate, îi spuse, întinzându-i cu demnitate o secure pe care o ţinea în mână:

— Albule, dacă vrei să mă loveşti, ia cel puţin această secure.

Unchiul meu, care nu mai ştia de sine, cu siguranţă i-ar fi ascultat sfatul şi s-ar fi năpustit asupra securii, dacă nu aş fi intervenit, la rândul meu; am apucat cu sprinteneală securea şi am azvârlit-o în puţul unei *noria* din preajmă.

— Ce faci? tună unchiul meu.

— Te izbăvesc de nenorocirea de a-l lovi pe apărătorul fiicei tale. O datorezi pe Marie acestui sclav: e negrul a cărui libertate mi-ai făgăduit-o.

Momentul era prost ales pentru a-i reaminti promisiunea. Cuvintele mele abia de atinseră duhul ulcerat al colonului.

— Libertatea! replică întunecat. Da, şi-a meritat sfârşirea sclaviei. Libertatea! O să vedem ce fel de eliberare îi vor dărui judecătorii curţii marţiale.

Aceste cuvinte cumplite mă îngheţară. Marie şi cu mine l-am rugat stăruitor, în zadar. Negrul a cărui neglijenţă pricinuise această scenă fu pedepsit cu bastonada, iar apărătorul său fu vârât în temniţa fortului Galifet, ca vinovat de a fi ridicat mâna asupra unui alb. De la sclav la stăpân, crima era capitală.

XI

Înţelegeţi, domnilor, cât îmi stârniseră curiozitatea şi interesul aceste circumstanţe. M-am informat în legătură cu deţinutul. Am aflat particularităţi neobişnuite. Mi s-a spus că tovarăşii săi păreau să poarte acestui tânăr negru un mare respect. Deşi sclav, ca şi ei, îi era destul un singur semn ca să se facă ascultat. Nu se născuse în colibe; nu se ştia cine sunt tatăl şi mama sa; un vas ce transporta negri îl zvârlise în San-Domingo, de puţini ani. Acest amănunt îi mărea şi mai mult imperiul pe care îl exercita asupra tuturor camarazilor săi, fără a fi exceptaţi nici măcar *creolii* care, o ştiţi, domnilor, desigur, aveau, de obicei, cel mai crunt dispreţ pentru negri *congo*, expresie improprie şi prea generală, ce denumea, în colonie, toţi sclavii aduşi din Africa. Deşi părând cufundat intr-o adâncă melancolie, forţa sa extraordinară, împerecheată cu o minunată îndemânare, îl făcea să fie de mare preţ pentru cultura plantaţiilor. Roţile *noriasului* el le putea întoarce mai repede şi mai îndelung decât ar fi făcut-o

cel mai bun cal. Deseori i se întâmpla să săvârşească într-o zi munca a zece tovarăşi de ai săi, pentru a-i sustrage pedepselor aplicate neglijenţei sau ostenelii. Şi de aceea era adorat de sclavi; dar veneraţia cu care era înconjurat, complet deosebită de teroarea superstiţioasă provocată de nebunul Habibrah, părea să ascundă şi altceva, – era un fel de cult.

Ceea ce era straniu, era să-l vezi atât de blând, atât de simplu cu cei de o seamă cu el, ce îşi făceau o glorie din a-i fi supuşi, pe cât era de mândru şi de trufaş faţă de vechilii noştri. Şi este cazul să menţionăm că aceşti sclavi privilegiaţi, inele de legătură între lanţul servituţii şi cel al despotismului, împerechind josnicia stării lor cu neobrăzarea autorităţilor, se distrau împovărându-l cu muncă şi vexându-l la tot pasul. Se pare că, totuşi, nu se putuseră împiedica de a respecta simţământul mândriei ce îl făcuse să îl jignească pe unchiul meu. Niciunul dintre ei nu îndrăznise vreodată să îl umilească cu vreo pedeapsă. Dacă s-ar fi întâmplat să o facă, douăzeci de negri se ridicau să sufere pedeapsa în locul său; iar el, neclintit, privea executarea ei cu gravitate, ca şi cum şi-ar fi îndeplinit simpla datorie. Acest om ciudat era cunoscut în lumea colibelor sub numele de Pierrot.

XII

Toate detaliile acestea exaltară închipuirea mea încă tânără. Marie, plină de recunoştinţă şi milă, mă aplaudă şi fu cuprinsă de acelaşi entuziasm; Pierrot devenise într-atâta centrul interesului nostru, încât hotărârăm să îl vedem şi să îl ajutăm. Visam la descoperirea unor mijloace de a-i vorbi.

Deşi foarte tânăr, ca nepot al unuia dintre cei mai înstăriţi coloni ai Capului, eram căpitan al miliţienilor din parohia Acul. Fortul Galifet era încredinţat pazei lor şi a unui detaşament de dragoni galbeni, al cărui şef, de obicei un subofiţer al companiei acesteia, era şi comandant al fortului. Întâmplarea făcea ca comandantul din acea perioadă să fie chiar fratele unui biet colon căruia avusesem fericirea să îi fac foarte mari servicii şi care îmi era devotat pe de-a-ntregul.

La acest punct, întregul auditoriu îl întrerupse pe Auverney, numindu-l pe Thadée.

— Aţi ghicit, domnilor, reluă căpitanul. Vă e uşor să înţelegeţi că nu mi-a fost greu să îl înduplec să îmi dea permisiunea de a

pătrunde în celula negrului. Aveam dreptul să vizitez fortul, în calitate de căpitan al miliţiei. Totuşi, pentru a nu trezi bănuielile unchiului meu, a cărui mânie era încă aprinsă, am avut grijă să nu mă duc decât la ora când îşi făcea somnul de după-amiază; toţi ostaşii dormeau, cu excepţia celor de gardă. Îndrumat de Thadée, am ajuns la uşa celulei; Thadée o deschise şi se retrase. Am intrat.

Negrul şedea, neputând sta în picioare din pricina staturii sale. Nu era singur; un dog enorm se ridică, mârâind la mine.

— Rask! strigă negrul.

Tânărul dog tăcu şi se reînapoie să se culce la picioarele stăpânului său, unde se puse pe înfulecatul unor rămăşiţe de mâncare proastă.

Eram în uniformă; lumina răspândită de răsuflătoare în celula strâmtă era atât de slabă, încât Pierrot nu putea distinge cine eram.

— Sunt gata, mi se adresă pe un ton calm. Rostind aceste cuvinte, se pregăti să se ridice. Sunt gata, repetă.

— Credeam, i-am spus, surprins de libertatea mişcărilor sale, credeam că eşti în lanţuri.

Glasul îmi tremura de emoţie. Deţinutul nu păru să mă recunoască. Împinse cu piciorul nişte resturi ce răsunară.

— Lanţuri! Le-am fărâmat.

În accentul cu care spusese asta exista ceva ce părea să spună: *Nu sunt făcut să port lanţuri*.

Am reluat:

— Nu mi s-a spus că ţi-a fost lăsat câinele.

— Eu i-am dat drumul.

Eram din ce în ce mai mirat. Uşa celulei era închisă pe dinafară cu trei zăvoare. Răsuflătoarea, dacă avea şase degete lăţime, era dotată cu două bare de fier. Păru să înţeleagă unde îmi băteau gândurile; se ridică, pe cât îi îngăduia bolta joasă, desprinse fără efort o piatră enormă aşezată sub răsuflătoare, scoase cele două bare şi făcu astfel drum unei deschideri prin care doi oameni ar fi putut trece cu uşurinţă. Această deschidere dădea de-a dreptul spre pădurea de bananieri şi cocotieri ce acoperea muntele ascuţit pe care se sprijinea fortul. Amuţisem; pe neaşteptate o rază îmi lumină chipul. Deţinutul se ridică ca şi cum ar fi călcat din nebăgare de seamă un şarpe şi fruntea i se izbi de pietrele bolţii. Un amestec de nedefinit a o mie de

simţăminte contradictorii, o expresie stranie a urii, bunăvoinţei şi inimii îndurerate îşi făcură loc în privirile sale. Dar, redevenind stăpân pe gândurile, pe fizionomia lui, în mai puţin de o clipă, redeveni calm şi rece şi îşi aţinti cu indiferenţă ochii asupra ochilor mei. Mă privea drept în faţă, ca pe un necunoscut.

— Mai pot trăi două zile fără să mănânc, spuse.

Am făcut un gest de oroare: abia atunci mi-am dat seama de slăbiciunea nenorocitului. Adăugă:

— Câinele meu nu mănâncă decât din mâna mea. Dacă n-aş fi putut lărgi răsuflătoarea, săracul Rask murea de foame. Decât să moară el, mai bine mor eu; şi-aşa trebuie să mor.

— Nu, am strigat, nu, n-o să mori de foame!

Nu mă înţelese.

— Bineînţeles, reluă surâzând cu amărăciune, aş mai fi putut trăi două zile fără mâncare, dar sunt gata, domnule ofiţer; cu-atât mai bine azi, decât mâine; să nu-i faceţi rău lui Rask.

Atunci abia am priceput ce însemnase acel *sunt gata*. Acuzat de o crimă ce era pedepsită cu moartea, bănuia că venisem să îl duc la supliciu; şi omul acesta, dotat cu o forţă colosală, atunci când avea toate mijloacele la îndemână pentru a fugi, blând şi liniştit, repeta ca un copil: *Sunt gata!*

— Să nu-i faceţi rău lui Rask, spuse din nou.

Nu m-am putut abţine.

— Cum! am exclamat. Nu numai că mă iei drept călăul tău, îţi şi închipui că sunt atâta de lipsit de omenie încât să-i fac vreun rău acestui câine care nu mi-a făcut nimica!

Se înduioşă, glasul i se schimbă.

— Albule, spuse întinzându-mi mâna, albule, iartă-mă, îmi iubesc câinele şi… adăugă după o scurtă pauză, ai tăi mi-au făcut mult rău.

L-am îmbrăţişat, i-am strâns mâna şi l-am întrebat:

— Nu mă cunoşti?

— Ştiam că eşti alb şi, pentru albi, oricât de buni ar fi, negrul înseamnă atâta de puţin!… De altfel şi de tine mă plâng.

— De ce? am spus, mirat.

— Nu mi-ai dat viaţa de două ori?

Această ciudată vină mă făcu să zâmbesc. O remarcă şi urmă cu amărăciune:

— Da, ar trebui să-ţi port pică. M-ai salvat de un crocodil şi de un colon; şi, ceea ce este şi mai rău, mi-ai luat dreptul de a te

urî. Sunt foarte nenorocit!

Ciudăţenia limbajului şi ideilor sale aproape că nu mă mai surprindeau. I se potriveau.

— Îţi datorez mult mai mult decât tu mie, i-am spus, îţi datorez viaţa logodnicei mele, Marie.

Parcă l-ar fi trecut un fior electric.

— *Maria!* spuse cu glasul înăbuşit; şi capul îi recăzu în palmele ce crispau cu violenţă, în timp ce pieptul său larg era scuturat de suspine.

Mărturisesc că bănuielile mele adormite se treziră iarăşi, dar fără mânie, nici gelozie, de data aceasta. Eram prea aproape de fericire şi el prea apropiat de moarte, pentru ca un astfel de rival, dacă îmi era rival, să poată stârni în mine altfel de simţăminte decât bunăvoinţa şi mila.

Îşi înălţă capul:

— Du-te! îmi spuse. Nu-mi mulţumi!

După un răstimp, adăugă:

— Să nu crezi că sunt dintr-un rang inferior ţie!

Cuvintele acestea păreau să lumineze ceva ce îmi trezea curiozitatea; l-am rugat să îmi spună cine era şi ce suferise. Se întunecă. Tăcea. Demersul meu îl mişcase; serviciile pe care i le ofeream, rugăminţile mele părură să zdrobească dezgustul său de viaţă. Ieşi şi aduse nişte banane şi o nucă enormă de cocos. Reastupă deschizătura şi începu să mănânce. Discutând cu el, am băgat de seamă că vorbea cu uşurinţă franceza şi spaniola şi că nu părea lipsit de cultură; ştia romanţe spaniole pe care le cânta cu expresie. Omul acesta era atât de inexplicabil sub nenumărate alte raporturi, încât nu mă mai izbise şi puritatea limbajului său. Am încercat încă o dată să aflu cauza ei; tăcu. În sfârşit, l-am lăsat, ordonându-i credinciosului meu, să îl menajeze şi să fie atent cu el, pe cât îi stă în putinţă.

XIII

Îl vedeam zilnic, la aceeaşi oră. Procesul său mă îngrijora; în pofida rugăminţilor, unchiul meu se încăpăţâna să îl urmărească. Nu îi ascundeam lui Pierrot temerile ce aveam; mă asculta cu indiferenţă. Adeseori, pe când discutam împreună, sosea Rask, purtând în jurul gâtului o frunză mare de palmier. Negrul o detaşa, citea semnele necunoscute ce se aflau scrise pe ea, apoi

o rupea. Mă obişnuisem să nu îi pun întrebări. Într-o zi, am intrat fără să mă bage în seamă. Era întors cu spatele la uşa celulei şi cânta cu un ton melancolic melodia spaniolă: *Yo que soy contrabandista*[11]. Când isprăvi, se întoarse spre mine pe neaşteptate şi îmi strigă.

— Frate, făgăduieşte-mi că dacă te vei îndoi vreodată de mine, vei alunga orice neîncredere, când mă vei auzi cântând melodia aceasta.

Privirea sa avea ceva impunător; i-am făgăduit să îi îndeplinesc dorinţa, fără a pricepe prea bine ce înţelegea prin cuvintele: *dacă te vei îndoi vreodată de mine*... Apucă coaja mare a nucii pe care o culesese cu prilejul primei mele vizite şi o păstrase de atunci şi o umplu cu vin de palmier, mă îndemnă să îmi moi buzele în ea şi o dădu peste cap. Începând cu ziua aceea, nu mă mai numi decât *fratele* său.

Între timp, dobândii oarecari nădejdi. Unchiul meu nu mai era atâta de pornit. Bucuria apropiatei mele nunţi cu fiica sa îi îndrumase mintea spre gânduri mai blânde. Marie se alătura rugăminţilor mele. Îi explicam, zi de zi, că Pierrot nu voise să îl jignească, ci numai să îl împiedice să săvârşească un gest poate prea sever; că negrul acesta o salvase pe Marie, printr-o curajoasă luptă, de la o moarte sigură; că îi datoram, el – pe fiica sa, eu – pe logodnica mea; că, de altfel, Pierrot era cel mai vânjos sclav al său (căci nu mai visam eliberarea lui, ci numai să îl scap cu viaţă) că, de unul singur, făcea faţă muncii a zece şi că braţul său era de ajuns pentru a pune în mişcare cilindrii unei mori de zahăr. Mă asculta şi îmi da de înţeles că punerea sub acuzare nu urma, poate, să aibă niciun rezultat. Nu îi destăinuiam negrului nimic din schimbarea unchiului meu, voind a mă bucura de plăcerea veştii eliberării sale, dacă aş fi dobândit-o. Ceea ce mă mira era să văd că, deşi se ştia sortit morţii, nu se slujea de niciunul dintre mijloacele de fugă ce îi stăteau la îndemână. I-am vorbit despre aceasta.

— Trebuie să rămân, mi-a răspuns cu răceală; s-ar putea crede că m-am temut.

XIV

Într-o dimineaţă, Marie veni la mine. Radia, şi pe chipul său

---

[11] Eu, care sunt contrabandist.

citeam ceva mai îngeresc decât bucuria unei dragoste curate. Era conştiinţa unei acţiuni bune.

— Ascultă, îmi spuse, 22 august este peste trei zile şi atunci va fi nunta noastră. Curând…

— Marie, am întrerupt-o, nu spune „curând”, din moment ce mai sunt numai trei zile.

— Nu mă întrerupe, Leopold; mi-a venit un gând ce te va ferici. Ştii că ieri am mers în oraş cu tata, să-mi cumpere podoabele pentru nuntă. Nu ţin la aceste bijuterii, la diamante, că doar n-o să-ţi par mai frumoasă, datorită lor. Aş da toate perlele din lume pentru una, măcar una dintre florile pe care mi le-a rupt ticălosul acela cu buchetul de gălbinele; dar nu asta voiam să spun. Tata vrea să mă copleşească cu lucrurile acestea şi eu mă prefac că le doresc pentru a-i face plăcere. Ieri ne-am oprit în faţa unei *basquina* de satin chinezesc, închisă într-un cufăraş din lemn aromat; m-am uitat lung la ea. Era foarte costisitoare. Tata a băgat de seamă că rochia mă atrăgea. Ajungând acasă, l-am rugat să îmi făgăduiască un dar, după obiceiul străvechilor cavaleri; ştii că îi place să fie comparat cu cavalerii de demult. Îmi jură pe cinstea sa să îmi dea orice i-aş fi cerut. Socoteşte că e vorba despre acea *basquina* din satin chinezesc; nici prin gând: e vorba de viaţa lui Pierrot. Va fi darul meu de nuntă.

Nu m-am putut împiedica să nu strâng îngerul acela în braţe. Cuvântul unchiului meu era sfânt; şi, pe când Marie se îndreptă spre el să îi ceară îndeplinirea făgăduinţei, eu am dat fuga la fortul Galifet să îi vestesc lui Pierrot slobozirea sa, pe deplin sigură.

— Frate! i-am strigat, pe dată ce am intrat. Frate! Bucură-te! Viaţa ta nu mai este în primejdie. Marie a cerut-o tatălui său drept dar de nuntă!

Sclavul tresări.

— Marie! Nunta! Viaţa mea! Cum se pot îmbina aceste lucruri?

— Simplu, am continuat. Marie, căreia i-ai salvat viaţa, se mărită…

— Cu cine? exclamă sclavul; şi privirea sa părea rătăcită şi cumplită.

— Nu o ştiai? am răspuns încet; cu mine.

Formidabilul său chip redeveni binevoitor şi resemnat.

— Ah, e adevărat, spuse, cu tine! În ce zi?

— 22 august.

— 22 august! Ai înnebunit? reluă cu o expresie chinuită şi îngrozită.

Se opri. Îl priveam, uluit. După o clipă îmi strânse mâna cu tărie:

— Frate, îţi datorez atâtea, încât trebuie să primeşti un sfat de la mine. Ascultă-mă, du-te la Cap şi căsătoreşte-te înainte de 22.

În zadar m-am străduit să aflu înţelesul acestor cuvinte enigmatice.

— Adio, îmi spuse solemn. Am vorbit poate prea multe; dar mai tare urăsc nerecunoştinţa decât sperjurul.

L-am părăsit foarte nehotărât şi neliniştit, aceste simţăminte pierzându-se treptat în faţa amintirii fericirii mele. Unchiul meu îşi retrase plângerea în aceeaşi zi. M-am reîntors la fort pentru a-l vesti pe Pierrot. Thadée, ştiindu-l liber, pătrunse cu mine în temniţă. Nu se mai afla acolo. Rask, ce era singur, se apropie de mine, gudurându-se; o frunză de palmier era agăţată de gâtul său; o luai şi citii următoarele cuvinte: *Mulţumesc, mi-ai salvat viaţa pentru a treia oară. Frate, nu-ţi uita făgăduiala*. Drept semnătură, se aflau dedesubt cuvintele: *Yo que soy contrabandista*.

Thadée era şi mai uimit decât mine; nu ştia nimic despre taina răsuflătorii şi îşi închipuia că negrul se preschimbase în câine. L-am lăsat să creadă ce voia, mulţumindu-mă să îi cer să păstreze tăcerea asupra celor văzute. Am vrut să îl iau pe Rask cu mine. Ieşind din fort, sări peste gardurile vii din preajmă şi se făcu nevăzut.

XV

Evadarea sclavului îl indignă la culme pe unchiul meu. Dădu poruncă să fie căutat şi scrise guvernatorului să i-l încredinţeze pe Pierrot, de va fi găsit.

Sosi şi 22 august. Căsătoria fu oficiată cu pompă la parohia din Acul. Ce fericită fu ziua aceea ce urma să vestească începutul nenorocirilor mele! Mă ameţea o bucurie pe care nu o poate înţelege cine nu a simţit-o. Îl uitasem cu desăvârşire pe Pierrot, precum şi înştiinţările sale sinistre. Se lăsă şi seara, aşteptată cu atâta nerăbdare. Tânăra mea soţie se retrase în camera nupţială, unde nu am putut-o urma pe cât de repede

voiam. Mai aveam de îndeplinit înainte o datorie plictisitoare, dar indispensabilă. Slujba mea de căpitan al miliţiei îmi cerea să efectuez o rundă pe la postul din Acul; în perioada aceea, această prevedere era absolut necesară, din pricina turburărilor din colonie, din pricina zavistiilor locale ale negrilor, care, deşi înăbuşite cu promptitudine, izbucniră în lunile iunie şi iulie, chiar şi în primele zile ale lui august, în aşezările Thibaud şi Lagoscette şi, îndeosebi, din pricina proastei dispoziţii a mulatrilor liberi pe care recenta executare a răzvrătitului Ogé o înăsprise.

Unchiul meu fu întâiul care îmi reaminti de datoria mea; am fost dator să mă resemnez.

Mi-am îmbrăcat uniforma şi am plecat. Am trecut pe la primele gărzi fără vreo pricină de îngrijorare: dar, către miezul nopţii, pe când mă plimbam în apropiere de bateriile golfului, văzui întinzându-se de-a lungul zării o licărire roşiatică ce cuprindea părţile dinspre Limonade şi Saint-Louis du Morin. Ostaşii şi cu mine o puserăm pe seama unui incendiu întâmplător; dar, peste o clipă, incendiul fu atât de evident, fumul, purtat de vânt, se îndesi într-atât, încât m-am reîntors degrabă spre fort, să dau alarma şi să trimit ajutoare. Trecând prin dreptul colibelor negrilor, am fost surprins de agitaţia neobişnuită ce domnea acolo. Mai toţi erau treji şi vorbeau cu înflăcărare. Un nume ciudat, *Bug-Jargal*, rostit cu cinstire, revenea adesea în argoul lor de neînţeles. Am desprins, totuşi, câteva cuvinte, al căror sens păru să fie că negrii din câmpia de miază-noapte se răzvrătiseră şi dădeau foc locuinţelor şi plantaţiilor aşezate de cealaltă parte a Capului. Străbătând o mlaştină puţin adâncă, am izbit cu piciorul, pe fundul ei, o grămadă de securi şi de târnăcoape ascunse sub trestii şi arbuştii de mango. Îngrijorat pe bună dreptate, am alarmat miliţia din Acul şi am ordonat să fie supravegheaţi sclavii; totul reintră în calm.

Între timp, ravagiile păreau să se înmulţească, clipă de clipă, şi să se apropie de Limbé. Se părea chiar că puteau fi distinse în depărtare zgomotele canonadei şi ale puştilor. În jurul orei două dinspre zi, unchiul meu, pe care îl trezisem, nemaistăpânindu-şi grija, îmi porunci să las în Acul o parte dintre miliţieni, sub comanda unui locotenent; şi, pe când biata mea Marie dormea sau mă aştepta, eu, unul, ascultând de unchiul meu care era, după cum am mai spus-o, membru al adunării provinciale, am

luat cu mine restul de ostaşi, conducându-i pe drumul Capului.

Nu voi uita nicicând cum mi se înfăţişă acest oraş pe când mă apropiam de el. Pălălaia, ce devora plantaţiile din jurul ei, răspândea o sumbră lumină, întunecată de torente de fum pe care vântul le gonea de-a lungul străzilor. Vârtejuri de scântei, alcătuite din rămăşiţele mărunte ale trestiilor de zahăr arzând şi mânate cu putere, aidoma zăpezii dese, asupra acoperişurilor caselor şi a agrementului corăbiilor ancorate în radă, ameninţau, în orice clipă, oraşul Capului cu un incendiu nu mai puţin important ca acela căruia împrejurimile sale îi căzuseră pradă. Era o privelişte îngrozitoare şi măreaţă, în acelaşi timp, să vezi, pe de o parte locuitorii livizi continuând să îşi expună vieţile, încercând să smulgă incendiului unicul acoperiş ce avea să le rămână singurul bun din atâtea bogăţii şi, pe de altă parte, navele, temându-se de aceeaşi soartă şi, cel puţin, favorizate de vântul acela atât de funest nenorociţilor coloni, ce se îndepărtau cu toate pânzele sus, pe marea boită de focul însângerat al incendiului.

XVI

Năucit de tunurile fortului, de strigătele fugarilor şi de mugetul îndepărtat al prăbuşirilor, nu mai ştiam încotro să îmi îndrum ostaşii când îl întâlnii, în piaţa garnizoanei, pe căpitanul de dragoni galbeni ce ne sluji de ghid. Nu voi adăsta, domnilor, pentru a vă descrie tabloul oferit de câmpia cuprinsă de flăcări. Mulţi alţii au descris începutul dezastrului Capului şi simt nevoia să trec repede peste aceste amintiri înecate în foc şi sânge. Mă voi mărgini la a vă spune că sclavii rebeli erau stăpâni, se spunea, la Dondon, la Terrier-Rouge, în burgul Ouanaminte şi chiar şi pe nenorocitele de plantaţii din Limbé, lucru ce mă umplea de îngrijorare, din pricina vecinătăţii cu Acul. M-am repezit spre hotelul guvernatorului, domnul de Blanchelande. Toate erau întoarse pe dos, inclusiv capul stăpânului. I-am solicitat ordine, rugându-l să mediteze cât putea de iute la siguranţa lui Acul, ce se bănuia a fi ameninţat. Alături de el se afla domnul de Rouvray, general de brigadă, şi unul dintre proprietarii cei mai de seamă ai insulei, domnul de Thouzard, locotenent-colonel al regimentului Capului, câţiva membri ai adunărilor coloniale şi provinciale şi o seamă dintre colonii cei

mai vestiţi. În clipa în care m-am prezentat, acest neobişnuit consiliu era în pline dezbateri tumultuoase.

— Domnule guvernator, spunea un membru al adunării provinciale, acesta este tristul adevăr; sunt sclavii, şi nu metişii liberi; de mult am prorocit-o şi am tot atras atenţia asupra acestei posibilităţi.

— O spuneaţi fără s-o credeţi, comentă acid un membru al adunării coloniale numită *generală*. O spuneaţi ca să dobândiţi credit în defavoarea noastră; şi eraţi atât de departe de a vă aştepta la o răzmeriţă autentică a sclavilor, încât intrigile adunării voastre au simulat, încă din 1789, acea faimoasă şi ridicolă revoltă a trei mii de sclavi din munţii Capului, revoltă cu prilejul căreia nu a fost ucis decât un singur voluntar naţional, şi acela de către propriii săi camarazi!

— Vă repet că noi am văzut situaţia mai limpede decât voi, reluă *provincialul*. Era simplu. Noi am rămas pe loc, pentru a purta de grijă treburilor coloniei, pe când adunarea voastră s-a deplasat în masă în Franţa, pentru a dobândi acolo batjocoritoare ovaţii a căror încheiere fu cu prilejul admonestărilor reprezentanţei naţionale. *Ridiculusmus!*

Membrul adunării coloniale răspunse cu un amar dispreţ:

— Concetăţenii noştri ne-au reales în unanimitate!

— Voi, replică celălalt, exagerările voastre au făcut ca să fie plimbat capul acelui nenorocit ce apăruse într-o cafenea fără cocardă tricoloră şi ele au dus la spânzurarea mulatrului Lacombe din pricina unei petiţii ce începea cu cuvintele *neobişnuite:* „În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh!"

— Minciuni! strigă membrul adunării generale. E vorba de lupta dintre principii şi privilegii, dintre *cocoşaţi* şi *încârligaţi!*

— Mi-am dat demult seama, domnule, că sunteţi un *independent!*

La acest reproş al membrului adunării provinciale, adversarul său răspunse triumfător:

— Asta înseamnă că mărturisiţi a fi un *pompon alb*. Vă las sub povara unei astfel de mărturisiri.

Cearta poate că ar fi continuat dacă nu intervenea guvernatorul:

— Ei, domnilor! Ce legătură au lucrurile acestea cu pericolul ce ne ameninţă? Sfătuiţi-mă şi nu vă insultaţi. Iată rapoartele ce mi-au sosit. Revolta a izbucnit în cursul nopţii acesteia, la orele

zece seara, în sânul negrilor din Turpin. Sclavii, comandaţi de un negru englez, pe nume Bouckmann, au antrenat atelierele din localităţile Clément, Trémès, Flaville şi Noë. Au incendiat toate plantaţiile şi au masacrat colonii cu o cruzime nemaiauzită. Veţi înţelege pe deplin grozăvia, citindu-vă un singur amănunt. Steagul lor reprezintă un trup de prunc purtat în vârful unei suliţe…

Domnul de Blanchelande fu întrerupt de un freamăt.

— Iată ce se întâmplă în afara zidurilor oraşului, continuă el. Înlăuntrul lor, toate sunt răvăşite. Mai mulţi locuitori ai Capului şi-au ucis sclavii; frica îi face cruzi. Cei mai blânzi sau mai curajoşi s-au mărginit la a-i închide cu zeci de zăvoare. Micii albi[12] pun aceste dezastre pe seama mulatrilor liberi. Mai mulţi mulatri au fost cât pe ce să cadă victimă furiei populare. I-am adăpostit într-o biserică păzită de un batalion. Acum, pentru a face dovadă că nu sunt de convenţă cu negrii revoltaţi, mulatrii mi-au cerut arme şi un post întărit pe care să îl apere.

— Pentru nimic în lume! strigă un glas pe care îl recunoscui; era al plantatorului bănuit de a fi metis, cu care mă bătusem în duel. Să nu faceţi una ca asta, domnule guvernator, nu daţi arme mulatrilor.

— Nu doriţi să vă bateţi? fu întrebat pe neaşteptate de către un colon.

Celălalt păru să nu audă şi continuă:

— Cei cu sângele amestecat sunt vrăjmaşii noştri cei mai de seamă. Numai de ei trebuie să ne fie teamă; era de aşteptat o revoltă a lor şi nu a sclavilor. Oare sclavii pot reprezenta ceva?

Bietul de el nădăjduia că prin aceste invective la adresa mulatrilor să pună un zid definitiv între ei şi sine şi să năruiască opinia albilor care îl ascultau, ce îl azvârlea în casta aceasta dispreţuită. Dar această combinaţie se bizuia pe prea multă laşitate pentru a izbândi. Se auzi un murmur de dezaprobare.

— Da, domnule, spuse bătrânul general de brigadă de Rouvray, da, sclavii reprezintă ceva; sunt patruzeci împotriva a trei; şi am fi de plâns dacă nu le-am putea opune negrilor şi mulatrilor decât albi ca dumneavoastră.

Colonul îşi muşcă buzele.

— Domnule general, reluă guvernatorul, ce părere aveţi despre cererea mulatrilor?

---

[12] Albi ce nu erau proprietari, meseriaşi ai coloniei.

— Daţi-le arme, domnule guvernator! răspunse domnul de Rouvray; să folosim orice mijloc! Şi, întorcându-se spre colonul suspect, adăugă: Aţi înţeles, domnule? Mergeţi să vă înarmaţi.

Colonul umilit ieşi, purtând pe chip semnele unei furii abia stăpânite.

Între timp, răsunau, din când în când, ajungând chiar până aici, la guvernator, zgomotele disperate ale oraşului, reamintind celor ce participau la conferinţă subiectul pentru care se adunaseră. Domnul de Blanchelande înmână unui adjunct un ordin scris în fugă cu creionul şi întrerupse sumbra tăcere în care adunarea asculta rumoarea înspăimântătoare.

— Mulatrii vor fi înarmaţi, domnilor; dar mai avem de luat multe măsuri.

— Trebuie convocată adunarea provincială, spuse membrul acestei adunări ce vorbise în clipa în care eu am intrat.

— Adunarea provincială! reluă antagonistul său din adunarea colonială. Ce este adunarea provincială?

— Vă e ciudă pentru că sunteţi membru al adunării coloniale! replică cel numit *pompon alb*.

Independentul îl întrerupse:

— Nu există nici *colonială*, nici *provincială*. Nu există decât adunarea generală, pricepeţi, odată, domnilor!

— Ei, na! izbucni *pompon alb*, aflaţi de la mine că nu există decât adunarea naţională din Paris.

— Să convocăm adunarea provincială! repeta, râzând, independentul; ca şi când nu ar fi fost dizolvată odată ce *generala* a hotărât să îşi ţină şedinţele aici.

Auditoriul izbucni în imprecaţii generalizate, plictisit de această discuţie fără rost.

— Domnilor deputaţi, strigă un arendaş, în timp ce vă ocupaţi cu aceste fleacuri, ce se întâmplă cu culturile mele de bumbac şi de coşenilă?

— Şi cu cele patru sute de mii de răsaduri de indigo pe care le am în Limbé? adăugă un plantator.

— Şi cu negrii mei, plătiţi cu treizeci de dolari de cap, unul peste altul? spuse un căpitan de galere pentru negri.

— Fiecare minut pe care îl irosiţi, continuă un alt colon, mă costă, cu ceasul şi cu tariful în mână, zece chintale de zahăr, adică, socotind şaptesprezece piaştri buni la chintal, asta face o sută treizeci de livre şi zece cenţi în bani peşin francezi!

— Coloniala, pe care o numiţi generală, e aceea ce uzurpă! reluă celălalt oponent, dominând tumultul cu puterea glasului; să rămână la Port-au-Prince să fabrice decrete valabile pe o întindere de două mii de leghe, şi timp de două zile şi să ne lase în pace. Capul aparţine congresului provincial de miază-noapte şi numai lui!

— Pretind că, reluă independentul, Excelenţa Sa, domnul guvernator, nu are dreptul de a convoca o altă adunare generală a reprezentanţilor coloniei decât aceea prezidată de domnul de Cadusch.

— Dar unde este preşedintele dumneavoastră, domnul de Cadusch? întrebă *pomponul alb;* unde este adunarea dumneavoastră? Lipsesc încă patru membri, pe când provinciala se află în întregime aici. Sau, poate, doriţi să reprezentaţi singur întreaga adunare ori chiar toată colonia?

Rivalitatea dintre aceşti doi deputaţi, ecouri fidele ale adunărilor respective, necesită încă o dată intervenţia guvernatorului.

— Domnilor, unde voiţi să ajungeţi, cu aceste eterne *provinciale, generale, coloniale* şi *naţionale?*... Ajutaţi cu ceva hotărârile acestei adunări invocând altele trei sau patru?

— *Morbleu!* tună vocea generalului de Rouvray, care izbi cu violenţă în masa consiliului; vorbăreţii naibii! Aş prefera să trag cu umerii un tun de douăzeci şi patru. Ce ne pasă de aceste două adunări ce îşi dispută întâietatea ca două companii de grenadieri ce merg la atac? Ei, bine, convocaţi-le pe amândouă, domnule guvernator, o să le preschimb în două regimente pe care le voi pune faţă în faţă cu negrii; să vedem atunci dacă puştile lor ştiu să facă un zgomot la fel de mare cu al limbilor.

După această izbucnire viforoasă, se aplecă spre vecinul său, eu eram acela, şi spuse cu jumătate de glas:

— Ce vreţi să poată face un guvernator al regelui Franţei, între două adunări din San-Domingo, ce se pretind suverane? Palavragiii şi avocaţii strică tot, aici ca şi în metropolă. Dacă aş avea cinstea să fiu domnul locotenent-general, aş zvârli pe uşă afară toată plebea asta. Aş spune: Regele domneşte şi eu guvernez. Sub nasul lor aş da la toţi dracii răspunderea şi cu douăsprezece cruci Saint-Louis, făgăduite în numele Majestăţii Sale, aş mătura toţi rebelii din insula *La Tortue*, ce a fost cândva locuită de alţi briganzi ca ei, corsarii. Ţine minte, tinere, ce îţi

spun. *Filozofii* au dat naştere *filantropilor*, care i-au procreat pe *negrofili*, ce îi produc pe mâncătorii de albi, numiţi aşa până li se va găsi un nume grec sau latin. Aceste pretinse idei liberale, cu care se îmbată cei din Franţa, sunt otravă pentru tropice. Negrii trebuiau trataţi cu blândeţe, nu să li se propună o eliberare neaşteptată. Toate ororile pe care le vedeţi azi la San-Domingo s-au născut la clubul Massiac şi insurecţia sclavilor nu e decât un ecou al dărâmării Bastiliei.

În timp ce bătrânul ostaş îmi expunea politica sa îngustă, dar plină de cinste şi de convingere, disputa furtunoasă continua. Un colon, din micul număr al celor ce se adăpau din frenezia revoluţionară, care cerea să i se spună *cetăţeanul general* C***, deoarece prezidase anumite execuţii sângeroase, strigă:

— Ne trebuie mai multe condamnări la moarte, decât lupte. Naţiunile sunt însetate de exemple cumplite, să îi speriem pe negri! Eu sunt cel ce a înăbuşit revoltele din iunie şi iulie, plantând cincizeci de capete de sclavi pe cele două laturi ale aleii ce duce la locuinţa mea, în loc de palmieri. Să voteze toată lumea următoarea propunere. Să apărăm vecinătatea Capului cu negrii pe care îi mai avem!

— Cum! Ce imprudenţă! răspunse toată lumea.

— Nu m-aţi înţeles, domnilor, reluă *cetăţeanul-general*. Să facem un cordon de capete de negri care să împrejmuiască oraşul, de la fortul Picolet până la capul Caracal. Tovarăşii lor răzvrătiţi nu vor îndrăzni să se apropie. Trebuie să ne sacrificăm pentru cauza comună, într-o asemenea clipă. Eu sunt întâiul ce mă voi sacrifica. Am cinci sute de sclavi care nu s-au revoltat: îi ofer.

O cutremurare de groază întâmpină execrabila propunere.

— Este abominabil! Este oribil! strigară toate glasurile.

— Măsuri de teapa acestora au distrus tot, spuse un colon. Dacă nu ne-am fi grăbit atâta ca să executăm răzvrătiţii din iunie, iulie şi august, am fi putut da de firul conspiraţiei lor pe care, astfel, l-a despicat securea călăului.

Cetăţeanul C*** tăcu o clipă înciudat, apoi scrâşni din dinţi:

— Mă aşteptam totuşi să nu fiu suspectat. Sunt prieten cu negrofilii; port corespondenţă cu Brissot şi cu Pruneanu de Pomme-Gouge, din Franţa; cu Hans-Sloane, din Anglia; cu Magaw, din America; cu Pezll, din Germania; cu Olivarius, din Danemarca; cu Wadstrohm, din Suedia; cu Peter Paulus, din

Olanda; cu Avendano din Spania; şi cu abatele Pierre Tamburini, din Italia! Vocea i se întărea cu cât înainta în nomenclatorul său de negrofili. În sfârşit încheie, spunând: dar aici nu se află niciun filozof!

Domnul de Blanchelande solicită pentru a treia oară, ca fiecare să îşi dea obolul de sfaturi.

— Domnule guvernator spuse un glas, iată sfatul meu: să ne îmbarcăm toţi pe Leopard, care e ancorat în radă.

— Să dăm o recompensă pe capul lui Bouckmann, spuse altul.

— Să informăm de ce se petrece aici pe guvernatorul din Jamaica, spuse un al treilea.

— Da, ca să ne trimită încă o dată ajutorul derizoriu a cinci sute de puşti! reluă cuvântul un deputat al adunării provinciale. Domnule guvernator, să expediem un vas-ştafetă în Franţa şi să aşteptăm!

— Să aşteptăm! Să aşteptăm! întrerupse domnul de Rouvray cu energie. Şi vor aştepta şi negrii? Şi flacăra, care dă ocol de pe acum oraşului, va aştepta? Domnule de Thouzard, puneţi să se dea alarma generală, luaţi tunuri şi întâmpinaţi grosul răzvrătiţilor cu grenadierii şi cu vânătorii. Domnule guvernator, faceţi tabere în parohiile din răsărit; puneţi posturi de gardă la Trou şi la Vallières; eu, unul, iau asupra mea câmpiile fortului Dauphin. Voi conduce eu acolo; bunicul meu care a fost comandant în regimentul Normandiei a slujit sub domnul mareşal de Vauban; i-am studiat pe Florad şi pe Bezout şi am oarecare practică în ce priveşte apărarea unei ţări. De altfel, câmpiile fortului Dauphin sunt aproape complet hotărnicite de mare şi de graniţele spaniole, au forma unei peninsule şi dispun de o apărare oarecum naturală; peninsula Môle oferă un avantaj similar. Să folosim toate acestea şi să acţionăm!

Limbajul energic şi pozitiv al veteranului impuse subit tăcere tuturor discordanţelor dintre glasuri şi opinii. Generalul avea dreptate. Conştiinţa pe care fiecare o avem despre adevăratele noastre interese îmbină toate oficiile celei a domnului de Rouvray; şi pe când guvernatorul, printr-o strângere generoasă de mână, mărturisi bravului ofiţer că simţea valoarea sfaturilor sale, şi importanţa lor, deşi fuseseră enunţate ca nişte ordine, toţi colonii solicitau executarea promptă a măsurilor indicate. Numai cei doi deputaţi ai adunărilor rivale păreau să nu se alăture adeziunii generale şi murmurau prin colţurile lor cuvinte

ca: *încălcare a puterii executive, decizii pripite şi răspundere*. Am profitat de această clipă pentru a obţine de la domnul de Blanchelande ordinele pe care le solicitam cu nerăbdare şi am ieşit să mă alătur trupei mele şi să mă reîntorc, pe dată, la Acul, în pofida oboselii resimţită de toţi, cu excepţia mea.

Mijeau zorii. Mă aflam în garnizoană, trezind miliţienii ce dormeau înveliţi cu mantăile, într-un talmeş-balmeş cu dragoni galbeni şi roşii, cu fugarii din câmpie, animalele ce behăiau şi mugeau, şi bagaje de tot soiul, aduse de către plantatorii din împrejurimi în oraş.

Tocmai izbutisem să îmi descopăr mica trupă în această harababură, când am văzut un dragon galben, plin de colb şi năduşeală, alergând spre mine cât îl ţineau puterile. Mă îndreptai spre el şi, din puţinele cuvinte ce bolmoji, am aflat cu consternare că temerile mele se adeveriseră; răzmeriţa ajunsese în câmpiile din Acul şi negrii asediau fortul Galifet, unde se închiseseră miliţienii şi colonii. Trebuie să vă spun că acest fort Galifet nu făcea multe parale; orice ridicătură de pământ era numită *fort* la San-Domingo. Nu era deci nicio clipă de pierdut. Ostaşii pe care izbutisem să îi găsesc încălecară şi, îndrumaţi de dragon, am ajuns pe domeniile unchiului meu către orele zece ale dimineţii.

Abia am putut privi plantaţiile imense ce se preschimbaseră într-o mare de flăcări săltând pe câmp cu valuri înalte de fum printre care vântul, din când în când, prăvălea şi gonea, ca pe nişte simple scântei, trunchiuri mari de arbori împletoşaţi cu flăcări. Pârâituri înspăimântătoare, amestecate cu trosnete şi şuşotiri, păreau a răspunde urletelor îndepărtate ale negrilor pe care le şi auzeam, deşi pe ei nu îi vedeam încă. Nu aveam decât un singur gând, şi pierderea atâtor bogăţii ce urmau să îmi aparţină nu mă fura de la el; mă gândeam la salvarea Mariei. Marie mântuită, restul ce importanţă mai avea? O ştiam închisă în fort şi nu-i ceream lui Dumnezeu decât să pot ajunge la timp. Numai această nădejde mă susţinea, cum eram cotropit de temeri, dându-mi curaj şi puteri de leu.

În cele din urmă, un cot al drumului ne dezvălui fortul Galifet. Steagul tricolor mai plutea pe platformă şi un foc zdravăn îi încununa marginile zidurilor. Mi-a scăpat un strigăt de veselie.

— În galop! Cât puteţi de iute! am strigat camarazilor mei.

Şi, gonind îndoit de repede, am străbătut câmpiile spre fortul

la poalele căruia puteam zări casa unchiului meu, cu uşile şi ferestrele sfărâmate, dar încă în picioare, şi înroşită de lumina flăcărilor ce nu o atinseseră, fiindcă vântul bătea dinspre mare, iar ea era izolată de plantaţii. O mulţime de negri, ascunşi în casă, apăreau la toate ferestrele şi chiar pe acoperiş; şi împuşcăturile lor necontenite îndreptate împotriva fortului făceau să licărească securile, torţele, în timp ce alţi tovarăşi de ai lor urcau, cădeau şi iar se căţărau, fără întrerupere, pe zidurile asediate, încărcate de scări. Valul acesta de negri, într-una respins şi într-una revărsându-se pe murii cenuşii, aducea din depărtare, cu un furnicar zbătându-se să se urce pe carapacea unei broaşte ţestoase enorme şi de care lentul animal se scutura din când în când. În sfârşit, ajunseserăm la ultimele tranşee ale fortului; cu privirile aţintite asupra drapelului ce îl domina, îi încurajam pe ostaşi în numele familiilor lor închise, ca şi a mea, între pereţii cărora urma să le venim într-ajutor. Îmi răspunseră printr-o aclamaţie generală şi, organizându-mi în coloană micul escadron, mă pregăteam să dau semnalul şarjei împotriva turmei atacatorilor. În acea clipă, izbucni un strigăt din interiorul fortului, un vârtej de fum învălui întregul edificiu, îşi despleti faldurile câtăva vreme în jurul zidăriei dinlăuntrul căreia îşi făcea drum o rumoare asemănătoare celei a unui cuptor şi, la o bruscă limpezire a zăduhului, am văzut un steag roşu deasupra fortului Galifet. Totul luase sfârşit!

XVIII

Nu are rost să vă spun prin ce am trecut fiind martorul acestui spectacol oribil. Trebuie să mărturisesc că, spre ruşinea mea, ocuparea fortului, masacrarea apărătorilor săi, tăierea în bucăţi a douăzeci de familii, întregul dezastru nu mă atinseră nicio clipă. O pierdusem pe Marie! O pierdusem la numai câteva ceasuri de când îmi fusese dăruită pentru o viaţă întreagă! O pierdusem din vina mea căci, de nu aş fi părăsit-o în noaptea precedentă pentru a alerga spre Cap, în urma ordinelor unchiului meu, aş fi putut-o cel puţin apăra sau să fi murit cu ea, ceea ce, într-o anume măsură, nu ar fi însemnat să o pierd! Durerea îmi fu înzecită, de aceste gânduri, până în marginea nebuniei. Numele disperării mele era remuşcarea. Fraţii mei de arme strigând: *Răzbunare!* ne năpustirăm cu săbiile în dinţii şi câte un pistol în

fiecare mână, în mijlocul răzvrătiţilor învingători. Deşi superiori din punct de vedere numeric, apropiindu-ne, negrii o luară la fugă; îi puteam vedea cu precizie tăind albii şi grăbindu-se să isprăvească incendierea fortului, pe dreapta şi pe stânga noastră, înainte şi înapoi. Furia noastră fu sporită de laşitatea lor. În dreptul unei porţi secrete a fortului, Thadée, acoperit de răni, se înfăţişă în faţa mea:

— Căpitane, mi se adresă, Pierrot al dumneavoastră este un vrăjitor, un *obi*, cum spun negrii ăştia păcătoşi sau, măcar, un diavol. Ne ţineam bine, soseaţi şi totul era salvat, când a dat buzna în fort, nu ştiu pe unde, şi iată rezultatele!... Cât despre domnul, unchiul dumneavoastră, familia lui, doamna…

— Marie! l-am întrerupt; unde e Marie?

În clipa aceea chiar, din spatele unei palisade în flăcări, ţâşni un negru vânjos, ţinând în braţe o tânără ce urla şi se zbătea. Tânăra era Marie, iar negrul – Pierrot.

— Perfidul! am strigat. L-am ţintit, dar unul dintre sclavii revoltaţi se azvârli în direcţia glonţului şi căzu lat. Pierrot se întoarse şi părea să îmi spună ceva; apoi se strecură cu prada sa în desişul tufelor de trestie ce ardea. Un moment mai târziu, un câine solid, ţinând între fălci un leagăn în care era cel mai mic dintre copiii unchiul meu, îl urmă. L-am recunoscut; era Rask. Năuc de furie, mi-am descărcat al doilea pistol asupra lui; dar nu l-am nimerit.

Am alergat nebuneşte după el; dar cele două marşuri din timpul nopţii, atâtea ceasuri petrecute fără hrană, nicio odihnă, temerile mele pentru Maria, trecerea instantanee de la culmea fericirii la ultima treaptă a deznădejdii, toate aceste emoţii violente mă sleiseră mai mult chiar decât oboseala trupească. După numai câţiva paşi m-am clătinat, ochii îmi fură acoperiţi de ceaţă şi mi-am pierdut cunoştinţa.

XIX

Revenindu-mi, m-am trezit în casa devastată a unchiului meu, în braţele lui Thadée. Admirabilul Thadée mă privea cu ochii îngrijoraţi.

— Victorie! strigă de îndată ce îmi simţi pulsul reîncepând să bată normal. Victorie! Negrii sunt în derută şi căpitanul a înviat!

I-am întrerupt strigătele de bucurie cu eterna mea întrebare:

— Unde este Marie?

Încă nu îmi puteam aduna gândurile; simţeam uneori nenorocirea, nu mi-o reaminteam. Thadée îşi coborî privirile. Atunci îmi reveni memoria; mi-am revăzut oribila seară a nunţii şi pe negrul cel zdravăn cărând-o în braţe, printre flăcări, pe Marie; era o viziune infernală. Lumina atroce care inundase colonia şi dezvăluise albilor că negrii le erau vrăjmaşi, mă făcu, şi pe mine, să descopăr în Pierrot acesta, pe care îl ştiam atât de bun, atât de generos, atât de devotat, un ingrat, un monstru, un rival. Răpirea soţiei mele în chiar noaptea unirii noastre era dovada a ceea ce apucasem să bănuiesc şi, în sfârşit, pricepeam că cel ce cântase în pavilion nu era altul decât execrabilul fur al Mariei. Câte schimbări, în atât de puţine ceasuri! Thadée îmi spuse că îi urmărise, pe Pierrot şi pe câinele său, în van; că negrii se retrăseseră deşi numărul lor ar fi putut zdrobi cu uşurinţă trupa mea slabă şi că incendiul proprietăţilor familiei mele se întindea fără a fi cu putinţă să fie stins. L-am întrebat dacă exista vreo ştire despre unchiul meu, în camera căruia fusesem adus. Îmi luă mâna în tăcere şi, ducându-mă spre alcov, trase draperia.

Acolo, pe patul însângerat, zăcea nenorocitul meu unchi, având un pumnal adânc înfipt în inimă. După liniştea răspândită pe chipul său, puteai citi că fusese lovit pe când dormea. Aşternutul piticului Habibrah, ce dormea de obicei la picioarele sale, era şi el pătat de sânge şi pete asemănătoare puteau fi văzute pe haina cu fireturi a bietului nebun, zvârlită pe podea, la câţiva paşi de pat.

Fără îndoială, bufonul fusese ucis, victimă a dragostei ce o purta unchiului meu, ştiută de toţi, făcut bucăţi de tovarăşii săi, poate pe când îşi apăra stăpânul.

Îmi reproşam cu amărăciune prejudecăţile ce mă făcuseră să-i judec atât de greşit pe Habibrah şi pe Pierrot; o parte din lacrimile smulse de moartea timpurie a unchiului meu fuseseră pentru nebunul său. Dând ordin, trupul îi fu căutat, dar a fost în zadar. Am presupus că negrii îl căraseră şi aruncaseră piticul în mijlocul flăcărilor. Am cerut să fie spuse şi câteva rugăciuni întru odihna sufletului fidelului Habibrah, cu prilejul slujbei, de înmormântare a socrului meu.

XX

Fortul Galifet era distrus, locuinţele noastre pieriseră, nu mai avea rost şi chiar nu mai era cu putinţă să zăbovim acolo. În aceeaşi seară ne-am reîntors la Cap.

Acolo, m-a doborât o puternică febră. Efortul făcut pentru stăpânirea disperării mele era prea mare. Arcul, prea întins, se rupse. Am început să delirez. Toate nădejdile mele înşelate, dragostea profanată, prietenia jignită, viitorul pierdut şi, mai presus de orice, gelozia necruţătoare, îmi rătăciră minţile. Mi se părea că îmi curg şuvoaie de flăcări prin artere; simţeam cum capul stă să-mi plesnească; inima îmi bătea să-mi spargă pieptul de furie. Mi-o închipuiam pe Marie sub puterea altui bărbat, a unui stăpân, a unui sclav, a lui Pierrot. Mi s-a povestit că săream din pat şi că şase oameni abia mă puteau împiedica să îmi sfărâm ţeasta în colţul camerei. De ce n-am murit atunci?! Criza trecu. Medicii, îngrijirea lui Thadée şi nu ştiu ce vlagă a tinereţii învinseseră răul, ce ar fi putut fi un bine atât de mare! La capătul a zece zile, m-am vindecat, şi asta nu m-a întristat. Am fost mulţumit că mai pot trăi câtăva vreme, să mă răzbun!

Abia intrat în convalescenţă, m-am înfăţişat domnului de Blanchelande să îi cer să mă trimită la luptă. Voia să îmi dea un post de apărat; l-am implorat să mă încorporeze ca voluntar într-una dintre coloanele mobile ce se trimiteau, din când în când, împotriva negrilor, pentru a se curăţi ţinutul.

Capul fusese fortificat în grabă. Insurecţia făcuse progrese înspăimântătoare. Începeau să se agite şi negrii din Port-au-Prince; Biassou îi conducea pe cei din Limbé, din Dondon şi din Acul; Jean-François se proclamase generalissim al răzvrătiţilor din câmpia Maribarou; Bouckmann, celebru, mai târziu, pentru moartea sa tragică, mergea de-a lungul ţărmurilor Limonadei cu tâlharii săi şi, în sfârşit, bandele din Morne-Rouge îl recunoscuseră ca şef pe un negru numit Bug-Jargal. Caracterul ultimului, dacă ar fi fost să dai crezare zvonurilor, se deosebea uluitor de ferocitatea celorlalţi. Pe când Bouckmann şi Biassou născoceau o mie de morţi diferite pentru ostatecii ce le încăpeau pe mână, Bug-Jargal se grăbea să le pună la dispoziţie mijloace pentru a părăsi insula. Cei dintâi s-au înţeles cu nişte corăbii spaniole ce dădeau ocol coastelor şi le vindeau dinainte prăzile luate de la nenorociţii puşi pe fugă, Bug-Jargal scufundă mai mulţi corsari. Domnul Colas de Maigné şi alţi opt coloni de seamă

fură dezlegaţi, din ordinul său, de pe roata pe care îi legase Bouckmann. Se citau o mie şi una de fapte generoase pe care, dacă vi le-aş reproduce în totalitate, ne-am lungi prea mult.

Nădejdea răzbunării mele nu părea a fi pe punctul de a se îndeplini. Nu mai auzisem vorbindu-se despre Pierrot. Rebelii conduşi de Biassou dădeau, mai departe, târcoale Capului. Odată chiar îndrăznise să ocupe muntele din preajma oraşului şi cu greu tunul cetăţii îl putu respinge. Guvernatorul hotărî să îi împingă spre interiorul insulei. Armata noastră activă era constituită din miliţiile din Acul, din Limbé, din Ouanaminte şi din Maribarou, ataşate regimentului Capului şi redutabilelor companii roşii şi galbene. Garnizoana oraşului era formată din miliţiile din Dondon şi din Quartier-Dauphin, întărite cu un corp de voluntari sub ordinele negustorului Poncignon. Guvernatorul voi să scape mai întâi de Bug-Jargal a cărui diversiune îl alarma. Trimise împotriva sa miliţienii din Ouanaminte şi un batalion al Capului. Acest corp de armată se reîntoarse după două zile, total distrus. Guvernatorul se încăpăţână să îl învingă pe Bug-Jargal; trimise acelaşi corp întărit cu cincizeci de dragoni galbeni şi cu patru sute de miliţienii din Maribarou. Această a doua armată – şi mai rău maltratată decât cealaltă. Thadée, ce făcea parte din această expediţie, fu adânc rănit şi îmi jură, la întoarcere, că se va răzbuna pe Bug-Jargal.

Lui d'Auverney îi alunecă o lacrimă pe obraz; îşi încrucişă braţele pe piept şi, timp de câteva minute, păru adâncit într-o visare dureroasă; în sfârşit, reluă firul de unde îl lăsase.

XXI

Sosi ştirea că Bug-Jargal părăsise Morne-Rouge şi îşi îndrepta trupa către munţi, pentru a se însoţi cu Biassou. Guvernatorul nu mai putea de bucurie.

— Am pus mâna pe ei, spuse, frecându-şi mâinile.

A doua zi, armata colonială se află la o leghe de Cap. Răzvrătiţii, la venirea noastră, părăsiră în grabă Port-Magot şi fortul Galifet, unde aveau un post apărat de tunuri mari de asediu, luate de la bateriile de pe coastă; toate bandele se repliară spre munţi. Guvernatorul triumfa. Ne urmăreau marşul. Fiecare dintre noi, cu privirile triste, ne luam rămas-bun de la locul unde se aflau ogoarele, locuinţa, bogăţiile noastre, în

mijlocul acestor câmpii aride şi dezolate. Câteodată ne era oprit marşul de incendiul câmpiilor cultivate ce se întinsese în păduri şi savane. În clima aceea, unde pământul e încă virgin, unde vegetaţia este mult prea abundentă, incendiul unei păduri este întovărăşit de fenomene neobişnuite. Îl auzi din depărtare, deseori chiar înainte de a-l vedea, ţâşnind şi fremătând cu zgomotul unei cataracte diluviene. Trunchiurile copacilor explodând, crengile trosnind, rădăcinile plesnind în glod, înaltele ierburi înfiorate, fierberea lacurilor şi a mlaştinilor zăvorite în codru, şuieratul flăcării mistuind văzduhul, toate varsă un zumzet când potolit, când pornit, pe măsură ce focul creşte. Câteodată poţi zări o lizieră verde de arbori încă neatinşi înconjurând vatra prăpădului. Îşi face loc pe neaşteptate o limbă de foc la un capăt al acestui brâu de prospeţime. Un şarpe de flăcări albastre se târăşte cu iuţeală de-a lungul tulpinilor şi, într-o clipită, fruntea pădurii piere sub un văl auriu mişcător. Toate ard în acelaşi timp. Un baldachin de fum se înclină, când şi când, sub suflarea vântului, şi împresoară flăcările. Se rostogoleşte şi se deznoadă, se înalţă şi se prăbuşeşte, se risipeşte şi se îngroaşă, devine pe neaşteptate negru; apoi, un fel de franjuri de foc îi crestează cu grabă marginile; se aude un zgomot infernal, ciucurii dispar, fumul urcă iar şi vomită, ridicându-se talazuri de cenuşă stacojie ce plouă îndelung asupra ţărânei.

XXII

În seara celei de a treia zi, am străpuns în cheile lui Grande-Rivière. Socoteam că negrii se aflau la douăzeci de leghe, în munţi. Ne-am aşezat tabăra pe o culme ce părea, după felul în care o jumuliseră, să le fi slujit pentru acelaşi scop. Nu era o poziţie prea bună, dar e adevărat că nu ne supăra nimeni. Culmea era dominată de pretutindeni de piscuri stâncoase, acoperite de păduri dese. Sălbăticia acestor coaste le dăduse denumirea de Dompte-Mulâtre. Grande-Rivière curgea prin spatele taberei; strânsă între două steiuri, era, în locul acela, îngustă şi adâncă. Malurile sale, aplecate brusc, erau acoperite cu tufişuri ce nu îngăduiau privirii să le străbată. Adesea chiar şi apele îi erau ascunse în spatele împletiturilor de liane ce, agăţându-se de crengile arţarilor cu flori roşii răsărind dintre tufe, şi mutându-şi şiragurile de la un ţărm la celălalt,

încrucişându-şi-le în sute de chipuri, alcătuiau deasupra fluviului coturi încăpătoare de verdeaţă. Ochiul, contemplându-le de pe înălţimea rocilor învecinate, putea crede că vede preerii încă umede de rouă. Numai câte un sunet surd ori vreo lişiţă sălbatecă, străbătând pe neprevăzute prin această perdea înflorită, mai vădeau râul. Curând, soarele încetă să aurească ascuţişul culmii munţilor îndepărtaţi ai Dondonului; umbra se întinse încetul cu încetul peste tabără şi tăcerea nu mai fu întreruptă decât de strigătele cocorilor şi de pasul egal al sentinelelor. Pe neaşteptate, cântecele cumplite Oua-Nassé şi Tabăra din Grand-Pré răsunară deasupra capetelor noastre; palmierii şi cedrii ce încununau stâncile luară foc şi pâlpâirile livide ale incendiului ne dezvăluiră numeroase bande de negri şi de mulatri pe vârfurile învecinate, al căror chip arămiu părea, la lumina flăcărilor, roşu. Erau cei ai lui Biassou.

Pericolul era iminent. Căpeteniile, sărind din somn, alergară să îşi adune ostaşii; tamburul bătu alarma generală; trompeta îl întovărăşi; liniile noastre se alcătuiră într-o furtună şi revoltaţii, în loc să profite de dezordinea ce ne ţinea neputincioşi, ne priveau cântând Oua-Nassé. Un negru uriaş, apăru, singur, pe cel mai înalt pisc dintre cele ce strângeau la piept Grande-Rivière; pe frunte îi plutea o pană de culoarea focului; în mâna dreaptă ţinea o secure, în stânga un drapel roşu; l-am recunoscut pe Pierrot! Dacă aş fi găsit o carabină la îndemână, furia m-ar fi împins să săvârşesc un act de laşitate. Negrul repetă refrenul lui Oua-Nassé, împlântă drapelul în pisc, îşi azvârli securea în mijlocul nostru şi pieri în apele fluviului. Am resimţit un profund regret, crezând că nu va muri de mâna mea. Negrii porniră să rostogolească peste rândurile noastre blocuri enorme de piatră; o grindină de gloanţe şi de săgeţi căzură. Soldaţii noştri, furioşi că nu îşi puteau atinge atacatori, îşi dădeau duhul ca nişte disperaţi, zdrobiţi sub stânci, ciuruiţi de gloanţe sau străbătuţi de săgeţi. Armata era pradă unei confuzii cumplite. Deodată, un zgomot oribil păru să ţâşnească din mijlocul lui Grande-Rivière. Se desfăşura o scenă extraordinară: dragonii galbeni, extrem de înghesuiţii de masele pe care rebelii le împingeau de pe înălţimile muntelui, avură ideea de a se refugia, pentru a se salva, sub bolţile flexibile ale lianelor ce acopereau fluviul. Thadée fusese primul ce puse în aplicare acest mijloc, de altfel ingenios…

În acest moment povestitorul fu oprit pe neaşteptate.

XXIII

Sergentul Thadée, cu braţul drept într-o eşarfă, se strecurase de mai bine de un sfert de ceas într-un colţ al cortului, fără a fi văzut de nimeni, participând la povestirea căpitanului numai cu gesturile sale, până în clipa aceasta când, socotind că respectul îi impunea să nu lase să treacă un elogiu atât de direct fără a mulţumi căpitanului, bâlbâi pe un ton confuz:

— Sunteţi prea bun, căpitane.

Un hohot general de râs izbucni. D'Auverney se întoarse şi îi strigă pe un ton sever:

— Cum? Eşti aici, Thadée! Şi braţul dumitale?

La un atare limbaj, cu care nu era obişnuit, trăsăturile bătrânului ostaş se întunecară; se clătină şi dădu capul pe spate, ca şi când ar fi vrut să oprească lacrimile ce îi jucau între pleoape.

— N-aş fi crezut, spuse în cele din urmă cu glas scăzut, n-aş fi crezut că mă poate jigni căpitanul meu, vorbindu-mi cu „dumneata”.

Căpitanul se ridică într-o clipită.

— Iartă-mă, bătrânul meu prieten, iartă-mă, nu ştiam ce-mi iese din gură; hai, Thad, mă ierţi?

Lacrimi ţâşniră din ochii sergentului fără voia sa.

— Iată-le pentru a treia oară, se împletici el; dar astea sunt de bucurie. Am încheiat pace.

Se lăsă o scurtă tăcere.

— Dar spune-mi, Thad, îl întrebă căpitanul cu blândeţe, de ce ai plecat de la ambulanţă?

— Pentru că, cu voia dumneavoastră, voiam să vă întreb, căpitane, dacă trebuie să vă îmbrăcăm mâine calul cu husa galonată, în cinstea bătăliei.

Henri începu să râdă:

— Făceai mai bine, Thadée, dacă-l întrebai pe chirurgul-major dacă nu trebuie să pui mâine două uncii de feşe pe braţul rănit.

— Sau să te informezi, reluă Paschal, dacă n-ai avea voie să dai peste cap puţin vin, să te mai răcoreşti; până atunci, uite nişte rachiu, că ăsta nu-ţi face rău; gustă, viteazule.

Thadée făcu un pas, salută cuviincios, se scuză că lua paharul

cu mâna stângă şi îl goli în numele celor de faţă. Se învioră.

— Rămăseserăţi, căpitane, la clipa în care... ei, da! Eu propusesem să ne băgăm sub liane, să împiedicăm ca nişte creştini să fie ucişi cu pietre. Ofiţerul nostru, care nu ştia să înoate, temându-se să nu se înece, – şi nu era nicio ruşine – se opunea cât îl ţineau puterile, până ce văzu, cu îngăduinţa dumneavoastră, domnilor, o piatră mare cât pe ce să-l facă zob, căzând în râu, dar neajungând la undă din pricina bălăriilor. Atunci spuse: „Mai curând să mori ca faraonul Egiptului decât ca sfântul Ştefan. Nu suntem sfinţi, şi faraonul a fost militar ca şi noi.” Ofiţerul, un savant, după cum vedeţi, căzu de acord cu mine cu condiţia să încerc eu întâiul. Mă duc. Cobor de-a lungul ţărmului, sar sub leagănul de plante, agăţându-mă de crengile mai înalte şi, ce să vezi, căpitane, simt că mă trage cineva de picior: mă zbat, strig după ajutor, primesc mai multe lovituri de sabie şi iată că toţi dragonii se năpustesc ca dracii, talmeş-balmeş, sub liane. Negrii din Morne-Rouge se ascunseseră acolo, fără să bănuim, pentru ca, de bună seamă, peste o clipă, să ne cadă în spinare, ca un sac prea încărcat. Nu era prilejul cel mai potrivit pentru pescuit. Ne băteam, înjuram, strigam. Fiind goi, erau mai iuţi ca noi; dar loviturile noastre erau mai sigure. Cu un braţ înotam, cu celălalt ne luptam, aşa cum faci întotdeauna în cazurile astea. Ăia de nu ştiau înota, hai, spuneţi, căpitane, se agăţau cu câte o mână de liane şi negrii îi trăgeau de picioare. În mijlocul învălmăşagului, văzui un negru mare ce se apăra ca Scaraoschi împotriva a opt sau nouă camarazi de-ai mei; am înotat într-acolo şi l-am recunoscut pe Pierrot, zis şi Bug... Dar asta nu trebuie s-o spun decât la urmă, nu-i aşa, căpitane? L-am recunoscut pe Pierrot. De când cu asediul fortului, nu ne aveam bine unul cu celălalt; i-am sărit de gât; voia să-mi facă de petrecanie cu un pumnal, când, privindu-mă, se predă în loc să mă ucidă; asta a fost nenorocirea, căpitane, că dacă nu s-ar fi predat... Dar asta o s-o aflaţi mai târziu. De îndată ce negrii îl văzură prins, se năpustiră asupra noastră, să-l salveze; tocmai se hotărau şi miliţienii să între în apă, să ne vină în ajutor, când Pierrot, pricepând, fără îndoială, că negrii lui urmau să fie toţi măcelăriţi, spuse câteva cuvinte, ca dintr-o carte de vrajă, că i-a pus pe fugă până la unul. Plonjară şi pieriră cât ai zice peşte... Bătălia asta sub apă ar fi fost plăcută, şi m-ar fi distrat, dacă n-aş fi pierdut un deget şi n-aş fi muiat zece cartuşe şi dacă... săracul

– dar aşa i-a fost scris, căpitane…

Şi sergentul, după ce îşi duse mâna stângă la cozoroc, se ridică cu un aer inspirat.

D'Auverney părea foarte agitat.

— Da, spuse, da, ai dreptate, bătrâne Thadée, noaptea aceea a fost o noapte fatală.

S-ar fi adâncit într-una din visările cu care era obişnuit, dacă cei de faţă nu ar fi insistat să continue.

XXIV

Thadée, triumfător, merse în spatele căpitanului.

Căpitanul d'Auverney continuă:

— Pe când scena, pe care a descris-o Thadée, se desfăşura în spatele culmii pe care ne aflam, izbutisem împreună cu unii dintre ceilalţi, să mă caţăr, din tufă în tufă, pe un pisc, numit Piscul Păunului, din pricina nuanţelor irizate pe care mica risipită pe suprafaţa lui le răspândeşte în soare. Piscul era la aceeaşi înălţime cu negrii. Odată drumul deschis, vârful fu curând acoperit de miliţieni; am pornit un schimb viu de focuri. Negrii, mai prost înarmaţi decât noi, nu putură da o ripostă la fel de puternică; se descurajaseră; noi ne-am înverşunat şi, curând, rebelii părăsiră rocile cele mai apropiate după ce rostogoliră cadavrele tovarăşilor lor peste armata noastră de jos. Atunci am coborât câteva trunchiuri enorme de arbori sălbatici de bumbac, din care primii locuitori ai insulei îşi tăiau pirogile de o sută de vâslaşi, şi îi legarăm la un loc, cu liane şi funii. Cu ajutorul acestei punţi improvizate, am trecut pe piscurile abandonate şi o parte din armată se găsi astfel într-o poziţie avantajată. Asta le scăzu revoltaţilor curajul. Focul nostru era susţinut; ţipete dureroase, printre care distingeam numele lui Bug-Jargal, se auziră pe neaşteptate în rândurile armatei lui Biassou. Se părea că sunt cuprinşi de o mare spaimă. Pe stânca pe care fâlfâia drapelul stacojiu, apărură câţiva negri din Morne-Rouge; se prosternară, smulseră drapelul şi îşi dădură drumul cu el în hăurile lui Grande-Rivière. Asta părea să însemne că şeful lor era mort sau ostatec.

Îndrăzneala noastră crescu într-atâta, încât am hotărât să alungăm rebelii, cu arma albă, de pe stâncile pe care le mai ocupau. Am pus să se coboare o punte de arbori pe cea mai

apropiată rocă şi m-am azvârlit întâiul în mijlocul negrilor. Ai mei tocmai se pregăteau să mă urmeze, când unul dintre rebeli dintr-o lovitură de secure făcu să zboare puntea în bucăţele. Fărâmele căzură în prăpastie, izbindu-se de stânci cu un zgomot înfiorător. Mi-am întors capul: în acelaşi timp, m-am simţit înşfăcat de şase sau şapte negri ce mă dezarmară. Mă zbăteam ca un leu; mă legară cu funii împletite din scoarţă, fără să le pese de gloanţele ca grindina, pe care le trăgeau oamenii mei. Disperarea mea nu fu domolită decât de strigătele de victorie pe care le-am auzit de îndată în jurul meu; curând, i-am văzut pe negri şi pe mulatri căţărându-se, unul peste celălalt, pe culmile cel mai greu de escaladat, strigându-şi nenorocirea. Paznicii mei le urmară pilda; cel mai viguros dintre ei mă luă pe umeri şi mă cără spre codru, sărind, din stâncă în stâncă, cu o agilitate de capră sălbatică. Nu peste mult timp, lumina flăcărilor încetă să îl mai îndrume; vaga licărire a lunii îi era de ajuns; îşi încetini pasul.

XXV

După ce am străbătut un desiş şi am trecut peste nişte torente, am ajuns la o vale cu un aspect deosebit de sălbatic. Locul îmi era complet necunoscut. Era aşezat în inima munţilor, în ceea ce, la San-Domingo, e cunoscut ca *munţii dubli*. O savană mare, verde, întemniţată de pereţi de stâncă nudă, presăraţi cu pâlcuri de pini, gayaci şi palmieri pitici. Frigul puternic ce domneşte aproape fără întrerupere în acest ţinut, deşi nu îngheaţă, sporea din pricina nopţii care era pe ducă. Zorii începeau să lumineze. Albul înălţimilor învecinate şi valea, adâncită într-o întunecime totală, nu era iluminată decât de mulţimea focurilor aprinse de negri, acestea fiind locul lor de întâlnire. Membrii armatei lor fărâmiţate se regrupau în neorânduială. Negrii şi mulatrii soseau fără răgaz, trupe înspăimântate ce scoteau ţipete jalnice sau răcnete de furie.

Focuri noi, strălucind ca nişte ochi de tigri în bezna savanei, arătau că cercul taberei se mărea văzând cu ochii.

Negrul, al cărui ostatic eram, mă depusese la picioarele unui stejar, de unde priveam, cu nepăsare, acest spectacol neobişnuit. Mă legă cu centura de trunchiul copacului de care mă sprijineam, strânse legătura, neîngăduindu-mi nicio mişcare, îmi acoperi capul cu o cuşmă roşie de lână, pentru a indica, de bună

seamă, că îi aparţineam şi, după ce se asigură astfel că nu puteam nici să fug, nici să îi fiu luat de altcineva, se pregăti să se îndepărteze. Atunci m-am hotărât să îi vorbesc şi l-am întrebat în grai creol dacă făcea parte din banda din Dondon sau din cea din Morne-Rouge. Se opri şi mi se adresă pe un ton orgolios:

— Morne-Rouge!

Îmi veni o idee. Auzisem vorbindu-se despre generozitatea şefului acestei bande, Bug-Jargal, şi, deşi eram pregătit să mor, fără a face vreun efort, lucru ce ar fi pus capăt nenorocirilor mele, gândul că mă puteam aştepta la cumplite torturi, din partea lui Biassou, mă umplea totuşi de spaimă. Nici nu puteam cere mai mult decât să mor fără supliciu. Era o slăbiciune poate, dar cred că în astfel de clipe firea omenească se răzvrăteşte totdeauna. Socoteam deci că, dacă mă puteam sustrage mâinii lui Biassou, aş fi dobândit, de bună seamă, de la Bug-Jargal, o moarte fără chinuri, o moarte de soldat. Îi cerui negrului aceluia să mă ducă la căpetenia sa, Bug-Jargal. Tresări.

— Bug-Jargal! spuse, izbindu-şi fruntea cu disperare; apoi, trecând la o expresie de furie, îmi strigă arătându-mi pumnul: Biassou! Biassou!

Şi mă părăsi, după repetarea acestui nume. Mânia şi jalea negrului îmi amintiră de acea circumstanţă a luptei ce se încheiase cu prinderea sau omorârea şefului bandelor din Morne-Rouge. Nu mai aveam nicio îndoială şi m-am resemnat cu răzbunarea lui Biassou, cu care negrul părea să mă ameninţe.

XXVI

Întunericul domnea încă asupra văii în care mulţimea negrilor şi numărul focurilor creşteau necontenit. O mână de negrese aprinseră lângă mine un foc. După câte brăţări de sticlă albastră, roşie şi violetă luceau suprapuse pe braţele şi picioarele lor, după cerceii rotunzi ce le încărcau urechile, după inelele ce le împodobeau fiecare deget al mâinilor şi al picioarelor, după amuletele legănate între sâni, după legătura cu farmece atârnând de gâtul lor, după şorţul de pene pestriţe, vestmânt unic ce le acoperea goliciunea, şi, îndeosebi, după strigătele lor cadenţate, după privirile lor tulburi şi rătăcite am recunoscut *griotele*. Ignoraţi, de bună seamă, fiindcă, printre negrii diverselor ţinuturi ale Africii, există unii dăruiţi cu un fel de talent

elementar pentru poezie şi improvizaţie ce se aseamănă cu nebunia. Negrii aceştia, rătăcind din regat în regat, sunt, pentru acele ţări barbare, ceea ce reprezentau pentru noi rapsozi antici, şi, în evul mediu, *minstrelsii* Angliei, *minnesingerii* Germaniei şi *truverii* Franţei. Sunt numiţi *grioţi*. Soaţele lor, *griotele*, posedate şi ele de demoni, întovărăşesc cântecele barbare ale soţilor lor cu dansuri lubrice şi înfăţişează o grotescă parodie a baiaderelor Industanului şi a almeelor Egiptului.

Aşadar, câteva din acele femei se aşezară în cerc, la câţiva paşi de mine, cu picioarele încrucişate după moda africană, în jurul unei grămezi mari de crengi uscate ce ardeau făcând să le tremure, pe chipul hidos, o licărire roşie. De îndată ce se alcătui cercul lor, se apucară de mâini şi cea vârstnică, ce purta o pană de bâtlan înfiptă în păr, începu să strige: *Uanga!* Am priceput că aveau să treacă la o vrajă denumită astfel. Toate repetară: *Uanga!* Cea mai bătrână îşi smulse, după o clipă de reculegere, un smoc din propriul păr şi îl zvârli în foc, spunând următoarele cuvinte sacre: *Male o ghiab!* ceea ce, în argoul negrilor creoli, înseamnă: „Mă dărui diavolului”. Toate *griotele*, imitându-şi conducătoarea, puseră pe foc smocuri de păr, repetând cu gravitate: *Male o ghiab!*

Această stranie invocare, strâmbăturile caraghioase ce o întovărăşeau îmi smulseră acel ceva involuntar care năpădeşte, adesea, şi asupra omului cel mai serios sau cel mai îndurerat şi care e numit *un hohot de râs nebun*. Degeaba am vrut să îl stăpânesc, explodă. Hohotul acesta, al unui suflet, de fapt, foarte trist, provocă o scenă îngrozitoare. Toate negresele, tulburate din slujba lor, se ridicară pe dată, ca şi când le-aş fi trezit din somn. Până atunci nu mă remarcaseră. Alergară într-un suflet spre mine, strigând: *Blanco! Blanco!* Nu mi-a fost dat nicicând să văd o adunătură mai sinistră de chipuri oribile, copleşite de furie, negre, cu dinţi albi, ochi străbătuţi de vine mari, sângerii. Voiau să mă sfâşie în bucăţi. Bătrâna cu pana de bâtlan făcu un semn şi strigă în mai multe rânduri: *Zote corde! Zote corde!* Dementele se opriră brusc şi le văzui, fără ca să mă mai surprindă nimic, dezlegându-şi, toate, şorţurile de pene, lepădându-le pe iarbă şi pornind în jurul meu hora aceea lascivă, numită de negri *sica*.

Dansul acesta, ale cărui atitudini groteşti şi al cărui pas iute nu pot exprima decât plăcerea şi veselia, dobândea acum câteva

mişcări accesorii, de un caracter sinistru. Privirile fulgerătoare pe care mi le azvârleau *griotele*, în mijlocul evoluţiei lor vioaie, accentul lugubru pe care îl dădeau melodiei vii a *sicăi*, geamătul ascuţit şi prelung pe care îl smulgea, din când în când, venerabila conducătoare a sanhedrinului negru, din *balajoul* ei, un fel de spinetă ce sună ca o mică orgă şi se compune din vreo douăzeci de tuburi de lemn, a căror grosime şi lungime scad treptat şi, îndeosebi, râsul cumplit pe care mi-l arunca în obraz fiece vrăjitoare goală, pe rând, la anumite pauze ale dansului, vârându-şi obrazul într-al meu, îmi dădeau din plin a înţelege ce putea aştepta un *blanco* profanator al *bangăi* lor.

Îmi aminteam de obiceiul acestor popoare sălbatice ce dănţuiesc în jurul ostatecilor înainte de a-i măcelări şi urmăream cu răbdare cum femeile îşi executau baletul dramei al cărui deznodământ trebuia să îl însângerez eu. Totuşi, nu m-am putut împiedica să nu mă cutremur văzând, la un moment subliniat de *balafo*, cum fiecare *griotă* trecea prin foc ascuţişul unei săbii sau tăişul unei securi, vârful prelung al vreunui ac pentru pânzele de corabie, fălcile unui cleşte sau dinţii unui fierăstrău.

Dansul se apropia de sfârşit; uneltele pentru caznă erau înroşite. La un semnal al bătrânei, negresele, în procesiune, se îndreptară, una după cealaltă, să culeagă o armă cumplită din foc.

Cele ce nu se putură înarma cu un fier înroşit apucară un cărbune încins. Abia atunci am înţeles ce fel de tortură îmi era pregătită şi că fiece dansatoare în parte reprezenta pentru mine câte un călău. La un alt ordin al corifeului lor, reîncepură o ultimă horire, jeluindu-se cumplit. Am închis ochii, cel puţin să nu mai fiu martorul zbaterii acestor femele demoni care, gâfâind din pricina oboselii şi a furiei, îşi izbeau ritmic deasupra capetelor fierăraia pălălăind ce producea un zgomot ascuţit şi miliarde de scântei. Aşteptam, încordându-mi toţi muşchii, clipa în care aveam să îmi simt carnea chinuită, oasele calcinându-mi-se, nervii zvârcolindu-mi-se sub muşcăturile arzătoare ale cleştilor şi fierăstraielor, şi mă trecu un fior din creştet până în tălpi. Fu o clipă atroce. Noroc că nu dură mult. *Şica griotelor* îşi atingea punctul culminant, când am auzit, de departe, glasul negrului ce mă luase prizonier.

Alerga strigând: *Que haceis, mugeres de demonic? Que haceis*

alli? Dexais mi prisoniero[13].

Am redeschis ochii. Se luminase. Negrul, dovedindu-şi mânia prin mii de gesturi, se grăbea. *Griotele* se opriseră; dar nu păreau atât de emoţionate de ameninţările lui, cât stupefiate de prezenţa unui personaj bizar ce îl întovărăşea pe negru.

Era un om foarte gras şi foarte mic, un fel de pitic al cărui chip era ascuns după un văl alb găurit în trei locuri, pentru ochi şi gură, după portul penitenţilor. Vălul, ce îi cădea peste gât şi umeri, îi lăsa gol pieptul păros, a cărui culoare mi se păru a fi aceea a *ghearelor*; pe el strălucea, atârnând de un lanţ de aur, soarele unui chivot ciuntit, din argint. Mânerul în formă de cruce al unui pumnal grosolan ieşea din centura sa stacojie; ultima înconjura o fustă cu dungi verzi, galbene şi negre ai cărei ciucuri coborau până la labele picioarelor sale butucănoase şi diforme. Braţele, goale ca şi pieptul, agitau o bâtă albă; de centură îi spânzurau nişte mătănii cu boabe de *adrezarah*, plasate alături de pumnal; pe cap avea o căciulă ascuţită, împodobită cu clopoţei, în care, la apropierea sa, nu mică mi-a fost mirarea să recunosc acea *gorra* a lui Habibrah. Numai că, printre hieroglifele cu care era acoperit soiul acesta de mitră, se puteau remarca pete de sânge. Fără îndoială, era sângele fidelului bufon. Aceste noi semne ale uciderii mi se părură o dovadă nouă a morţii lui şi treziră în inima mea un ultim regret. În clipa în care *griotele* îl zăriră pe acest moştenitor al cuşmei lui Habibrah, strigară toate într-un glas: *Obiul!* şi se prosternară. Am ghicit că era vraciul armatei lui Biassou.

— *Basta! Basta!* le spuse, apropiindu-se de ele, cu vocea gravă şi înceată, *dexais el prisionerc de Biassou*[14]! Toate negresele se ridicară zgomotos, azvârliră instrumentele morţii pe care le aveau în mâini. Îşi reluară şorţurile de pene şi, la un gest al *obiului*, se risipiră ca un nor de lăcuste. În acea clipă, *obiul* păru să îşi fixeze privirile asupra mea; a tresărit, s-a dat un pas înapoi, a întins bâta albă spre *griote*, ca şi când ar fi voit să le recheme. Totuşi, după ce mormăi printre dinţi cuvântul *maldicho*[15], spuse negrului câteva cuvinte la ureche şi se retrase încrucişându-şi încet braţele, într-o atitudine de meditaţie.

---

[13] Ce faceţi, femeile dracului? Ce faceţi aici? Lăsaţi-mi prizonierul!

[14] Destul! Destul! Lăsaţi prizonierul lui Biassou!

[15] Blestematul.

XXVII

Paznicul meu îmi comunică faptul că Biassou voia să mă vadă, şi că trebuia să mă pregătesc pentru întrevederea ce urma să aibă loc cu şeful, peste un ceas.

Fără îndoială, mai câştigasem o oră de viaţă. În aşteptare, privirile îmi rătăceau prin tabăra rebelilor, dezvăluindu-mi, în cele mai mărunte amănunte, fizionomia ei ciudată. Dacă aş fi fost în altă stare de spirit, nu m-ar fi putut împiedica să nu râd de prosteasca mândrie a negrilor, aproape toţi încărcaţi cu podoabe militare sau religioase, pradă de război. Majoritatea acestor podoabe nu mai erau decât zdrenţe însângerate. Puteai vedea la tot pasul strălucind un guler tare sub un guler preoţesc, din cele ce atârnă pe piept, un epolet pe un patrafir. Pentru a se odihni după o muncă la care fuseseră condamnaţi pe toată viaţa, negrii stăteau într-o inactivitate complet străină soldaţilor noştri, chiar când aceştia s-ar afla în corturi. Unii dormeau în plin soare, cu capul în dreptul unui foc puternic; alţii, cu privirile când fără nicio expresie, când furioase, cântau o melodie monotonă, stând pe vine în faţa colibelor lor din frunze de bananieri ori de palmier, numite *agupa*, a căror formă conică seamănă cu corturile noastre mici, femeile lor, negre sau arămii, pregăteau hrana luptătorilor. Le vedeam mişcând cu furcile ignamul, bananele, guliile, mazărea, nucile de cocos, porumbul, varza de Caraibe, numită de ei *tayo*, şi o mulţime de alte fructe indigene ce fierbeau în jurul hălcilor de carne de porc, de broască ţestoasă şi de câine, în cazane mari, furate de pe plantaţii. În depărtare, la marginea taberei, *grioţii* şi *griotele* alcătuiau hore mari în jurul focurilor şi auzeam, aduse de vânt, frânturi din cântecele lor barbare, întretăiate de sunetele ghitarei şi ale balafoului. Câteva santinele, plasate pe crestele stâncilor din jur, iluminau împrejurimile cartierului general al lui Biassou, al cărui unic mijloc de apărare, în caz de atac, era un cordon circular de căruţe, încărcate cu pradă şi muniţii. Aceste caraule negre, stând în picioare pe vârfurile ascuţite ale piramidelor de granit ce răsar pretutindeni în acei munţi, adesea se întorceau la o sută optzeci de grade, ca giruetele unei catedrale gotice, strigând unul către celălalt, cu toată puterea plămânilor: *Nada! Nada*[16], cuvinte ce asigurau liniştea lagărului. Din când în când, se adunau în jurul meu grupuri de negri curioşi. Toţi mă priveau ameninţători.

---

[16] Nimic! Nimic!

XXVIII

În sfârşit, un pluton de soldaţi de culoare, destul de bine înarmaţi, se îndreptă spre mine. Negrul căruia se părea că aparţin mă dezlegă de stejarul de care eram prins şi mă înmână căpeteniei escuadei, din mâinile căruia primi un sac destul de plin, pe care îl deschise pe loc. Erau piaştri. Pe când negrul îngenuncheat pe iarbă îi număra cu aviditate, soldaţii mă luară cu ei. Le priveam echipamentul cu curiozitate. Purtau uniforme dintr-o pânză groasă brun-roşcată şi galbenă, tăiată după moda spaniolă. Un fel de montera castiliană, împodobită cu o mare cocardă roşie[17], le ascundea părul ca lâna. În loc de tolbă de cartuşe, aveau, pe o parte, un fel de tolbă de vânătoare. Armele lor erau: o puşcă greoaie, o sabie şi un pumnal. Mai târziu aveam să aflu că aceasta era uniforma gărzi personale a lui Biassou. După ce dădurăm ocol mai multor colibe, aşezate în dezordine, ce încurcau locul în tabără, am ajuns la intrarea unei grote naturale, la picioarele unuia dintre acei pereţi ce împrejmuiau savana. Intrarea ei era închisă de o cortină mare din stofă tibetană, numită de caşmir, şi ce se distinge mai puţin prin strălucirea culorilor sale decât prin moliciunea şi desenele ei diverse. Peştera era înconjurată de mai multe rânduri duble de ostaşi echipaţi aidoma celor ce mă aduseseră. După ce schimbase parola cu santinele ce se plimbau prin faţa ei, şeful escuadei ridică draperia de caşmir şi mă introduse, lăsând-o să cadă în urma mea.

O lampă de aramă, cu cinci lumini, atârnată de boltă prin nişte lanţuri, răspândea o lumină tremurătoare pe pereţii umezi ai cavernei în care nu pătrundea lumina zilei. Am văzut, între două rânduri de ostaşi mulatri, un bărbat de culoare, aşezat pe un trunchi enorm de mahon, acoperit pe jumătate de un covor din pene de papagal. Omul aparţinea grupei *sacatra*, pe care o singură nuanţă, adesea imperceptibilă, o deosebeşte de negri. Costumul său era ridicol. O splendidă centură din împletituri de mătase, de care atârna o cruce Saint-Louis, strângea, la nivelul buricului, o pereche de izmene albastre, din pânză grosolană; o haină din bazea albă, prea scurtă ca să îi acopere talia, îi completa costumul. Era încălţat cu cizme cenuşii, avea o pălărie

[17] Se ştie că această culoare este a cocardei spaniole.

rotundă de care era prinsă o cocardă roşie, şi epoleţi, dintre care unul era de aur, al unui general de brigadă, celălalt din lână galbenă. Două stele de aramă ce păreau să fi fost rotiţe pentru pinteni erau fixate pe ultimul, pentru a-l face, desigur, demn de lucitorul său tovarăş. Aceşti doi epoleţi nu erau prinşi în locul lor obişnuit prin bucmele crucişe, ci pendulau pe pieptul căpeteniei. O sabie şi nişte pistoale bogat încrustate erau aşezate pe covorul de pene, lângă el.

În spatele scaunului său, stăteau în picioare, tăcuţi şi nemişcaţi, doi copii îmbrăcaţi în veşminte de sclav şi ţinând fiecare câte un evantai enorm din pene de păun. Aceşti doi copii sclavi erau albi. Două petece pătrate din catifea roşie ca racul, ce păreau a fi aparţinut vreunui altar presbiterian, desemnau două locuri la dreapta şi la stânga buturugii de mahon. Unul dintre ele, cel din dreapta era ocupat de către *obiul* ce mă răpise furiei *griotelor*. Şedea cu picioarele sub el, ţinându-şi cârja nemişcată, imobil ca un idol de porţelan într-o pagodă chinezească. Prin găurile vălului său îi vedeam strălucind ochii arzători, necontenit aţintiţi asupra mea. De fiecare parte a căpeteniei erau mai multe drapele, stindarde şi fanioane de tot felul, printre care am remarcat drapelul alb cu floare de crin, drapelul tricolor şi steagul Spaniei. Celelalte erau opera fanteziei. Era şi un drapel mare, negru. În fund, deasupra capului şefului, am văzut alt obiect ce îmi atrase atenţia. Era portretul acelui mulatru, Ogé, ce fusese tras pe roată cu un an în urmă la Cap, pentru crimă şi rebeliune, împreună cu locotenentul său, Jean Baptiste Chavanne, şi alţi douăzeci de negri şi de metişi. În acest portret, Ogé, fiu al unui măcelar din Cap, era reprezentat aşa cum obişnuia să ceară să fie pictat, în uniformă de locotenent-colonel, cu crucea Saint-Louis şi ordinul Mérite du Lion, pe care le cumpărase din Europa, de la prinţul de Limbourg.

Şeful *sacatra*, în faţa căruia fusesem adus, era un bărbat de talie mijlocie. Figura sa cumplită era un rar amestec de fineţe şi cruzime. Îmi ceru să mă apropii şi mă privi câtva timp în tăcere, apoi începu să râdă ca o hienă.

— Sunt Biassou, îmi spuse.

Mă aşteptam la numele acesta, dar nu îl putui auzi rostit de acea gură, între hohotele acelea de râs feroce, fără să mă cutremur, pe dinăuntru. Chipul meu izbuti, totuşi, să rămână calm şi mândru. Nu am răspuns nimic.

— Ei! continuă într-o franceză destul de stricată, te-am şi tras în ţeapă de nu poţi să îndoi şira spinării, în faţa lui Jean Biassou, generalissim al ţărilor cucerite şi general de brigadă al armatelor lui *su majestad catolica?* (Tactica principalilor şefi rebeli era să lase să se creadă că acţionau când în numele regelui Franţei, când în cel al Revoluţiei, când în acela al regelui Spaniei).

Mi-am încrucişat braţele pe piept şi l-am privit ţintă în ochi. Se porni pe râs. Ticul îi era familiar.

— Ha! Ha! *Me pareces hombre de buen corazon*.[18] Aşa! Ascultă ce îţi spun. Eşti creol?

— Nu, am răspuns, sunt francez. Siguranţa mea îl făcu să îşi încrunte sprâncenele.

Reluă râzând

— Cu atât mai bine; după uniformă, pricep că eşti ofiţer. Ce vârstă ai?

— Douăzeci de ani.

— Când i-ai împlinit?

La această întrebare, ce deştepta în mine amintiri foarte dureroase, am stat o clipă cufundat în gânduri. O repetă cu glas mai tare. I-am răspuns;

— În ziua în care a fost spânzurat tovarăşul tău, Leogri.

Trăsăturile i se crispară; râsul i se prelungi. Se abţinu, totuşi.

— Leogri a fost spânzurat acum douăzeci şi trei de zile, îmi spuse. Francezule, o să îi spui diseară, din partea mea, că ai trăit cu douăzeci şi patru de zile mai mult ca el. Vreau să te mai ţin o zi pe lume, ca să îi poţi povesti cum stau fraţii săi cu libertatea, ce ai văzut la cartierul general al lui Jean Biassou, general de brigadă, şi ce autoritate are acest generalissim asupra slujbaşilor regelui.

Cu acest titlu, Jean-François, care cerea să i se spună *mare amiral al Franţei*, şi camaradul său Biassou desemnau hoardele lor de negri şi de mulatri revoltaţi. Dădu ordin să fiu aşezat între doi paznici într-un colţ al grotei şi făcu un semn cu mâna câtorva negri îmbrăcaţi ridicol, cu straie de adjutanţi:

— Să se bată apelul, să se adune toată armata în jurul cartierului general; facem o trecere în revistă. Şi dumneavoastră, domnule capelan, spuse întorcându-se spre *obi*, îmbrăcaţi veşmintele sacerdotale şi celebraţi pentru noi şi ostaşii noştri slujba sfintei liturghii..

---

[18] Îmi pari un om foarte curajos.

Obiul se ridică, se închină adânc în dreptul lui Biassou şi îi şopti la ureche câteva cuvinte pe care căpetenia le întrerupse brusc cu glas tare.

— Nu aveţi altar, care va să zică, *señor cura!*[19] Ce e de mirare în munţii ăştia?! Ce contează! De când are bunul *Giu*[20] nevoie pentru slujire de un templu măreţ şi de altar împodobit cu aur şi dantele? Ghedeon şi Josuah l-au adorat în faţa stâncilor; să facem ca ei, *bon per*[21]; bunului *Giu* îi e destul să fie inimile fierbinţi. N-aveţi altar! Cum?! Nu puteţi folosi lada asta de zahăr, luată alaltăieri de slujbaşii regelui din casa Dubuisson?

Propunerea lui Biassou fu prompt executată. Într-o clipită, interiorul grotei fu orânduit pentru această parodie a slujbei divine. Fu adus un tabernacol şi un sfânt artofor, luate de la parohia din Acul, din aceeaşi biserică în care unirea mea cu Marie primise o cerească binecuvântare, atât de repede urmată de nenorocire. Lada de zahăr furată fu pusă ca altar, acoperită cu un cearşaf alb, în loc de antimis, ceea ce nu te împiedica să citeşti pe pereţii ei laterali: *Dubuisson et C, pour Nantes*.

Când au fost puse vasele sacre pe cearşaf, *obiul* îşi dădu seama că îi lipsea o cruce; scoase pumnalul, a cărui gardă orizontală închipuia această formă şi îl înfipse, în picioare, între potir şi chivot, în faţa tabernacolului. Atunci, fără să îşi scoată cuşma de vraci, nici vălul de penitent, îşi aruncă cu repeziciune, peste umeri şi pieptul gol, sfita furată preotului din Acul, deschise ceaslovul cu încuietori de argint de lângă tabernacol, după care se citiseră rugăciuni la nunta mea fatală şi, întorcându-se către Biassou, al cărui jeţ era la numai câţiva paşi de altar, anunţă că era gata, printr-o plecăciune adâncă. Pe loc, la un semn al şefului, se ridică draperia de caşmir şi văzurăm întreaga oaste de negri rânduiţi în pătrate concentrice şi dese în faţa deschiderii grotei. Biassou îşi scoase pălăria rotundă şi îngenunche în faţa altarului.

— În genunchi! răcni.

— În genunchi! repetară căpeteniile fiecărui batalion. Se auzi un ropot de tambururi. Îngenunche întreaga hoardă. Numai eu rămăsesem nemişcat pe scaunul meu, revoltat de oribila profanare ce avea să fie săvârşită sub ochii mei; dar cei doi

---

[19] În jargon creol: *Doamne Dumnezeule!*

[20] Dumnezeu.

[21] Jargon creol: *bunule părinte.*

mulatri vânjoşi ce mă păzeau smulseră scaunul de sub mine şi se lăsară cu toată greutatea pe umerii mei; am căzut în genunchi, ca şi ceilalţi, obligat să arăt un simulacru de respect unui simulacru de cult. *Obiul* oficie cu gravitate. Cei doi mici paji albi ai lui Biassou slujeau de diacon şi de ajutor de diacon. Mulţimea rebelilor, ce continua să stea prosternată, asista la ceremonie cu o reculegere al cărui prim exemplu îl dădea *generalissimul*. În clipa înfăţişării darurilor, *obiul*, ridicând agneţul sfinţit în mână, se întoarse spre oştire şi strigă în jargon creol: *Zote cone bon Giu; ce li mo fa zote voer. Blan tuye li, tuye blan yo tute!*[22] La aceste cuvinte, rostite de un glas puternic, dar pe care mi se părea să îl mai fi auzit pe undeva, cândva, toată liota izbucni într-un răget; îşi zăngăniră armele îndelung şi, de n-ar fi fost persoana lui Biassou, acest zgomot sinistru mi-ar fi sunat ultimul ceas. Am înţeles la ce excese de curaj şi de atrocitate se puteau deda nişte oameni pentru care un pumnal putea reprezenta o cruce şi asupra spiritului cărora orice impresie era promptă şi adâncă.

XXIX

Terminându-se slujba, *obiul* se întoarse spre Biassou cu o reverenţă respectuoasă. Căpetenia se ridică şi mi se adresă în franceză:

— Suntem acuzaţi că nu aveam nicio religie, vezi bine că este o calomnie şi că suntem buni catolici. Nu ştiu dacă vorbea ironic sau cu bună credinţă. Peste o clipă, ceru să i se aducă un vas de sticlă, plin de boabe de porumb negru, zvârli şi câteva boabe de porumb alb; apoi, înălţând vasul deasupra capului, ca să fie mai bine văzut de armată:

— Fraţilor, voi sunteţi porumbul negru, albii, vrăşmaşii voştri, sunt porumbul alb!

La aceste cuvinte, mişcă vasul astfel, încât boabele albe aproape dispărură sub cele negre şi strigă, cu un aer inspirat şi triumfător: *Guette blan ci la la!*[23] Parabola şefului fu întâmpinată de noi aclamaţii repetate de toate ecourile munţilor. Biassou

---

[22] *„Îl cunoaşteţi pe bunul Dumnezeu; pe el vi-l arăt. Albii l-au ucis; ucideţi albii toţi”.* Mai târziu, Toussaint-Louverture avea obiceiul să adreseze aceleaşi cuvinte negrilor, după ce se împărtăşeau.

[23] Iată ce sunt albii pe lângă voi!

continuă, amestecând într-una franceza sa stricată cu fraze în creolă şi în spaniolă.

— *El tiempo de la mansuetud es pasado*.[24] Am fost îndelung răbdători, ca mieii cu a căror lână compară albii părul nostru; acum, să fim necruţători ca panterele şi jaguarii ţinuturilor din care am fost smulşi. Numai forţa poate dobândi drepturile celor ce se dovedesc puternici şi fără milă le aparţine tot. Sfântul Lup are două zile de sărbătorire în calendarul gregorian, Mielul pascal una singură! Nu e adevărat, domnule capelan? *Obiul* se înclină în semn de adeziune la spusele sale. Au venit, continuă Biassou, au venit duşmanii regenerării umanităţii, albii aceştia, aceşti coloni, aceşti plantatori, aceşti oameni ai negoţului, *verdaderos demonios* vomaţi de gura lui Alecto! *Son venidos con insolencia*[25] erau acoperiţi, mândrii ăştia, cu arme, cu panaşe, cu veşminte de îţi luau ochii şi ne dispreţuiau pentru că suntem negri şi goi. Socoteau, în orgoliul lor, că ne pot risipi tot atât de lesne cum risipesc aceste pene de păun roiurile negre de ţânţari! Făcând această comparaţie, smulse din mâinile unui sclav alb unul dintre evantaiele din spatele său şi îl agită deasupra capului cu nenumărate gesturi vehemente. Continuă: Dar, o, fraţii mei! Oastea noastră s-a năpustit asupra armatei lor ca gâzele asupra unui hoit; au căzut, cu uniformele lor frumoase, cu tot, sub braţele acestea goale pe care le credeau a fi fără vlagă, neştiind că lemnul bun e mai tare când e cojit de scoarţă. Tremură acum tiranii aceştia pe care îi urâm! *Yo gagné peur!*[26]

Un urlet de bucurie şi de triumf răspunse acestui strigăt al căpeteniei şi toată liota repetă îndelung: *Yo gagné peur!*

— Negri, creoli şi congolezi, adăugă Biassou, răzbunare şi libertate! Mulatri, nu vă lăsaţi seduşi de *los diabolos blancos*. Taţii voştri se află în rândurile lor, dar mamele voastre – în ale noastre. Odihniţi-vă, o *hermanos de mi alma*[27]! Niciodată nu s-au purtat cu voi ca nişte părinţi, ci ca nişte stăpâni: aţi fost sclavi aidoma negrilor. Pe când un şorţ nenorocit abia de vă acoperea şoldurile arse de soare, părinţii voştri barbari se legănau sub *buenos sombreros* şi purtau haine de nankin în zilele de lucru şi în cele de sărbătoare haine de buracan sau de catifea, *a diez y*

[24] Vremea blândeţii a trecut.

[25] Au venit cu insolenţă.

[26] Jargon creol: *Le e frică!*

[27] O, fraţi ai sufletului meu!

siete quartos la vara[28]. Blestemaţi fiinţele acestea denaturate. Dar, cum poruncile lui Dumnezeu o interzic, nu loviţi voi înşivă pe părinţii voştri. Dacă vă întâlniţi tatăl printre vrăşmaşi, cine vă împiedică, *amigos*, să vă spuneţi unul altuia: *„Touyé papa. Moé, ma touyé quena toué!”*[29] Răzbunarea, slujbaşi ai regelui! Libertate pentru toţi oamenii! Ecoul acestui strigăt poate fi auzit pe toate insulele. A plecat din *Quisqueya*[30], trezeşte Tobago şi Cuba. Un şef al celor o sută douăzeci şi cinci de negri fugari din muntele Albastru, un negru din Jamaica, Bouckmann, a ridicat stindardul nostru. Primul său act de fraternitate cu negrii din San-Domingo fu o izbândă. Să îi urmăm exemplul glorios, cu torţa într-o mână, cu securea în cealaltă! Nicio milă pentru albi, pentru plantatori! Să le măcelărim familiile, să le devastăm plantaţiile, să nu lăsăm pe pământurile lor niciun copac ale cărui rădăcini să nu privească în sus. Să întoarcem pământul pe dos, să îi înghită pe albi! Curaj, deci, prieteni şi fraţi! Vom merge să ne luptăm şi să exterminăm. Vom învinge sau vom muri. Învingători, ne vom bucura, la rândul nostru, de toate plăcerile vieţii; morţi, vom merge în cer, unde ne aşteaptă sfinţii în rai, unde fiecare viteaz va primi o măsură dublă de *aguardiente*[31] şi un piastru pe zi!

Acest gen de predică militară, ce nu vi se poate părea, domnilor, decât ridicolă, avu un efect excepţional asupra rebelilor. Este adevărat că extraordinara pantomimă a lui Biassou, accentul inspirat al glasului său, râsul ciudat ce îi întretăia cuvintele, dădeau discursului său nu ştiu ce putere de prestigiu şi fascinaţie. Arta cu care îşi îmbinau declaraţiile cu amănunte făcute să stârnească patima sau interesul revoltaţilor adăuga, în plus, o notă de forţă elocinţei lui, potrivită acestui auditoriu. Nu voi încerca, aşadar, să vă descriu entuziasmul sumbru ce se manifestă în armata răzvrătiţilor după cuvântarea lui Biassou. Fu un concert discordant de ţipete, de jelanii, de urlete. Unii îşi izbeau pieptul, alţii îşi loveau ghioagele şi săbiile.

---

[28] De şaptesprezece *quartos vara* (măsură spaniolă echivalând aproximativ un cot).

[29] *Ucide-l pe tata, îl ucid pe-al tău.* Au fost. Intr-adevăr, auziţi mulatri, ce pactizau cu paricidul, rostind aceste cuvinte execrabile.

[30] Nume străvechi al lui San-Domingo, ce înseamnă Pământ mare. Indigenii i-au spus şi Aâty.

[31] Rachiu.

Mai mulţi, în genunchi sau prosternaţi, rămăseseră în atitudinea imobilă a extazului. Negresele îşi zgâriau sânii şi braţele cu oasele de peşte pe care le foloseau drept pieptene. Ghitarele, tam-tam-urile, tamburile, balafourile îşi amestecau sunetele cu pocniturile puştilor. Era ceva de sabat. Biassou făcu un semn cu mâna; tumultul încetă ca printr-o minune; toţi negrii trecură la locul lor, în tăcere. Disciplina aceasta, pe care Biassou o impusese egalilor săi, numai prin ascendenţa gândirii şi a voinţei sale, mă obligă, dacă o pot spune, să îl admir. Toţi aceşti ostaşi ai armatei răzvrătiţilor vorbeau şi se mişcau sub mâna căpeteniei, ca nişte clape de clavecin sub degetele virtuosului.

XXX

Atenţia îmi mai fu atrasă şi de un alt spectacol, un alt exemplu de şarlatanism şi de fascinaţie: tratarea răniţilor. *Obiul*, ce îndeplinea în cadrul oştirii atât rolul de medic al sufletului cât şi al trupului, începu vizita bolnavilor. Îşi lepădase podoabele sacerdotale şi ceruse să i se aducă o ladă mare, cu despărţituri, în care îşi ţinea leacurile şi instrumentele. Folosea arareori instrumentele chirurgicale, şi, în afară de o lanţetă dintr-un os de peşte, cu care lăsa sânge cu multă îndemânare, părea destul de stângaci la folosirea cleştilor ce îi utiliza drept pensetă şi a cuţitului ce îi ţinea loc de bisturiu. Se mărginea, mai tot timpul, să prescrie ceaiuri de portocale sălbatice şi de salsaparilă şi câteva înghiţituri de rachiu de melasă. Remediul său favorit şi pe care îl socotea a toate vindecător, erau trei pahare de vin roşu în care amesteca pulberea unei nucşoare şi a unui gălbenuş de ou, bine coapte sub cenuşă. Folosea această combinaţie pentru tămăduirea oricărei plăgi sau boli. E uşor de înţeles că acest leac era tot atât de nul ca şi cultul al cărui slujitor se pretindea; şi este de bănuit că puţinele vindecări, datorate numai întâmplării, nu ar fi fost de-ajuns pentru a-şi păstra încrederea negrilor, dacă nu ar fi însoţit leacul cu tot soiul de jonglerii şi de nu s-ar fi străduit să stăpânească cu atât mai dihai închipuirea negrilor, cu cât se îngrijea mai puţin de durerile lor. Astfel, când se mărginea să le atingă rănile, făcând un număr de semne mistice, când, folosind cu şmecherie urmele străvechilor superstiţii îmbinate cu catolicismul recent adoptat de ei, strecura în rană câte o pietricică fetiş învelită în tifon, suferindul atribuind pietrei

binefacerile feşei. Dacă era încunoştiinţat că cutare bolnav îngrijit de el îşi dăduse sfârşitul, din pricina rănii sau, poate, a pansamentului, răspundea cu glas solemn:

— O prevăzusem. A fost un trădător. Când cu incendierea cutărei locuinţe, a salvat un alb. Moartea lui este o pedeapsă!

Şi gloata răzvrătiţilor aplauda cu gura căscată, tot mai adâncită în simţămintele de ură şi răzbunare. Şarlatanul, printre alte mijloace de vindecare, folosea unul atât de neobişnuit, încât m-a uluit. Era născocit pentru una dintre căpeteniile negre, destul de grav rănită în ultima bătălie. Examină rana îndelung, o înfăşă cum se pricepu, apoi spuse, urcând la altar:

— O nimica toată!

Rupse trei sau patru pagini din ceaslov, le arse la flacăra lumânărilor furate din biserica din Acul şi, amestecând cenuşa acestei hârtii sfinţite cu câteva picături de vin turnate în potir, adăugă:

— Bea! Aşa o să te vindeci[32].

Celălalt sorbi prosteşte, aţintindu-şi privirea plină de încredere asupra jonglerului, ce sta cu mâinile ridicate asupra lui, ca şi când ar fi implorat binecuvântarea cerească; poate că convingerea că va fi vindecat contribui la tămăduirea sa.

XXXI

Urmă o altă scenă, în care rolul principal îl deţinea tot *obiul* cu văl; medicul luase locul preotului, vrăjitorul îl înlocui pe doctor.

— *Hombres, escuchate!*[33] strigă *obiul* sărind cu o agilitate neaşteptată pe altarul improvizat, pe care căzu de-a dreptul cu picioarele îndoite sub fusta în dungi. *Escuchate hombres!* Să se apropie cei ce vor să citească cuvintele vieţii lor, în cartea destinului, le voi spune: *Hé estudiado la ciencia de los Gitanos*[34].

---

[32] Acest remediu e folosit încă destul de des în Africa, îndeosebi de către maurii din Tripoli ce îşi toarnă cenuşa unei pagini din scrierea lui Mahomed în băutură; atribuie acestui filtru virtuţi nedezminţite. Un călător englez, nu mai ştiu care, numeşte băutura aceasta: *o infuzie de Aleoran*.

[33] *Ascultaţi, oamenii.* Sensul dat de spanioli cuvântului *hombre,* în cazul acesta, nu poate fi tradus. E mai mult decât om şi mai puţin decât *prieten.*

[34] *Am studiat ştiinţa ţiganilor*.

O mulţime de negri şi de mulatri se apropiară în grabă.

— La rând, rosti *obiul*, a cărui voce reţinută şi interiorizată redobândea, când şi când, acel accent strident ce mi-l făcea cunoscut. Dacă vă îmbulziţi, o să crăpaţi toţi.

Se opriră. În acea clipă, un om de culoare, îmbrăcat cu haină şi pantaloni albi, acoperit pe cap cu o stofă din bumbac şi mătase, după moda colonilor bogaţi, se apropie de Biassou.

— Ce e?! şopti *generalissimul*, ce-i cu tine, Rigaud?

Era căpetenia mulatră din Cayes, cunoscut mai târziu sub numele de *generalul Rigaud*, om şiret, cu înfăţişare candidă, crud, cu un aer de blândeţe. L-am scrutat cu atenţie.

— Generale, răspunse Rigaud (vorbea foarte încet, dar mă aflam în imediata apropiere a lui Biassou şi puteam auzi), la hotarul taberei se află un sol al lui Jean-François. Bouckmann a fost ucis într-o încăierare cu domnul Touzard şi e probabil că albii i-au expus capul în oraş, ca pe un trofeu.

— Atâta? se miră Biassou; iar ochii îi străluciră datorită bucuriei tainice pe care o simţea văzând cum scade numărul căpeteniilor, astfel crescând propria lui însemnătate.

— Trimisul lui Jean-François are şi un mesaj pentru dumneavoastră.

— Bine, răspunse Biassou. Şi lasă mutra asta de înmormântare, dragă Rigaud.

— Dar, obiectă Rigaud, nu vă temeţi, generale, de efectul pe care îl poate avea vestea morţii lui Bouckmann asupra oştirii?

— Nu eşti chiar atât de prost cum pari, Rigaud, replică şeful. O să ai prilejul să vezi cine-i Biassou. Solul, însă, să zăbovească un sfert de ceas.

Se apropie de *obi* care, în timp ce se desfăşura acest dialog, îşi începuse activitatea de ghicitor, punând întrebări negrilor ce se minunau, examinându-le semnele frunţilor şi pe cele din palme şi împărţindu-le mai multă sau mai puţină fericire pe viitor, după sunetul, culoarea şi grosimea monedei pe care o arunca fiece negru într-o farfurioară pentru ostie, ce se afla la picioarele sale. Biassou îi spuse câteva cuvinte la ureche. Vraciul îşi continuă, fără întrerupere operaţiile metoscopice.

— Acela care poartă în mijlocul frunţii, pe ridul soarelui, un pătrat sau un triunghi, va face mare avere fără să trudească, nici să muncească. De trei ori litera S, aproape oriunde s-ar găsi pe frunte, e semnul nenorocirii; cel ce poartă acest semn se va

îneca, fără doar şi poate, dacă nu se fereşte de apă. Patru linii ce pleacă de la nas şi se îndoaie împerecheate pe frunte, deasupra ochilor, vestesc că purtătorul va fi ostatec şi se va chinui printre străini.

Obiul se întrerupse:

— Prieteni, adăugă cu gravitate, am văzut acest semn pe fruntea lui Bug-Jargal, căpetenia vitejilor din Morne-Rouge.

Aceste cuvinte, ce îmi confirmară încă o dată prinderea lui Bug-Jargal, fură urmate de jelaniile unei hoarde alcătuită numai din negri şi ale cărei căpetenii purtau izmene stacojii: erau cei din Morne-Rouge. *Obiul* continuă:

— Dacă la dreapta frunţii, pe linia lunii, aveţi ceva care să semene cu o furcă, temeţi-vă de lene sau de prea mult dezmăţ. Un mic semn de mare însemnătate, cifra arabă a numărului trei, pe linia soarelui, prevesteşte lovituri de bâtă…

Un bătrân negru spaniol-dominghez îl întrerupse pe vrăjitor. Se târâi spre el implorându-l să îl panseze. Fusese rănit şi un ochi îi atârna însângerat, fiind smuls din orbită. *Obiul* îl uitase când făcuse vizita medicală. În clipa când îl zări, strigă:

— Cercuri în partea dreaptă a frunţii, pe linia lunii, desemnează boli de ochi. *Hombre!* îi spuse nenorocitului rănit, iată acest semn, limpede scris pe fruntea ta; ia să-ţi văd mâna.

— *Alas! excelentissimo señor*, vorbi celălalt, *mir' usted mi ojo*![35]

— *Fatras*[36], răspunse *obiul* cu umor, crezi că mai e nevoie să-ţi văd ochiul!… Palma, ţi-am spus!

Nenorocitul îşi întinse mâna, murmurând într-una:

— *Mi ojo!*

— Exact! Dacă avem pe linia vieţii un punct înconjurat de un cerculeţ, vom fi chiori. Iată punctul şi cerculeţul; vei fi chior.

— *Ya le soy*[37], răspunse amărâtul gemând de-ţi făcea milă.

Dar *obiul*, ce nu mai era chirurg, îl respinse şi continuă, fără să îi pese de tristeţea bietului chior.

— *Escuchate, hombres!* Dacă cele şapte linii ale frunţii sunt mici, încâlcite, abia însemnate, purtătorul lor va trăi puţin. Cel ce are, pe linia lunii, spre sprâncene, două săgeţi întretăiate, moare într-o bătălie. Dacă linia vieţii ce străbate mâna are la capăt,

---

[35] Vai! Prea bunule domn, priviţi-mi ochiul!

[36] Nume cu care era numit un bătrân negru ce nu mai putea sluji.

[37] Sunt.

lângă încheietură, o cruce, prevesteşte suirea pe eşafod… Aici se cuvine să vă spun, *hermanos*, că unul dintre cei mai îndrăzneţi stâlpi ai independenţei, Bouckmann, are aceste trei semne ale nenorocirii.

Auzind aceste cuvinte, toţi negrii îşi reţinură suflarea: privirile lor, nemişcate, nedezlipite de jongler, exprimau o atenţie foarte apropiată de stupiditate.

— Totuşi, nu pot spune exact ce înseamnă acest semn ce îl ameninţă pe Bouckmann, moartea în bătălie sau pe eşafod. Dar meşteşugul meu e atotştiutor.

Se opri şi schimbă o privire cu Biassou. Biassou şopti câteva cuvinte la urechea unuia dintre adjutanţii ce ieşi imediat din peşteră.

— O gură căscată şi fără culoare, continuă *obiul*, reîntorcându-se spre ascultătorii săi cu un accent batjocoritor şi zeflemitor, o atitudine şleampătă, braţele bălăbănite şi mâna stângă întoarsă spre în afară fără pricină, vestesc prostia din fire, nerozia, golul, o curiozitate de tont.

Biassou rânjea. În clipa aceea, reveni adjutantul; aducea cu sine un negru murdar de noroi şi praf, ale cărui picioare, zgâriate de mărăcini şi pietre, dovedeau că alergase îndelung. Era solul pomenit de Rigaud. Într-o mână, ţinea un pachet sigilat, în cealaltă un pergament deschis, a cărui pecete închipuia o inimă în flăcări. În mijlocul ei, erau slovele caracteristice M şi N, îmbrăţişate, ce desemnau, desigur, unirea dintre mulatrii slobozi şi negrii sclavi. Alături de ele am putut citi: „Prejudecata învinsă; vergeaua de fier sfărâmată; *trăiască regele!*” Acest pergament era o hârtie de liberă trecere eliberată de Jean-François. Emisarul o prezentă lui Biassou şi, după ce se închină până la pământ, îi întinse hârtia sigilată. Generalissimul o deschise grăbit, parcurse depeşele ce se aflau în ea, puse una în buzunarul hainei şi spuse, mototolind-o pe cealaltă în pumn:

— Slujbaşi ai regelui!… Negrii se înclinară. Slujbaşi ai regelui! Iată ce îi spune lui Jean Biassou, generalissim al ţinuturilor cucerite, mareşal al taberelor şi armatelor Majestăţii Sale catolice, Jean-François, mare amiral al Franţei, locotenent-general al oştilor numitei Majestăţi, regele Spaniei şi al Indiilor:

„Bouckmann, căpetenie a o sută douăzeci de negri din munţii Albaştri, din Jamaica, recunoscut independent de către guvernul

general din Bell-Combe, Bouckmann a căzut victimă în numele glorioasei lupte pentru libertate, şi umanitate împotriva despotismului şi barbariei. Această generoasă căpetenie a fost ucisă într-o încăierare cu tâlharii albi ai generalului Touzard. Monştrii i-au tăiat capul şi au dat veste că îl vor arăta mulţimilor, în chip ruşinos, pe un eşafod, în garnizoana oraşului lor, Cap. Răzbunare!"

O tăcere descurajată urmă după citire. Dar *obiul* se ridică în picioare pe altar şi strigă mişcând iute bâta albă, cu gesturi triumfătoare:

— Solomon, Zorobabel, Eliazar Thaleb, Cardan, Iuda Bowtharicht, Averoes, Albert cel Mare, Bohabdil, Jean de Hagen, Anna Baratro, Daniel Ogrumof, Rachel Flintz, Altornino! Vă mulţumesc! Ştiinţa clarvăzătorilor nu m-a înşelat. *Hijos, amigos, hermanos, muchachos, mozos, madres, y vosotros todos qui me escuchais aqui*[38], ce am prezis? *que habia dicho?* Semnele de pe fruntea lui Bouckmann mă înştiinţaseră că va trăi puţin şi că va muri într-o luptă; liniile palmei sale – că se va sui pe un eşafod. Dezvăluirile meşteşugului meu se împlinesc întocmai şi întâmplările se orânduiesc de la sine pentru a îndeplini, până la cele mai neînsemnate amănunte, lucruri pe care noi nu le putem îmbina, cum ar fi moartea pe câmpul de luptă şi eşafodul! Minunaţi-vă, fraţilor!

Descurajarea negrilor se preschimbă, pe parcursul acestei cuvântări, într-un fel de uimire înspăimântată. Ascultau *obiul* cu o încredere împletită cu groază; acesta, îmbătat de sine însuşi, se plimba de ici-colo, pe lada de zahăr, a cărei suprafaţă oferea suficient spaţiu pentru ca paşii săi mărunţi să se poată desfăşura în voie. Biassou rânjea. I se adresă *obiului*:

— Domnule capelan, deoarece ştiţi ce va să se întâmple, ne-aţi bucura să binevoiţi a citi care va fi norocul nostru, al lui Jean Biassou, *mariscal de campo*.

Obiul, adăstând, plin de mândrie, în dreptul grotescului altar unde era slăvit de credulitatea negrilor, vorbi acestui *mariscal de campo*:

— *Venga vuestra merced!*[39] În acest moment, *obiul* era omul

---

[38] Fii, prieteni, fraţi, flăcăi, copii, mame şi voi toţi ce mă ascultaţi aici!

[39] Vie mântuirea ta!

cel mai de seamă al armatei. Puterea militară ceda în faţa puterii religioase. Biassou se apropie. I se putea citi ciuda în priviri. Daţi-mi mâna, generale, spuse *obiul*, aplecându-se să o ia. *Empezo*[40]. Linia încheieturii, însemnată egal pe toată lungimea, vă făgăduieşte bogăţii şi fericire. Linia vieţii, lungă, adâncă, vă prezice o viaţă fără nenorociri, o bătrâneţe sprintenă; deoarece e strâmtă, ea desemnează înţelepciunea voastră, duhul treaz, bunătatea inimii; în sfârşit, văd ceea ce *chiromancas*, numesc semnul cel mai ferice dintre toate, o mulţime de riduri mărunte ce se îmbină sub chipul unui arbore încărcat de ramuri ce se înalţă spre partea de sus a palmei; acesta e pronosticul sigur al avuţiei şi al măririlor. Linia sănătăţii, foarte lungă, dă aceleaşi semne ca şi linia vieţii; mai desemnează curajul; se îndoaie spre degetul mic, unde formează un fel de cârlig. Generale, acesta este semnul unei severităţi utile.

Spunând aceste cuvinte, ochii strălucitori ai micului *obi* se aţintiră asupra mea, prin deschizăturile vălului său şi, încă o dată, am recunoscut accentul lui, oarecum tăinuit de gravitatea obişnuită a glasului său.

— Încărcată de cerculeţe, linia sănătăţii voastre vă vesteşte un mare număr de execuţii necesare pe care trebuie să le porunciţi. Se întrerupe către mijloc, pentru a forma un semicerc: semn că veţi fi pradă unor mari primejdii datorate animalelor sălbatice, adică albilor, dacă nu îi ucideţi. Linia norocului, înconjurată, ca şi linia vieţii, de rămurele ce urcă spre partea de sus a palmei, confirmă, pentru viitor, puterea supremă pentru care aveţi chemare; la partea superioară fiind dreaptă şi dezlegată, ea vesteşte arta stăpânirii. A cincea linie, aceea a triunghiului, prelungită către rădăcina degetului mijlociu, făgăduieşte izbândă deplină în orice lucrare. Acum, să vedem degetele. Degetul mare, străbătut pe întreaga lungime de linii mărunte ce merg de la unghie până la încheietură, făgăduiesc o mare moştenire: desigur, aceea a gloriei lui Bouckmann! adăugă *obiul* cu glas puternic. Mica ridicătură ce alcătuieşte rădăcina arătătorului e încărcată cu dungi mici, abia văzute: cinste şi demnităţi! Mijlociul nu anunţă nimic. Inelarul vă este brăzdat de linii încrucişate: veţi învinge toţi vrăjmaşii, veţi domina toţi rivalii! Aceste linii alcătuiesc crucea sfântului Andrei: semnul geniului şi al credinţei! Legătura ce uneşte degetul mic de mână

[40] Încep!

e plină de riduri chinuite: norocul vă va aduce numai favoruri. Mai văd un cerc: prezicere ce se adaugă celorlalte, vestind putere şi măriri! Fericit, spune Eliazar Thaleb, cel ce poartă toate aceste semne! Soarta poartă grija îndestulării sale şi steaua sa îi dăruie geniul ce îl va duce la strălucire. Iar acum, generale, îngăduiţi-mi să vă iscodesc fruntea. Acela care poartă în mijlocul frunţii, spune Rachel Flintz, ţiganca, pe ridul soarelui, un pătrat sau un triunghi, va avea o viaţă îmbelşugată. Iată-l bine pronunţat. Dacă acest semn este în dreapta, făgăduieşte o moştenire de seamă… E vorba tot de aceea a lui Bouckmann. Semnul unei potcoave între sprâncene, deasupra ridului lunii, vesteşte că ştiţi să vă răzbunaţi împotriva tiraniei şi a jignirii. Şi eu port acest semn…

Felul în care *obiul* rosti aceste cuvinte, „şi eu port acest semn”, mă izbi din nou.

— E de găsit, adăugă cu acelaşi ton, la vitejii ce ştiu să pregătească o răzvrătire bărbătească şi să sfărâme lanţurile robiei prin luptă. Gheara leului pe care o aveţi deasupra sprâncenei vădeşte curajul vostru fără seamăn. În sfârşit, generale Jean Biassou, fruntea voastră înfăţişează cel mai strălucit semn dintre toate semnele prosperităţii: o îmbinare de linii ce închipuie slova M, întâia din numele Fecioarei. În orice parte a frunţii, pe orice brazdă ar apare, acest semn vesteşte geniul, gloria şi puterea. Cel ce o poartă va duce întotdeauna la izbândă pe ai săi; cei ai căror căpetenie este nu vor deplânge nicio pierdere: el singur va preţui cât toţi la un loc. Sunteţi acest ales al sorţii!

— *Gratias*, domnule capelan, spuse Biassou, pregătindu-se să se întoarcă pe tronul de mahon.

— Aşteptaţi, generale, urmă *obiul*, am uitat un semn. Linia soarelui, puternic însemnată pe frunte, dovedeşte cunoaşterea preţului bunurilor lumeşti, dorinţa de a ferici pe alţii, multă dărnicie şi o înclinare către tot ce e măreţ.

Biassou păru să înţeleagă că mai curând uitase el decât *obiul*. Scoase din buzunar o pungă destul de grea şi îi dădu drumul în tipsia de argint, pentru ca să se dovedească faptul că linia soarelui nu minte. Între timp, uluitorul horoscop al căpeteniei rodise în oştire. Toţi răzvrătiţii, asupra cărora cuvintele *obiului* erau, de când cu moartea lui Bouckmann, mai puternice decât oricând, trecură de la descurajare la înflăcărare şi,

încredinţându-se orbeşte vraciului lor ce nu putea greşi şi generalului însemnat de soartă, se porniră pe urlete de toată frumuseţea: *Trăiască obiul! Trăiască Biassou!* Obiul şi Biassou priviră unul la celălalt şi mi se păru că aud râsul înăbuşit al *obiului* răspunzând rânjetului generalissimului. Nu înţeleg de ce acest *obi* îmi obseda gândul; mi se părea, că aş mai fi văzut ori auzit aiurea pe cineva ce semăna leit acestei fiinţe ciudate. Am vrut să îl trag de limbă:

— Domnule *obi, señor cura, doctor medico*, domnule capelan, *bon per!* m-am adresat lui. Se întoarse brusc. Mai există cineva aici, căruia nu i-aţi citit horoscopul: eu sunt acela. Îşi încrucişă braţele sub soarele de argint ce îi acoperea pieptul păros şi nu răspunse. Am urmat: Aş vrea să aflu ce prevestiţi asupra viitorului meu; dar cinstiţii tovarăşi ai dumneavoastră mi-au luat ceasul şi punga şi nu faceţi parte dintre vrăjitorii ce proorocesc pe nimica.

Înaintă în grabă spre mine şi îmi şopti în taină:

— Te înşeli! Ia să-ţi văd mâna.

I-am întins-o, privindu-l drept în ochi. Îi scânteiau privirile; păru că îmi examina mâna.

— Dacă linia vieţii e tăiată la mijloc de două linii transversale foarte vizibile, acesta este semnul morţii apropiate. Moartea ţi se apropie! Dacă linia sănătăţii nu se află în mijlocul palmei şi nu se poate vedea decât linia vieţii şi a norocului, adunate la un loc, în chip de unghi, nu ne putem aştepta, având acest semn, la un sfârşit firesc… Să nu te aştepţi la un sfârşit firesc! Dacă spatele arătătorului este străbătut de o dungă, pe toată lungimea, ne e dat să ne săvârşim datorită unei morţi violente. Auzi? Fii gata să întâmpini o moarte violentă!

Acest glas sepulcral ce vestea moartea avea ceva vesel; îl ascultam cu indiferenţă şi dispreţ.

— Vrăjitorule, i-am spus, cu un zâmbet dispreţuitor, eşti îndemânatic, ghiceşti ce ştii că trebuie să aibă loc.

Se apropie şi mai mult:

— Te îndoieşti de ştiinţa mea! Atunci, mai ascultă, întreruperea liniei soarelui de pe fruntea ta mă învaţă că iei un vrăjmaş drept prieten şi un prieten drept vrăjmaş…

Înţelesul acestor cuvinte părea să fie în legătură cu Pierrot, pe care îl iubeam şi care mă trădase şi cu acel credincios Habibrah, pe care îl uram şi ale cărui veşminte însângerate mărturiseau

moartea sa curajoasă şi devotată.

— Ce vrei să spui? am izbucnit.

— Ascultă până la capăt, urmă *obiul*. Ţi-am vorbit despre viitor, ascultă acum despre trecut: linia lunii e uşor curbată pe fruntea ta… Asta înseamnă că ţi-a fost răpită soţia… Am tresărit; mi-a venit să sar de pe jeţ; paznicii mă opriră s-o fac. Nu eşti răbdător, reluă vraciul; ascultă până la sfârşit. Cruciuliţa ce întretaie capătul acestei curburi limpezeşte lucrurile. Soţia ţi-a fost răpită în noaptea nunţii…

— Ticălosule, am strigat, ştii unde se află! Cine eşti?

M-am zbătut să mă eliberez şi să smulg vălul; dar a trebuit să cedez în faţa numărului şi a forţei, şi, plin de furie, l-am văzut pe misteriosul *obi* îndepărtându-se pe când îmi spunea:

— Acum mă crezi? Pregăteşte-te pentru apropiata ta moarte!

XXXII

Pentru ca gândurile să îmi fie risipite de la nedumerirea în care mă lăsase această scenă stranie, fu nevoie ca o nouă dramă să urmeze comediei ridicole pe care o jucaseră Biassou şi *obiul* în faţa hoardei lor căscate.

Biassou luase din nou loc pe jilţul său de mahon, *obiul* se reaşezase în dreapta sa, Rigaud la stânga, pe cele două pătrate din preajma tronului căpeteniei. *Obiul*, cu braţele încrucişate pe piept, părea adâncit într-o profundă contemplaţie; Biassou şi cu Rigaud mestecau tutun şi un adjunct se apropie să îl întrebe pe *mariscal de campo* dacă oastea trebuie să defileze, când trei cete zgomotoase de negri veniră împreună spre intrarea peşterii, strigând furios. Fiecare dintre ele aduceau câte un ostatec pe care voiau să îl dea pe mâna lui Biassou, nu atât pentru a afla dacă voia să îl cruţe, cât pentru a afla care îi era voia în privinţa felului de ucidere pe care nenorociţii trebuiau să îl îndure. Strigătele lor sinistre vădeau asta din plin:

— Moarte! Moarte! *Muerte! Muerte!*

— *Death! Death!* urlau câţiva negri englezi, fără îndoială din ceata lui Bouckmann, ce se alipiseră negrilor spanioli şi francezi ai lui Biassou.

Mariscal de campo le făcu semn din mână să tacă şi ceru să fie aduşi cei trei captivi în praful cavernei. Cu surprindere, i-am recunoscut pe doi dintre ei: unul era *cetăţeanul-general* C***,

acel filantrop ce coresponda cu toţi negrofilii de pe glob şi care născocise în consiliul de la guvernator acel sfat atât de crud în privinţa sclavilor; celălalt era plantatorul echivoc, atât de scârbit de mulatri, (albii îl numărau şi pe el printre ei). Al treilea părea să aparţină clasei *micilor albi*; purta un şorţ de piele şi avea mânecile suflecate până deasupra coatelor. Fiecare din cei trei fusese surprins separat, pe când încerca să se ascundă în munţi. *Micul alb* fu interogat cel dintâi.

— Cine eşti? îl întrebă Biassou.

— Sunt Jacques Belin, dulgher al spitalului călugărilor, din Cap.

În ochii *generalissimului ţărilor cucerite* se putea citi surpriză şi ruşine.

— Jacques Belin! spuse, muşcându-şi buzele.

— Da, răspunse dulgherul; nu mă recunoşti?

— Să începi tu prin a mă recunoaşte şi a mă saluta, spuse acel *mariscal de campo*.

— Nu îl salut pe sclavul meu! răspunse dulgherul.

— Sclavul tău, nenorocitule! izbucni *generalissimul*.

— Da, răspunse dulgherul, da, sunt primul tău stăpân. Te faci că nu mă recunoşti; dar aminteşte-ţi, te-am vândut pe treisprezece piaştri unui negustor dominghez.

O furie puternică încrâncenă trăsăturile lui Biassou.

— Cum asta! urmă *micul alb*, s-ar părea că ţi-e ruşine că m-ai slujit! Jean Biassou nu trebuie să se simtă cinstit de a fi fost proprietatea lui Jacques Belin? Maică-ta, bătrâna nebună, mi-a măturat adesea dugheana dar am vândut-o domnului majordom al spitalului călugărilor; era atât de rablagită că nu mi-a dat decât treizeci şi doi de franci şi şase cenţi pe ea. Asta e adevărata voastră poveste; se pare însă că v-aţi făcut tare mândri, voi, negrii şi mulatrii, şi că ai uitat de vremurile când îl slujeai în genunchi pe meşterul Jacques Belin, dulgher din Cap.

Biassou îl ascultase rânjind cumplit, ceea ce îi dădea un aer de tigru.

— Bine! spuse. Se întoarse spre negrii ce i-l aduseseră pe meşterul Belin: luaţi două bancuri, două scânduri şi un fierăstrău şi duceţi-l pe acest om. Jacques Belin, dulgher din Cap, mulţumeşte-mi, îţi făgăduiesc o moarte de dulgher.

Râsul său isprăvi explicitarea oribilei cazne ce avea să pedepsească orgoliul fostului său stăpân. M-am cutremurat; dar Jacques Belin nici măcar nu se încruntă; se întoarse, mândru,

spre Biassou:

— Da, spuse, trebuie să îţi mulţumesc, căci te-am vândut pe treisprezece piaştri şi am câştigat, desigur, mai mult decât meriţi.

Fu luat.

XXXIII

Ceilalţi doi prizonieri asistaseră, mai mult morţi decât vii, la acest înspăimântător prolog al propriei lor tragedii. Atitudinea lor umilă şi înspăimântată contrasta cu fermitatea, puţin teatrală, a dulgherului: tremurau din tot trupul. Biassou îi privi ţintă, unul după celălalt, cu căutătura lui de vulpoi, după care, savurând prelungirea agoniei lor, începu să converseze cu Rigaud despre diferitele soiuri de tabac, afirmând că tutunul din Havana nu era bun decât sub formă de ţigări de foi, iar, pentru prizat, cel mai bun tabac i se părea cel de Spania, din care răposatul Bouckmann îi trimisese două balerci, luate de la domnul Lebattu, proprietarul insulei Tortue. Apoi, adresându-se brusc cetăţeanului-general C***, îi spuse:

— Ce părere ai?

Această intervenţie neaşteptată îl făcu pe cetăţean să se clatine.

— Am încredere, generale, în părerea Excelenţei Voastre…

— Vorbe de linguşitor! i-o tăie Biassou. Eu cer părerea ta, nu pe a mea. Cunoşti vreun sortiment de tabac pentru prizat, superior celui al domnului Lebattu?

— Nu, monseniore, spuse C***, a cărui turburare îl distra pe Biassou.

— Generale! Excelenţă! Monseniore! repetă nervos căpetenia; eşti un aristocrat!

— Nu, zău că nu! strigă cetăţeanul-general; sunt un bun patriot de pe vremea lui ’91 şi un fervent negrofil…

— *Negrofil*, îl întrerupse generalisimul; ce-i aia, negrofil?…

— Un prieten al negrilor, se bâlbâi cetăţeanul.

— Nu e suficient să fii prieten al negrilor, se repezi cu severitate Biassou; trebuie să fii şi prietenul oamenilor de culoare.

Cred că am apucat să spun că Biassou era *sacatra*.

— Al oamenilor de culoare, asta voiam să spun, răspunse,

smerit, negrofilul. Sunt amic cu cei mai faimoşi partizani ai negrilor şi ai mulatrilor.

Biassou, fericit să poată umili un alb, îl întrerupse din nou:

— *Negri şi mulatri!* Ce înseamnă asta? Ai venit aici ca să ne insulţi cu numele acestea odioase, născocite de albi, în dispreţul lor? Aici nu regăsesc decât oameni de culoare şi negri; aţi auzit, domnule colon?

— E din pricina unei deprinderi prosteşti din copilărie, explică C***, iertaţi-mă, n-a fost intenţia mea să vă insult, monseniore…

— Lasă baltă acest *monseniore*; îţi repet că nu-mi plac obiceiurile astea de aristocrat.

C*** voia iar să se scuze; începu să se bâlbâie din nou:

— Dacă m-aţi cunoaşte, cetăţene…

— *Cetăţene!* Drept cine mă iei? strigă Biassou cu forţă. Urăsc jargonul acesta al iacobinilor. Nu cumva eşti iacobin? Gândeşte-te bine că vorbeşti generalissimului slujbaşilor regelui! *Cetăţene!* … Obrăznicătura!

Bietul negrofil nu mai ştia cum să îi vorbească omului acestuia ce respingea atât titlul de *monseniore*, cât şi pe cel de *cetăţean*, limbajul aristocratic şi cel patriotic; era distrus; Biassou, a cărui mânie era simulată numai, exulta văzându-i încurcătura.

— Vai! spuse cetăţeanul-general, în cele din urmă, mă judecaţi greşit, nobile apărător al drepturilor imprescriptibile a jumătate din omenire.

În dilema de a da o calificare, oricare ar fi fost, şefului acestuia ce părea să le refuze pe toate, recursese la una dintre acele perifraze sonore pe care revoluţionarii o substituie, cu dragă inimă, numelui şi titlului persoanei căreia i se adresează.

Biassou îl privi ţintă şi îi spuse:

— Aşadar îi iubeşti pe negri şi pe cei cu sângele amestecat?

— Îi iubesc! strigă cetăţeanul C***; ţin corespondenţă cu Brissot şi cu…

Biassou îl întrerupse, rânjind:

— Ha! Ha! Sunt încântat să găsesc în tine un prieten al cauzei noastre. În acest caz, trebuie că îi urăşti pe ticăloşii de coloni ce au pedepsit dreapta noastră răzvrătire cu torturile cele mai crude; trebuie să gândeşti, ca şi noi, că adevăraţii rebeli sunt albii şi nu negrii, deoarece se ridică împotriva naturii şi a umanităţii; de bună seamă îi deteşti pe aceşti monştri!

— Îi detest! răspunse C***.

— Aşa, da! urmă Biassou. Ce părere ai despre un om care, pentru a înăbuşi ultimele tentative ale sclavilor, a înfipt în ţepi cincizeci de capete de negri, mărginindu-şi cu ele, aleea ce duce spre locuinţa sa, din ambele părţi?

Paloarea lui C*** fu înspăimântătoare.

— Ce ai spune despre un alb care a propus să fie înconjurat oraşul Capului cu o centură de capete de sclavi?

— Milă! Milă! spuse cetăţeanul-general îngrozit.

— Te-am ameninţat? reluă cu răceală Biassou. Stai să isprăvesc... De o centură de capete care să înconjoare oraşul de la fortul Picolet până la capul Caracal! Ce părere ai de asta? Hă? Răspunde!

Când Biassou a rostit cuvintele: *Te-am ameninţat?* C*** redobândi oarecari nădejdi; gândi că şeful aflase, poate despre aceste orori fără a-l cunoaşte pe autorul lor şi răspunse cu oarecare fermitate, pentru a preveni orice bănuială ce ar fi putut exista.

— Socotesc că sunt nişte crime atroce.

Biassou rânjea.

— Bine! Şi ce pedeapsă ai da vinovatului?

La aceasta, nenorocitul de C*** ezită.

— Ei, reluă Biassou,. Eşti prietenul negrilor au ba?

Dintre cele două alternative, negrofilul o alese pe cea mai puţin primejdioasă; şi nebăgând de seamă nimic ce îi putea fi duşmănos în privirea lui Biassou, spuse cu glas moale:

— Vinovatul merită moartea.

— Aşa e bine răspuns, spuse liniştit Biassou, scuipând tabacul pe care îl mesteca.

Aerul său de nepăsare dădu iarăşi o anume siguranţă sărmanului negrofil; făcu un efort pentru a înlătura orice bănuială ce ar fi putut pluti asupra sa.

— Nimeni, spuse, n-a dorit mai tare ca mine triumful cauzei voastre. Fac un schimb de scrisori cu Brissot şi cu Pruneau de Pomme-Gouge, din Franţa; cu Magaw, din America; cu Peter Paulus, din Olanda; cu abatele Tamburini, din Italia...

Porni să desfăşoare cu plăcere această litanie filantropică, pe care o recita de bună voie, şi pe care o debitase, cu alt prilej, în împrejurări deosebite şi cu alt ţel, la domnul de Blanchelande, când Biassou îl opri.

— Şi ce-mi pasă mie de toate aceste scrisori! Spune-ne numai

unde îţi sunt magazinele şi magaziile: oastea mea are nevoie de muniţii. De bună seamă, ai plantaţii bogate şi o casă de comerţ puternică, din moment ce corespondezi cu toţi marii negustori ai lumii.

Cetăţeanul C*** îndrăzni să facă o observaţie timidă:

— Eroi ai umanităţii, nu negustori, filozofi, filantropi şi negrofili.

— Iar te întorci la cuvintele tale fără înţeles, fir-ar ale dracului, spuse Biassou, clătinându-şi capul. Cum vine asta? N-ai nici magazine, nici magazii bune de jefuit, atunci la ce eşti bun?

Această întrebare trezi o licărire de nădejde în mintea lui C***, de care se agăţă cu aviditate.

— Nobile luptător, răspunse, aveţi un economist în rândurile armatei?

— Asta ce mai e? întrebă şeful.

— Este, spuse prizonierul, cu atâta îndrăzneală câtă îi îngăduia teama sa, este un om deosebit de necesar, acela ce singur poate aprecia, după valoare, resursele materiale ale unui imperiu, le orânduieşte în ordinea importanţei lor, le clasează după valoarea lor, le îmbunătăţeşte combinând sursele şi rezultatele lor, le distribuie cum se cuvine, aşa cum ar ţâşni dintr-un fluviu al utilităţii generale, canale roditoare, fluviul îngroşând marea prosperităţii publice.

— Caramba! spuse Biassou, – aplecându-se spre *obi*. Ce naiba vrea să spună cu cuvintele astea, puse unu-n coada ăluilalt, ca boabele mătăniilor tale?

Obiul ridică din umeri în semn de ignoranţă şi dispreţ. Dar cetăţeanul C**’ continuă:

— …Am studiat, viteazule şef al bravilor regeneratori ai San-Domingo-ului, am studiat marii economişti: Turgot, Raynol şi Mirabeau, prietenul oamenilor! Am pus teoriile lor în practică. Cunosc ştiinţa indispensabilă guvernării regatelor şi oricăror state…

— Economistul nu face economie de cuvinte! spuse Rigaud, cu surâsul său blând şi zeflemitor.

Biassou strigă:

— Ia-n ascultă, moară stricată! Am eu regate şi state de guvernat?

— Nu încă, măreţe om, se lansă C***, dar poate să vină; şi, de altfel, ştiinţa mea coboară, fără să îşi piardă calităţile, la

amănuntele necesare gestiunii unei armate.

Generalissimul îl întrerupse din nou, pe neaşteptate:

— Eu nu îmi administrez oastea, domnule plantator, o comand.

— Aşa se şi cuvine, remarcă cetăţeanul; veţi fi generalul, iar eu voi fi intendentul. Am cunoştinţe speciale pentru înmulţirea vitelor…

— Crezi că creştem vite? spuse Biassou rânjind: le mâncăm. Când colonia franceză n-o să mai aibă vite, voi trece munţii de pe hotar şi voi lua vitele şi oile spaniolilor, pe care le cresc în câmpiile din Cotuy, Vega, San-Jago şi pe malurile Yunei; ba o s-ajung de va fi nevoie, să le iau pe cele ce pasc în peninsula Samana şi pe coastele munţilor Cibos, de la gura Neybului până dincolo de San-Domingo. De altfel, aş fi încântat să-i pedepsesc pe îndrăciţii de plantatori spanioli; ei l-au predat pe Ogé! Vezi că nu mă încurcă lipsa hranei şi că nu-mi e de trebuinţă ştiinţa ta *deosebit de necesară!*

Această declaraţie viguroasă îl dezumflă pe sărmanul economist; încercă, totuşi, o ultimă portiţă de scăpare.

— Studiile mele nu s-au mărginit la creşterea vitelor. Mai am şi alte cunoştinţe speciale ce vă pot fi de mare folos. Vă voi arăta felul cum pot fi exploatate răşina, şi minele de cărbuni.

— Ce-mi pasă de ele! spuse Biassou. Când am nevoie de cărbuni, dau foc la trei leghe de codru.

— Vă voi învăţa la ce poate folosi cât mai bine fiecare specie de lemn, urmă ostatecul.

— *Que te lleven todos los demonios de los diez y siete infiernos*[41]! strigă Biassou, scos din răbdări.

— Ce-aţi spus, bunule stăpân? spuse tremurând tot, economistul ce nu înţelegea boabă de spaniolă.

— Ascultă, reluă Biassou, n-am nevoie de lemnele tale. Nu există decât un singur loc vacant în suita mea; nu e acela de *mayor-domo*, ci de valet de odaie. Gândeşte-te, *señor filosofo*, dacă ţi se potriveşte. O să mă slujeşti în genunchi, îmi vei aduce pipa, *carlalu*-ul[42] şi supa de broască ţestoasă; şi, aşa cum fac ăştia doi paji pe care îi vezi, va trebui să porţi în urma mea evantaiul din pene de păun sau de papagal. Ei?! Răspunde! Vrei să fii valetul meu?

---

[41] Să te ia toţi dracii celor şaptesprezece iaduri!

[42] Mâncare, cu sos, creolă

Cetăţeanul C***, care nu visa decât cum să îşi salveze viaţa, se înclină până la pământ, manifestându-şi în tot chipul bucuria şi recunoştinţa.

— Primeşti, deci? îl întrebă Biassou.

— Vă puteţi îndoi, generosul meu stăpân, că aş ezita o clipă în faţa unei favori atât de însemnate ca aceea de a vă sluji personal?

La acest răspuns, rânjetul diabolic al lui Biassou se preschimbă în hohote. Îşi încrucişă braţele, se ridică cu un aer triumfător şi, respingând, cu piciorul, capul albului prosternat în faţa sa, spuse cu glas tare:

— Am fost foarte încântat să văd până unde poate merge laşitatea albilor, după ce am văzut până unde ajunge cruzimea lor! Cetăţene C***, ţie îţi datorez acest dublu exemplu. Te cunosc! Cum ai putut fi atât de prost să n-o vezi?! Tu ai prezidat caznele din iunie, iulie şi august; tu ai tras în ţeapă cincizeci de capete de negri, de-a lungul celor două laturi ale aleii tale, în locul palmierilor; tu voiai să măcelăreşti cinci sute de negri pe care izbutiseşi să-i ţii înlănţuiţi, după izbucnirea răzmeriţei şi să dai ocol oraşului Capului, cu o centură de capete de sclavi, de la fortul Picolet, la capul Caracal. Dacă ai fi putut, ai fi făcut un trofeu din capul meu; şi, acum, te-ai socoti fericit dacă aş fi vrut să mi te fac valet. Nu! Nu! Mă îngrijorează cinstea ta mai mult decât pe tine; nu te voi înjosi astfel. Pregăteşte-te să mori!

Făcu un semn şi negrii îl depuseră alături de mine pe nenorocitul negrofil care, fără a mai putea scoate o vorbă, căzuse la picioarele lui ca trăsnit.

XXXIV

— Ţi-a venit şi ţie rândul! spuse şeful, întorcându-se spre ultimul dintre prizonieri, colonul suspectat de albi că ar fi avut sângele amestecat şi care mă provocase la duel pentru această jignire. Strigătele tuturor rebelilor înăbuşiră răspunsul colonului.

— *Muerte! Muerte!* Moarte! *Death! Tonyé! Tonyé!* urlară, scrâşnind din dinţi şi ameninţând cu pumnii pe nenorocitul captiv.

— Generale, spuse un mulatru ce se exprima mai limpede decât ceilalţi, e un alb; trebuie să moară!

Sărmanul plantator, tot ţipând şi gesticulând, izbuti să se facă auzit:

— Nu, nu, domnule general! Nu, fraţilor, nu sunt alb! E o calomnie înfiorătoare! Sunt mulatru, am sângele amestecat ca şi voi; sunt fiul unei negrese ca şi mamele şi surorile voastre!

— Minte! spuneau negrii furioşi. E alb. Întotdeauna i-a urât pe oamenii de culoare şi pe negri.

— Niciodată! reluă prizonierul. Pe albi îi detest. Sunt un frate de al vostru. Totdeauna am spus împreună cu voi: *Nègre cé blan, blan cé nègre*[43].

— Nu-i adevărat! Nu-i adevărat! striga mulţimea; *Touyé blan! Touyé blan*[44].

Nenorocitul repeta, jeluindu-se cumplit:

— Sunt mulatru! Sunt de-al vostru.

— Dovada! spuse cu răceală Biassou.

— Dovada, răspunse celălalt în turburarea lui, e că albii m-au dispreţuit de când mă ştiu.

— S-ar putea să fie adevărat, replică Biassou; dar eşti un obraznic.

Un tânăr cu sânge amestecat îi vorbi iute colonului:

— Albii te dispreţuiau, e adevărat; în schimb, tu te străduiai să-i dispreţuieşti pe cei cu sânge-amestecat, dintre care se credea că eşti. Mi s-a spus chiar că ai provocat la duel un alb ce te învinuise că ai face parte dintre noi.

O rumoare generală se făcu auzită din dreptul mulţimii indignate şi strigate îndemnând la moarte, mai violente ca întotdeauna, acoperiră justificarea colonului care azvârlindu-mi priviri dezamăgite şi implorând mila, repeta plângând:

— E o calomnie! Nu cunosc altă laudă şi altă fericire decât de a face parte din lumea negrilor. Sunt mulatru.

— Dacă ai fi mulatru cu adevărat, nu te-ai sluji de acest cuvânt[45].

— Vai de mine! Păi, mai ştiu eu ce să spun! reluă nenorocitul. Domnule general-şef dovada că am sângele amestecat e cercul

---

[43] Dicton popular al negrilor revoltaţi, a cărei traducere literală este: Negrii sunt albi, albii sunt negri. O traducere mai exactă ar fi: Negrii sunt stăpânii, albii sunt sclavii

[44] Ucideţi pe alb! Ucideţi pe alb!

[45] Ne reamintim că oamenii de culoare respingeau, plini de furie, această calificare, născocită, după cum spuneau ei, de dispreţul albilor.

acesta negru pe care îl puteţi vedea în jurul unghiilor mele[46].

Biassou respinse mâna ce îl implora.

— Nu m-am învrednicit cu ştiinţa domnului capelan, care poate ghici cine eşti, privindu-ţi mâna. Dar ascultă-i: ostaşii noştri te acuză, unii că ai fi alb, alţii că eşti un frate trădător. Dacă este aşa, trebuie să mori. Tu zici că eşti de-al nostru, şi nu un renegat. Nu ai decât un singur mijloc să dovedeşti cele spuse şi să te salvezi.

— Care, generale, care? se grăbi să întrebe colonul. Sunt gata.

— Iată-l, spuse Biassou cu răceală. Ia pumnalul ăsta şi ucide-i tu însuţi pe cei doi prizonieri albi.

Spunând aceasta, ne arătă din privire şi cu un gest al mâinii. Colonul se retrase îngrozit în faţa pumnalului pe care Biassou i-l întindea cu un zâmbet infernal.

— Ei?! spuse şeful. Cumpăneşti! E, totuşi, singurul mijloc de a-mi dovedi, mie şi oştirii mele, că nu eşti alb şi că eşti de-ai noştri. Hai, hotărăşte-te; pierdem timpul.

Privirile prizonierului erau rătăcite. Făcu un pas spre pumnal, apoi lăsă mâinile să-i cadă din nou, se opri şi întoarse capul. Un fior îi cutremura tot trupul.

— Haide odată! strigă Biassou, nerăbdător şi mânios. Sunt grăbit. Alege; sau îi ucizi tu, sau mori cu ei. Colonul rămase nemişcat ca o stană de piatră. Foarte bine! spuse Biassou, întorcându-se spre negri; nu vrea să fie călău, va fi executat. Mi-am dat seama că e un alb; luaţi-l…

Negrii înaintară pentru a-l duce pe colon. În mintea sa, această mişcare hotărî între moartea dată şi moartea primită. Excesul de laşitate e curajos în felul său. Se năpusti asupra pumnalului pe care i-l întindea Biassou şi, fără a-şi mai lua răgazul de a gândi la ce face, nenorocitul se azvârli asupra cetăţeanului C***, care zăcea întins alături de mine. Începu o luptă cumplită. Negrofilul, pe care încheierea interogatoriului cu care îl chinuise Biassou îl înfundase într-o disperare apatică şi stupidă, privise scena dintre căpetenie şi plantator, cel cu sânge amestecat, cu ochii ficşi şi atât de robit de teroarea viitoarei sale cazne, că părea să nu o înţeleagă; dar, când îl văzu pe colon tăbărând asupra sa şi fierul lucindu-i deasupra capului, pericolul netăgăduit îl deşteptă. Se ridică în picioare şi opri braţul

[46] Mulţi dintre mulatri prezintă, într-adevăr, acest semn la baza unghiilor; el dispare cu vârstă, dar reapare la copiii lor.

ucigaşului, strigând cu un glas nenorocit:

— Milă! Milă! Ce vreţi de la mine? Ce v-am făcut?

— Trebuie să muriţi, domnule, răspunse cel cu sângele amestecat, străduindu-se să îşi elibereze braţul şi privindu-şi victima, cu ochii înspăimântaţi. Îngăduiţi-mi s-o fac, n-o să vă doară.

— Să mă omorâţi! strigă economistul, dar de ce? Cruţaţi-mă! Îmi purtaţi pică pentru că v-am spus cândva că aveţi sângele amestecat? Dăruiţi-mi viaţa, jur că vă recunosc ca alb. Da, sunteţi alb, am s-o spun pretutindeni, dar aveţi milă…

Negrofilul îşi alesese prost apărarea.

— Taci! Taci! strigă furios mulatrul, temându-se să nu audă negrii această declaraţie. Dar celălalt urla, fără să îi dea ascultare, că ştia că este alb şi din rasa cea mai pură. Mulatrul făcu un ultim efort pentru a-l face să tacă, înlătură cu violenţă cele două mâini ce îl reţineau şi cercetă cu pumnalul prin veşmintele cetăţeanului C***. Nefericitul simţi vârful de fier şi, ca turbat, muşcă braţul ce îl mânuia.

— Monstrule! Nebunule! Mă asasinezi! îi aruncă lui Biassou o privire.

— Apără-mă, răzbunător al omenirii!…

Dar ucigaşul apăsă cu străşnicie pumnalul, un val de sânge ţâşni din jurul mâinii lui, spre faţa sa. Genunchii bietului negrofil se îndoiră subit, mâinile îi căzură fără vlagă, ochii i se stinseră, un geamăt surd îi ieşi din gură. Căzu mort.

XXXV

Această scenă, în care mă aşteptam să îmi joc curând rolul, mă îngheţase de groază. *Răzbunătorul omenirii* urmărise cu o privire rece lupta celor două victime ale sale. Când totul se isprăvi, se întoarse către pajii înspăimântaţi:

— Aduceţi-mi alt tutun, le ceru şi reîncepu să mestece liniştit.

Obiul şi cu Rigaud stăteau nemişcaţi şi negrii înşişi păreau timoraţi de spectacolul oribil pe care li-l dăduse căpetenia lor.

Mai era de ucis un alb, eu; îmi venise rândul. I-am aruncat o privire asasinului ce urma să-mi fie călău. Îmi făcu milă. Buzele îi erau vinete, dinţii îi clănţăneau; o mişcare convulsivă, din pricina căreia i se cutremurau toate membrele, îl făcea să se clatine; mâna îi revenea necontenit şi aproape maşinal, pe frunte, ca să

ştergă urmele de sânge, şi privea cu un aer demenţial cadavrul ce fumega, întins la picioarele sale. Ochii săi năuci nu se dezlipeau de victimă. Mă aflam într-o poziţie ciudată faţă de acest om: mai fusese o dată pe punctul de a mă ucide, vrând să dovedească faptul că era alb; acum avea să mă ucidă pentru a dovedi că era mulatru.

— Hai, îi spuse Biassou, e bine, sunt mulţumit de tine, prietene! Îmi aruncă o privire şi adăugă: te iert de celălalt. Mergi. Te declarăm frate bun şi te numim călăul armatei.

La aceste cuvinte, dintre rânduri, ieşi un negru, se înclină, de trei ori, în faţa lui Biassou şi strigă în jargonul său, pe care îl voi traduce în franceză pentru a uşura înţelegerea:

— Şi eu, generale?

— Ce-i cu tine? Ce vrei să spui? întrebă Biassou.

— Pentru mine nu faceţi nimic, generale? spuse negrul. Văd că-l avansaţi pe câinele ăsta de alb, ce ucide pentru a fi recunoscut ca al nostru. Pe mine nu, care sunt negru adevărat?

Această cerere neaşteptată păru să-l încurce pe Biassou; se aplecă spre Rigaud şi căpetenia cetei din Cayes îi vorbi în franceză:

— Nu se poate, încercaţi să ocoliţi cererea ăstuia.

— Să te avansăm? se întoarse Biassou către negrul adevărat; asta mă şi gândeam. Ce grad pofteşti?

— Aş vrea să fiu *oficial*[47].

— Ofiţer! reluă generalissimul. Aha! Dar pe ce bază ceri epoletul?

— Eu, răspunse negrul cu emfază, sunt cel ce a dat foc locuinţei Lagoscette, încă din primele zile ale lui august. Eu l-am măcelărit pe domnul Clément, plantatorul, şi am dus capul rafinatorului său în vârful unei lăncii. Am tăiat gâtul a zece femei albe şi a şapte copii; unul dintre ei a slujit chiar drept stindard vitejilor negri ai lui Bouckmann. Mai târziu, am ars patru familii de coloni într-o cameră a fortului Galifet, pe care o încuiasem de două ori înainte de a o incendia. Tatăl meu a fost tras pe roată la Cap, fratele mi-a fost spânzurat la Rocrou, şi eu era cât pe ce să fiu împuşcat. Am dat foc la trei plantaţii de cafea, şase plantaţii de indigo, două sute de ogoare de trestie de zahăr; mi-am ucis stăpânul, pe domnul Noë şi pe mama lui…

— Scuteşte-ne de jalnicele tale servicii, spuse Rigaud, a cărui

[47] Ofiţer.

indulgenţă prefăcută ascundea o cruzime autentică, dar care era feroce cu decenţă şi nu putea suferi cinismul tâlhăresc.

— Aş mai putea cita multe, se lăudă negrul plin de trufie; dar, de bună seamă, e destul pentru a fi la înălţimea gradului de *oficial* şi pentru a purta pe haină epoletul de aur, asemenea camarazilor aceştia.

Îi arăta cu mâna pe adjuncţii şi pe cei din statul major al lui Biassou. Generalissimul păru să chibzuiască o clipă, după care adresă, cu gravitate, următoarele cuvinte negrului:

— Sunt încântat să îţi dau gradul de ofiţer; sunt mulţumit de serviciile tale; dar mai e nevoie de ceva. Ştii latineşte?

Hoţul căscă ochii mari, în prostie, spunând:

— Aud, generale?

— Da, da, reluă iute Biassou; ştii latineşte?

— La-latineşte!... repetă negrul stupefiat.

— Da, da, da, latineşte! Ştii latineşte? urmă şiret căpetenia. Şi, desfăşurând un stindard pe care era înscris versetul psalmului: *In exitu Israel de Aegypto*, adăugă: explică-ne ce vrea să spună cu asta.

Negrul, în culmea surprizei, rămase nemişcat şi mut şi-şi frământa maşinal şorţul dimprejurul izmenelor, în timp ce ochii săi înspăimântaţi alergau de la general la drapel şi de la drapel înapoi la general.

— Ei, ai de gând să răspunzi? spuse Biassou cu nerăbdare.

După ce se scărpină pe cap, negrul deschise şi închise gura în mai multe rânduri şi scoase, în sfârşit, următoarele cuvinte:

— Nu înţeleg ce vrea să spună generalul.

Chipul lui Biassou se schimbă, luând, brusc, o expresie de mânie şi de indignare:

— Cum! Caraghiosule! Strigă. Cum?! Vrei să fii ofiţer şi nu ştii latineşte?

— Dar, generale... se bâlbâi negrul ruşinat şi tremurând.

— Gura, continuă Biassou, a cărui furie părea să crească. Nu ştiu de ce nu pun să fii împuşcat pe loc, aşa cum meriţi pentru mândria ta. Închipuie-ţi, Rigaud, ce mai ofiţer, să nu ştie nici măcar latineşte! Uită-te, pramatie, dacă nu înţelegi ce scrie pe steag, să-ţi explic eu: *In exitu*, tot ostaşul, *Israel*, ce nu ştie latineşte, *de Aegypto* nu poate fi numit ofiţer. Nu-i aşa, domnule capelan?

Micul *obi* dădu din cap în semn afirmativ. Biassou urmă:

— Acest frate pe care l-am numit călău al armatei, şi pe care eşti gelos, ştie latineşte. Se suci spre noul *călău*: Nu-i aşa, prietene? Dovedeşte tontului ăstuia că ştii mai multe decât el… *Dominus vobiscum?*

Nenorocitul de colon mulatru, smuls din visarea sa patetică de acel glas înfricoşat, ridică privirile şi, deşi era încă rătăcit datorită uciderii laşe pe care tocmai o săvârşise, groaza îl hotărî să dea ascultare. Era ceva ciudat în felul în care acest om se străduia să regăsească o amintire din colegiu printre gândurile sale pline de spaimă şi de remuşcări şi în felul lugubru cu care rosti explicaţia copilărească:

— *Dominus vobiscum*… asta înseamnă… „Domnul fie cu tine!”

— *Et cum spiritu tuo!* adăugă solemn misteriosul *obi*.

— *Amen!* spuse Biassou. Apoi, reluându-şi iritarea şi împrumutând mâniei sale simulate câteva fraze într-o latină de baltă, după modelul lui Sganarelle, pentru a-şi convinge negrii de ştiinţa şefului lor: *Sursum corda!* Să nu-ţi mai treacă prin minte să ceri rangul şefilor tăi, ce ştiu latineşte, *orate, fratres*, că te spânzur! *Bonus, bona, bonum*.

Minunându-se şi îngrozit, în acelaşi timp, negrul se reîntoarse în rânduri cu capul în pământ, din pricina ruşinii, în mijlocul huiduielilor generale ale tovarăşilor săi, ce erau indignaţi de nişte pretenţii atât de absurde şi îşi aţinteau privirile pline de admiraţie asupra doctului generalissim. Această scenă avea o latură burlescă ce isprăvi prin a mă convinge cât de îndemânatic era Biassou. Ridicolul mijloc folosit cu atâta succes[48] pentru a descuraja ambiţiile la fel de exigente ale unei bande de rebeli mă lămuri, în acelaşi timp, asupra stupidităţii negrilor şi asupra abilităţii căpeteniei lor.

XXXVI

Între timp venise ora *almuerzo*-ului[49] lui Biassou. O carapace mare de broască ţestoasă fu adusă în faţa lui *mariscal de campo de Su Magestad catolica*, în care fumega un fel de *olla podrida*, plină de bucăţi de slănină, carnea de broască ţestoasă înlocuind

---

[48]Toussaint-Louverture s-a slujit mai târziu de acelaşi expedient cu acelaşi rezultat avantajos.

[49] Prânz.

carneroul[50] şi gulia – *garganzas*-ul[51]. O varză enormă de Caraibe plutea la suprafaţa acestei *puchero*. La dreapta şi la stânga carapacei, ce folosea atât drept oală cât şi drept castron de supă, se aflau două cupe din scoarţă de cocos pline cu stafide, *sandias*[52], igname şi smochine: era *postre*-ul[53]. Un mălai copt şi un burduf din piele de capră, plin cu vin, desăvârşeau ospăţul. Biassou îşi scoase din buzunar nişte căţei de usturoi şi-şi frecă mălaiul cu ei; apoi, fără ca măcar să pună să fie luat leşul, încă palpitând, întins în faţa ochilor săi, începu să mănânce şi îl îmbie şi pe Rigaud să facă la fel. Pofta de mâncare a lui Biassou avea ceva înspăimântător. *Obiul* nu mâncă cu ei. Am priceput că, aidoma tuturor celor din tagma sa, nu mânca niciodată în public, pentru a-i face pe negri să creadă că e de origine supranaturală şi că trăia fără hrană.

Pe când prânzea, Biassou ordonă unui adjunct să pornească trecerea în revistă şi bandele începură să defileze prin faţa peşterii, în ordine. Negrii din Morne-Rouge trecură cei dintâi; erau în jur de patru mii, împărţiţi în plutoane mici, cu rândurile strânse, conduse de căpetenii împodobite, aşa cum am mai spus, cu izmene sau centuri stacojii. Negrii aceştia, aproape toţi masivi şi vânjoşi, erau înarmaţi cu puşti, securi şi săbii; un mare număr dintre ei aveau arcuri, săgeţi şi suliţe scurte, pe care le făuriseră în lipsă de alte arme. Nu aveau steag şi păşeau în tăcere. Privind cum defila banda aceasta, Biassou se aplecă spre urechea lui Rigaud şi îi spuse, în franţuzeşte:

— Când o să mă scape de aceşti tâlhari din Morne-Rouge mitralierele lui Blanchelande şi ale lui Rouvray? îi urăsc; aproape toţi sunt congolezi! Şi nu sunt în stare să ucidă decât în timpul luptei; iau pilda idiotului lor de şef, idolul lor – Bug-Jargal, nebunul ăla milos ce voia să facă pe generosul şi pe nobilul. Nu-l cunoşti, Rigaud? Nădăjduiesc să nu-l cunoşti niciodată. L-au luat albii prizonier şi or să se descotorosească de el cum au făcut-o şi cu Bouckmann.

— Că veni vorba de Bouckmann, răspunse Rigaud. Uite, defilează negrii lui Macaya şi îl văd pe cel pe care ţi l-a trimis Jean-François să-ţi vestească moartea lui Bouckmann. Vă daţi

[50] Miel.
[51] Năutul.
[52] Pepeni verzi.
[53] Desert.

seama că omul ăsta ar putea distruge tot efectul profeţiilor *obiului* asupra morţii şefului, dacă ar povesti că a fost oprit o jumătate de ceas la avanposturi şi că mi-a încredinţat ştirea înainte de clipa când l-aţi chemat?

— *Diabolo!* spuse Biassou, ai dreptate, dragul meu, trebuie să-i închidem gura. Ia stai! Ridică glasul: Macaya! strigă.

— Să iasă din rânduri, vorbi Biassou, negrul pe care-l văd acolo şi care nu face parte dintre ostaşii tăi.

Era solul lui Jean-François. Macaya îl aduse generalissimului, al cărui chip adoptă pe dată acea expresie a mâniei pe care ştia s-o simuleze atât de bine.

— Cine eşti? îl întrebă pe negrul înmărmurit.

— Sunt un negru, generale.

— *Caramba!* Asta văd şi eu! Dar cum te cheamă?

— Numele meu de războinic este Vavelan; patronul meu între cei de sus este sfântul Sabas, diacon şi martir, a cărui sărbătoare e cu douăzeci de zile înaintea Naşterii Domnului.

Biassou îl întrerupse:

— Cu ce obraz îndrăzneşti să te prezinţi la paradă, înconjurat de puşti strălucitoare şi de centiroane albe, cu sabia asta fără teacă, cu izmenele rupte şi labele pline de noroi?

— Generale, răspunse negrul, nu e vina mea; am fost însărcinat de marele amiral Jean-François să vă aduc ştirea morţii şefului negrilor englezi, Bouckmann; şi, dacă-mi sunt hainele sfâşiate şi picioarele murdare, asta e pentru că am alergat până n-am mai putut, să vin mai repede; dar am fost oprit la marginea taberei şi…

Biassou încruntă sprâncenele:

— Nu despre asta-i vorba *gavacho*, ci de îndrăzneala ta de a veni la trecerea în revistă în halul ăsta! Încredinţează-ţi sufletul sfântului Sabas, diacon şi martir, patronul tău. Du-te de le spune să te împuşte.

Asta a fost o nouă dovadă a stăpânirii morale pe care o exercita Biassou asupra răzvrătiţilor săi. Nefericitul om, căruia i se comandase să aducă singur la îndeplinire ordinul propriei sale ucideri, nu crâcni; lăsă capul în pământ, îşi încrucişă braţele pe piept, îşi salută, de trei ori, judecătorul nemilos, şi, după ce îngenunche în dreptul *obiului* ce îl absolvi, în grabă şi serios, de păcate, ieşi din cavernă. După numai câteva minute, o detunătură de arme îi vesti lui Biassou moartea negrului ce

trăise şi îl ascultase! Şeful, slobod de grijă, se întoarse spre Rigaud, cu ochii scânteind de plăcere şi cu un rânjet care părea a spune: admiră![54]

XXXVII

Între timp, trecerea în revistă continua. Această armată, a cărei dezorganizare îmi oferise, cu câteva ceasuri mai înainte, un tablou atât de extraordinar, nu era mai puţin bizară nici sub arme. Când negri, absolut goi, înarmaţi cu măciuci, tomahawkuri, ghioage, păşind în sunetul cornului, ca nişte sălbatici; când batalioane de mulatri, echipaţi după moda spaniolă sau engleză, bine înarmaţi şi disciplinaţi, măsurându-şi paşii după bătaia unor tobe; apoi, o îmbulzeală de negrese şi pui de negri, purtând furci şi frigări; ramoliţi împovăraţi cu puşti vechi ce nu mai aveau nici cocoş, nici ţevi; *griote* cu podoabele lor dungate; *grioţi*, înspăimântători din pricina strâmbăturilor şi contorsiunilor, cântând melodii fără cap şi coadă la ghitară, tam-tam şi balafo. Această procesiune stranie era, când şi când, întreruptă de detaşamente eterogene de *gheare, marabu, sacatra, mameluci, quarteroni*, cei cu sângele amestecat şi liberi sau hoarde nomade de negri castanii cu o ţinută mândră, carabine strălucitoare, trăgându-şi căruţele încărcate sau nişte tunuri luate de la albi, ce le slujeau mai puţin ca arme cât ca trofee, urlând cât îi ţinea gura imnurile taberei din Grand-Pré şi din Oua-Nassé. Deasupra tuturor acestor capete pluteau drapele în toate culorile, cu toate devizele, albe, roşii, tricolore, cu flori de crin, cu cuşma libertăţii, cu inscripţiile: *Moarte preoţilor şi*

---

[54] Toussaint-Louverture, ce se formase la şcoala lui Biassou şi care, dacă nu îi era superior cât priveşte îndemânarea, era foarte departe de a-l egala în privinţa perfidiei şi a cruzimii, Toussaint- Louverture, mai târziu, a oferit acelaşi spectacol al puterii discreditare asupra negrilor fanatizaţi. Această căpetenie, despre ai cărui strămoşi se spune că ar fi fost de neam regesc african, primise, ca şi Biassou, o anume educaţie rudimentară, pe care o completa cu geniul. Apăru un fel de tron republican la San-Domingo, în acelaşi timp când Bonaparte fonda o monarhie în Franţa, pe o victorie. Toussaint îl admira, cu naivitate, pe primul consul; dar primul consul, nevăzând în Toussaint decât un parodist, ce îi stingherea destinul, respinse într-una, dispreţuitor, orice corespondenţă cu sclavul eliberat ce îndrăznea să îi scrie: *Întâiului dintre albi, întâiul dintre negri.*

aristocraţilor! Trăiască religia! Libertate! Egalitate! – Trăiască regele! Jos – metropola – Viva Espana – Jos cu tiranii! etc. Confuzie izbitoare ce arăta că forţele rebelilor erau o simplă îngrămădire de mijloace fără ţel şi că, în armata aceasta, ideile erau în aceeaşi dezordine ca şi oamenii.

Trecând, pe rând, prin faţa grotei, bandele îşi înclinau steagul şi Biassou le răspundea. Fiecărei trupe îi adresa o dojană sau o laudă; şi fiecare cuvânt din gura lui, sever sau linguşitor, era primit de ai săi cu un respect fanatic şi un fel de teamă superstiţioasă. Valul acesta de sălbatici şi de barbari izbuti în cele din urmă să se scurgă. Trebuie să mărturisesc că priveliştea atâtor tâlhari, ce începuse prin a mă distra, sfârşi prin a-mi fi apăsătoare. Dar ziua trecea şi, în clipa în care defilau ultimele rânduri, soarele nu mai azvârlea decât o lumină de aramă roşie pe fruntea de granit a munţilor din răsărit.

XXXVIII

Biassou părea să viseze. Când se isprăvi trecerea în revistă, când dădu ultimele ordine, când toţi rebelii reintrară în *ajoupele* lor, îmi vorbi:

— Tinere, ţi-ai putut da singur seama de înţelepciunea şi de puterea mea. Acum ţi-a sunat ceasul să îl încunoştiinţezi de ele pe Leogri.

— N-a atârnat de mine întârzierea acestui ceas, i-am răspuns, cu răceală.

— Ai dreptate, replică Biassou. Zăbovi o clipă, ca şi când ar fi voit să pândească efectul celor ce urma să îmi spună şi adăugă: Dar ţine numai de tine ca el să nu mai sune.

— Cum adică? am izbucnit mirat; ce vrei să spui?

— Da, viaţa ta stă în mâinile tale; ţi-o poţi izbăvi dacă vrei.

Acest acces de clemenţă, primul şi ultimul pe care l-ar fi putut avea vreodată Biassou, mi se păru o minune. *Obiul*, surprins ca şi mine, sărise de pe jilţul pe care păstrase atâta vreme aceeaşi atitudine extatică, după modelul fachirilor indieni. Se aşeză în faţa generalissimului şi ridică glasul, mânios:

— *Que dice el excelentisimo señor marsical de campo?*[55] Îşi aminteşte ce mi-a făgăduit? Nu mai are nici el, nici bunul *Giu*, vreo putere asupra acestei vieţi: este a mea.

[55] Ce spune preabunul *mariscal de campo*?

Încă o dată, auzindu-i accentul iritat, mi se păru că mi-l reamintesc pe blestematul omuleţ; dar fu o clipă trecătoare şi care nu mă lumină deloc.

Biassou se ridică fără să se lase impresionat, vorbi un moment în taină cu *obiul*, îi arătă drapelul negru pe care îl mai băgasem de seamă şi, după ce schimbară câteva cuvinte, vraciul coborî şi ridică bărbia în semn de adeziune. Ambii îşi reluară locurile şi atitudinile.

— Ascultă, îmi spuse atunci generalissimul, scoţându-şi din buzunarul hainei cealaltă depeşă a lui Jean-François, pe care o ascunsese acolo: lucrurile merg prost pentru noi; Bouckmann a pierit într-o luptă. Albii au măcelărit două mii de negri în districtul Cul-de-Sac. Colonii continuă să se fortifice şi să împânzească de posturi militare câmpia. Din chiar greşeala noastră am pierdut prilejul să punem mâna pe Cap: mult timp n-o să-l mai întâlnim. În răsărit, calea ne e tăiată de un râu: albii, ca să-l păzească, au instalat, pe pontoane, o baterie şi au câte o tabără pe fiece mal. La miazăzi, există un drum mare ce străbate ţinutul muntos numit Haut-du-Cap; viermuieşte de trupe şi artilerie. Poziţia este fortificată şi în partea ogoarelor printr-un zid zdravăn, la care au muncit toţi locuitorii, şi i s-au adăugat şi capre cu sârmă ghimpată. Aşadar, Capul nu se mai teme de armatele noastre. Ambuscada pe care o avem în cheile lui *Dompte-Multre* nu-şi mai are rostul. Colac peste pupăză, după atâtea înfrângeri, ne-a mai picat şi febra de Siam ce îi răreşte rândurile lui Jean-François. Deci, marele amiral al Franţei[56] socoteşte, şi noi îi împărtăşim părerea, că s-ar cuveni să tratăm cu guvernatorul Blanchelande şi cu adunarea colonială.

Iată epistola pe care o trimitem adunării în legătură cu asta; ascultă:

„Domnilor deputaţi,

Mari nenorociri au cotropit această colonie bogată şi de seamă; am fost victima lor şi nu ne mai rămâne nimic de spus întru apărarea noastră. Într-o bună zi veţi înţelege pe deplin situaţia noastră. Trebuie să beneficiem de amnistia generală a regelui Louis XVI. Dacă nu, regele Spaniei, fiind un rege bun, care se poartă foarte frumos cu noi şi ne *dă recompense*, vom urma a îl sluji cu zel şi devotament. Înţelegem că, prin legea din

---

[56] Am mai spus că Jean-François ia acest titlu

28 septembrie 1791, Adunarea naţională şi regele lasă la voia voastră să hotărâţi pentru totdeauna asupra stării persoanelor ce nu sunt libere şi asupra situaţiei politice a oamenilor de culoare. Vom apăra decretele Adunării naţionale şi pe ale voastre, îmbrăcând formalităţile necesare, până la ultima picătură a sângelui vostru. Ar fi chiar interesant să *declaraţi*, printr-o hotărâre sancţionată de domnul general, că aveţi în intenţie să vă ocupaţi de soarta sclavilor. Aflând, prin mijlocirea şefilor lor, cărora le veţi comunica această lucrare, că sunt obiectul solicitudinii voastre, vor fi mulţumiţi, şi echilibrul stricat se va restabili în puţină vreme.

Să nu vă bizuiţi însă, domnilor reprezentanţi, că am consimţi să ne armăm pentru voia adunărilor revoluţionare. Suntem supuşi a trei regi: regele Congoului, stăpân înnăscut al tuturor negrilor; regele Franţei, ce îi reprezintă pe părinţii noştri, şi regele Spaniei, care ne reprezintă mamele. Aceşti trei regi sunt urmaşii acelora care, conduşi de o stea, s-au închinat Omului Dumnezeu. Dacă am sluji adunărilor, am fi poate mânaţi să pornim război împotriva fraţilor noştri, supuşi acestor trei regi, cărora le-am făgăduit credinţă. Mai mult, nu ştim ce se înţelege prin voinţa naţiunii, având în vedere că, *de când e lumea*, n-am îndeplinit-o decât pe aceea a regelui. Prinţul Franţei ne iubeşte, cel al Spaniei nu încetează de a ne ajuta. Îi ajutăm şi ei ne ajută: e pentru binele omenirii. Şi, de altfel, am duce lipsa acestor majestăţi foarte curând după ce am *înscăuna un rege*. Acestea ne sunt intenţiile, mijlocind care am primi să încheiem pacea.

Semnat:

Jean-François, general; Biassou, general de brigadă;

Desprez, Manzeau, Toussaint, Aubert, comisari ad-hoc[57]”.

— Vezi, adăugă Biassou, după citirea acestei dovezi a diplomaţiei negre, a cărei amintire mi s-a întipărit în memorie, cuvânt de cuvânt, vezi că suntem paşnici. Însă iată ce vreau de la tine. Nici Jean-François, nici eu n-am umblat prin şcolile albilor, unde se învaţă vorbirea frumoasă. Ştim să ne batem, dar nu şi să scriem. Şi vrem să nu rămână nimic, în epistola noastră către adunare, care să poată excita *burlestasurile* trufaşe ale foştilor noştri stăpâni. S-ar părea că tu ai învăţat ştiinţa asta uşuratică

---

[57] Se pare că această scrisoare, ridicol de caracteristică, a fost, într-adevăr trimisă Adunării.

ce ne lipseşte. Îndreaptă greşelile ce ar putea să-i facă pe albi să râdă: ăsta-i preţul vieţii tale.

În rolul acesta de corector al greşelilor de ortografie diplomatică ale lui Biassou era ceva ce displăcea profund mândriei mele, ca să mai ezit o clipă. Şi, de altfel, ce să îmi dea viaţa? I-am refuzat oferta.

Păru surprins.

— Cum! Strigă el. Preferi să mori decât să îndrepţi câteva trăsături de pană pe un pergament?

— Da, i-am răspuns.

Hotărârea mea părea să îl pună în încurcătură. După o clipă de visare, îmi spuse:

— Ascultă-mă bine, tinere nebun, eu nu sunt atât de încăpăţânat ca tine. Ai timp până mâine seară să te hotărăşti să mă asculţi; mâine, la apusul soarelui, vei fi readus în faţa mea. Hotărăşte-te să-mi dai ascultare. Adio! Noaptea dă sfat bun. Gândeşte-te bine; moartea la noi nu este numai moarte.

Înţelesul acestor cuvinte, subliniate de un râs îngrijorător, nu era echivoc; şi caznele, pe care Biassou obişnuia să le născocească pentru victimele sale, le explica definitiv.

— Candi, du prizonierul, urmă Biassou; încredinţează-l pazei negrilor din Morne-Rouge; vreau să mai trăiască preţ de încă o rotire a soarelui şi ceilalţi ostaşi ai mei n-or să aibă răbdare să se scurgă douăzeci şi patru de ore.

Mulatrul Candi, şeful gărzii mele, îmi legă braţele la spate. Un soldat apucă frânghia de celălalt capăt şi ieşirăm din cavernă.

XXXIX

Când evenimente extraordinare, angoase, catastrofe explodează, pe neaşteptate, în mijlocul unei vieţi fericite şi delicioase prin uniformitatea ei, aceste emoţii neaşteptate, loviturile acestea ale sorţii întrerup pe neaşteptate somnul sufletului ce se odihnea în monotonia prosperităţii. Totuşi nenorocirea ce soseşte astfel nu pare trezire, ci numai vis. Pentru cel ce a fost fericit totdeauna, disperarea începe cu stupoare. Adversitatea neprevăzută seamănă cu o torpilă; te scutură, dar te amorţeşte; şi lumina înspăimântătoare pe care ţi-o azvârle brusc sub ochi nu este aceea a zilei. Oamenii, lucrurile, faptele, trec atunci prin faţa noastră, având o fizionomie

oarecum fantastică şi se mişcă aşa cum se întâmplă în vis. Toate cele din viaţa noastră se schimbă, atmosferă şi perspectivă; dar trece îndelungă vreme până când ochii noştri pierd acel soi de icoană luminoasă a fericirii trecute ce îi urmează şi, interpunându-se necontenit între ei şi prezentul sumbru, îi schimbă culoarea şi împrumută ceva fals realităţii. Atunci toate câte sunt ni se par imposibile şi absurde: abia de credem în însăşi propria noastră existenţă, căci, negăsind nimic în jurul nostru din ceea ce ne alcătuia fiinţa nu înţelegem cum a putut să piară tot, fără să ne tragă şi pe noi, şi cum se face că din întreaga noastră viaţă nu am mai rămas decât noi. Dacă această poziţie violentă a sufletului se prelungeşte, ea tulbură echilibrul gândirii şi se preschimbă în nebunie, – stare fericită, poate, în care viaţa nu mai e pentru nefericit decât o viziune în care el însuşi e numai fantomă.

XL

Nu ştiu, domnilor, de ce vă expun aceste idei. Nu sunt dintre acelea ce se pot înţelege sau pe care le faci de înţeles. Trebuie să le fi simţit. Eu unul le-am trăit. Aceasta a fost starea sufletului meu în clipa în care paznicii lui Biassou mă predară negrilor din Morne-Rouge. Mi se părea că nişte spectre mă predau altor spectre şi, fără a opune rezistenţă, i-am lăsat să mă lege cu centura de un copac. Îmi aduseră nişte gulii fierte, pe care le-am mâncat sub îndemnul acelui instinct maşinal pe care Dumnezeu, în bunătatea sa, îl lasă omului în toiul preocupărilor spiritului. Se lăsase noaptea: paznicii mei se retrăseseră sub *ajoupele* lor şi numai şase dintre ei rămăseseră lângă mine, şezând sau stând întinşi alături de marele foc pe care îl aprinseseră ca să se apere de frigul nopţii. Nu trecură bine câteva minute, şi adormiră adânc. Osteneala trupească ce mă covârşea îşi aducea cu prisos obolul în privinţa visărilor ce îmi tulburau gândirea. Îmi aminteam de zilele senine, şi întotdeauna de aceleaşi, pe care, cu puţine săptămâni în urmă, le petrecusem alături de Mafie, fără ca măcar să întrevăd pentru viitor vreo altă posibilitate decât aceea a unei fericiri veşnice. Le puneam în cumpănă cu ziua ce tocmai se scursese, zi în care atâtea lucruri stranii se perindaseră prin faţa mea, ca şi când ar fi vrut să mă facă să mă îndoiesc de existenţa lor, zi în care viaţa îmi fusese de trei ori

condamnată şi nu fusese salvată. Meditam la viitorul meu, ce nu mai era alcătuit decât din ziua următoare şi nu îmi mai oferea altă certitudine decât aceea a nenorocirii şi a morţii, din fericire apropiate. Mi se părea că lupt cu un coşmar înfiorător. Mă întrebam de era cu putinţă ca tot ce avusese loc să se fi întâmplat, ca tot ce mă înconjura să fi fost tabăra sângerosului Biassou, ca Marie să fi fost pentru totdeauna pierdută pentru mine şi ca acel ostatic păzit de şase barbari, legat şi sortit unei morţi sigure, acel prizonier pe care îl vedeam la lumina unui foc de tabără a unor tâlhari, să fi fost într-adevăr, eu însumi. Şi, în pofida tuturor sforţărilor mele de a fugi de obsesia unui gând şi mai sfâşietor, inima îmi revenea la Marie. Mă întrebam, înfricoşat, ce soartă putea avea; mă zbăteam în legăturile mele ca şi când aş fi vrut să îi zbor într-ajutor, încă nădăjduind că visul cumplit se va împrăştia şi că Dumnezeu nu voia, de fapt, să dea liberă trecere tuturor ororilor, alături de care nu îndrăzneam să adăst cu cugetul, asupra destinului îngerului pe care mi-l dăduse drept soţie. Înlănţuirea dureroasă a gândurilor mele mi-l readuse în faţă pe Pierrot şi furia mă orbi până la demenţă; mi se părea că mi se vor sparge arterele de pe frunte; mă uram, mă blestemam, mă dispreţuiam pentru o clipă, dragostei pentru Marie; şi fără a încerca să îmi explic ce raţiune îl putuse împinge să se azvârle singur în apele lui Grande-Rivière, plângeam de a nu îl fi ucis. Era mort; aveam să mor şi eu; şi singurul lucru pe care îl regretam din viaţa sa şi dintr-a mea era răzbunarea mea neînfăptuită.

Aţipirea în care mă cufundase epuizarea îmi era agitată de toate aceste emoţii. Nu ştiu cât se prelungi; dar am fost smuls din ea pe neaşteptate de sunetul unei voci bărbăteşti cântând limpede, dar departe: *Yo que soy contrabandista*. Am deschis ochii, tresărind; era beznă, negrii dormeau, focul se stingea. N-am mai auzit nimica: am bănuit că glasul acela era o iluzie a somnului şi mi se închiseră iar pleoapele îngreunate. Le-am deschis a doua oară, în grabă; vocea reîncepuse şi cânta cu tristeţe şi pe undeva mai aproape această strofă a unei romanţe spaniole:

En los campos de Ocaňa,
Prisionero cai;
Me, llevan à Cotadilla:

Desdichado fui.[58]

De data aceasta, nu mai era un vis. Era glasul lui Pierrot. O clipă mai târziu, se înălţă din nou în întuneric şi tăcere, cântând cunoscuta melodie, pentru a doua oară, aproape în urechea mea: *Yo que soy contrabandista*. Un dog se prăbuşi, tăvălindu-se vesel, la picioarele mele, era Rask. Mi-am ridicat ochii. În faţa mea, se afla un negru şi lumina focului îi proiecta, alături de câine, umbra colosală: era Pierrot. Simţământul răzbunării mă copleşi, surpriza mă imobiliză şi mă amuţi. Nu dormeam. Aşadar, morţii reveneau! Nu era deci un vis, era o apariţie. Mi-am întors privirile îngrozit. Văzând aceasta, îşi lăsă capul pe pieptul meu.

— Frate, şopti cu glas scăzut, mi-ai făgăduit să nu te îndoieşti de mine când m-ai auzi cântând această melodie; spune-mi, frate, ţi-ai uitat făgăduiala?

Furia îmi dărui iar puterea de a cuvânta. Am strigat:

— Monstrule! în sfârşit, te regăsesc; călăule, ucigaş al unchiului meu şi răpitor al Mariei! îndrăzneşti să mă numeşti „frate”? Să nu te apropii de mine!…

Uitasem că eram legat astfel, încât să îmi fie împiedicată orice mişcare. Mi-am coborât, fără să vreau, privirile spre stânga, să îmi caut spada. Intenţia mea vizibilă îl izbi. Fu emoţionat, dar blând:

— Nu, spuse, nu, nu mă voi apropia. Eşti nenorocit, te plâng; tu nu mă plângi, deşi sunt şi mai nefericit decât tine. Am ridicat din umeri. Înţelese acest reproş mut. Mă privi visător. Da, ai pierdut mult; dar, crede-mă, am pierdut mai mult ca tine.

Între timp, zgomotul vocilor îi trezise pe cei şase negri ce mă păzeau. Văzând un străin, se ridicară degrabă, apucându-şi armele; dar, de îndată ce privirile li se opriră asupra lui Pierrot, strigară de bucurie şi, din pricina surprizei, căzură cu frunţile la pământ.

Dar cinstirea dovedită de negri lui Pierrot, mângâierile pe care le acorda alternativ Rask stăpânului său şi mie, privindu-mă neliniştit, ca şi când primirea mea rece l-ar fi îngrijorat, nimic nu mă impresiona în aceea clipă; mă dăruiam în întregime furiei mele, neputincioasă datorită legăturilor ce mă ţineau.

---

[58] În câmpiile Ocanei / M-au făcut ostatic: / M-am purtat la Cotadilla / Ce nenorocire!

— Ah! am strigat în cele din urmă, plângând de mânie, sub piedicile ce mă covârşeau, ah, ce nenorocit sunt!... Regretam că acest ticălos îşi făcuse singur dreptate: îl crezusem mort şi îmi deplângeam răzbunarea nesăvârşită. Şi iată-l, acum, viu, venind să îşi bată joc de mine; stă aici, trăind, sub ochii mei, şi nu mă pot bucura înfigând cuţitul în el. Ah, cine o să mă elibereze?!

Pierrot se întoarse către negrii ce continuau să îl adore:

— Camarazi, le spuse, dezlegaţi prizonierul.

XLI

Fu ascultat cu promptitudine. Cei şase paznici îmi tăiară, în grabă, funiile ce îmi dădeau ocol. M-am ridicat, slobod, dar am rămas nemişcat; eram uluit, la rândul meu,

— Asta nu este tot, reluă Pierrot. Şi, smulgând pumnalul unuia dintre negrii săi, mi-l întinse, spunând: Poţi să îţi îndeplineşti dorinţa. S-ar supăra Dumnezeu dacă te-aş împiedica să dispui cum vrei de viaţa mea. Mi-ai salvat-o de trei ori; îţi aparţine de drept; loveşte, de vrei să loveşti.

În glasul său nu puteam citi nici amărăciune, nici dojană. Era numai trist şi resemnat.

Această poartă neaşteptată deschisă răzbunării mele de către însuşi acela pe care ea ardea să îl ajungă avea, în sine, ceva prea straniu şi prea lesnicios. Simţeam că toată ura mea împotriva lui Pierrot, toată dragostea mea pentru Marie nu erau suficiente pentru a mă împinge la un asasinat; de altfel, oricare ar fi fost aparenţele, în adâncul inimii mele un glas striga că un vrăşmaş şi un vinovat nu se înfăţişau astfel în faţa răzbunării şi a pedepsei. Să o mărturisesc? În prestigiul imperios care înconjura această fiinţă extraordinară era ceva ce mă subjuga şi pe mine, în aceea clipă, în pofida mea însumi. Am respins pumnalul.

— Nenorocitule! i-am spus; sigur că vreau să te ucid într-o luptă dreaptă; dar nu vreau să te asasinez; apără-te!

— Să mă apăr! răspunse mirat; împotriva cui?

— Împotriva mea.

Avu un gest de stupoare:

— Împotriva ta! E singurul lucru în care nu-ţi pot da ascultare. Uită-te la Rask! Pot să îi tai gâtul; mă lasă s-o fac; dar nu l-aş putea obliga să lupte împotriva mea; nu m-ar înţelege. Nu te înţeleg; eu sunt Rask pentru tine. După o tăcere, adăugă: Văd

ura din ochii tăi, aşa cum ai văzut-o şi tu, poate, într-o zi, într-ai mei. Ştiu că ai trecut prin multe nenorociri; unchiul tău a fost măcelărit, câmpurile ţi-au fost incendiate, prietenii sugrumaţi; casele ţi-au fost făcute una cu pământul, moştenirea ţi-a fost devastată: dar nu eu am făcut-o, ci ai mei. Ascultă, ţi-am spus, cândva, că ai tăi mi-au făcut mult rău; mi-ai răspuns că nu tu ai fost acela: ce am făcut atunci?

Chipul i se lumină; se aştepta să mă vadă căzându-i în braţe. L-am privit fioros.

— Dezaprobi tot ce mi-au făcut ai tăi, i-am spus mânios, şi nu vorbeşti despre ce mi-ai făcut tu însuţi!

— Ce ţi-am făcut? mă întrebă.

M-am apropiat cu violenţă de el şi glasul mi se preschimbă în tunet:

— Unde este Marie?

La numele acesta, chipul păru că i se întunecă de un nor: păru încurcat o clipă. În cele din urmă, îmi răspunse, rupând tăcerea:

— Maria! Da, ai dreptate… dar sunt prea multe urechi în jurul nostru…

Încurcătura lui, aceste cuvinte, *ai dreptate*, reaprinseră infernul din inima mea. Mi se păru că vrea să scape de întrebarea mea. Mă privi drept în ochi, având un chip deschis, şi îmi spuse adânc emoţionat:

— Pot să te numesc „frate”?

Dar mânia geloziei mele îşi redobândise întreaga violenţă, şi aceste cuvinte tandre, ce mi se părură ipocrite, nu făcură decât să mă exaspereze. Am strigat:

— Îndrăzneşti să-mi aminteşti de acele vremuri, ingrat ticălos?

Mă întrerupse. Îmi alunecau lacrimi mari din ochi:

— Eu nu sunt ingrat.

— Atunci, vorbeşte! am continuat nerăbdător. Ce ai făcut cu Marie?

— Într-altă parte, într-altă parte! îmi răspunse. Aici urechile noastre nu sunt singurele care aud ce spunem. De altfel, nu mi-ai crede cuvintele şi, vezi, timpul trece. Se face zi şi trebuie să te scot de-aici. Ascultă, totul s-a isprăvit, dacă te îndoieşti de mine, şi ai face bine să-mi pui capăt zilelor cu pumnalul acesta; dar mai aşteaptă puţin, înainte de a săvârşi ceea ce numeşti răzbunarea ta. Trebuie să te eliberezi întâi. Vino cu mine la Biassou.

Felul acesta de a se purta şi de a vorbi tăinuia un mister pe care nu îl puteam înţelege. În ciuda a tot ce aş fi avut împotriva acestui om, glasul său continua să facă să vibreze o coardă a sufletului meu. Ascultându-l, nu înţeleg ce putere mă stăpânea. Mă surprindeam oscilând între răzbunare şi milă, teamă şi o încredinţare oarbă în el. L-am urmat.

XLII

Ieşirăm din locul unde se aflau negrii din Morne-Rouge. Mă miram să pot merge slobod în tabăra aceasta de barbari în care fiecare tâlhar, în seara precedentă, părea să fie însetat de sângele meu. Departe de a încerca să ne oprească, negrii şi mulatrii se prosternau în calea noastră cu aclamaţii de surpriză, bucurie şi respect. Nu ştiam ce rang ocupa Pierrot în armata răzvrătiţilor; dar mi-am amintit de puterea pe care o avea asupra tovarăşilor săi din sclavie şi mi-am explicat fără greutate importanţa de care părea să se bucure printre camarazii săi de revoltă. Ajunşi în dreptul străjii ce veghea la intrarea peşterii lui Biassou, mulatrul Candi, şeful lor, se îndreptă spre noi, întrebându-ne, de la distanţă, cu ameninţări, cum de ne încumetam să ne apropiem atât de mult de general; dar când ajunserăm destul de aproape să poată distinge limpede trăsăturile lui Pierrot, îşi scoase căciula brodată cu aur şi, ca îngrozit de propria sa îndrăzneală, se închină până în pământ şi ne introduse în faţa lui Biassou, cerându-şi iertare de o mie de ori, la care Pierrot nu răspunse decât printr-un gest de dispreţ. Respectul ostaşilor negri simpli faţă de Pierrot nu mă mirase; dar văzându-l pe Candi, unul dintre ofiţerii lor cei mai de seamă, smerindu-se în faţa sclavului unchiului meu, am început să mă întreb cine putea fi acest om a cărui autoritate părea atât de mare. Şi cu totul altceva a fost când l-am văzut pe generalissim, care se afla singur când am intrat, mâncând în linişte un *calalu*, sărind ca ars la vederea lui Pierrot şi ascunzându-şi surpriza îngrijorată şi violenta părere de rău sub aparenţele unei adânci cinstiri, înclinându-se cu umilinţă în faţa tovarăşului meu şi oferindu-i propriul său tron de mahon. Pierrot refuză:

— Jean Biassou, spuse el, nu am venit să-ţi iau locul, ci, pur şi simplu, să-ţi cer un hatâr.

— *Alteza*, răspunse Biassou, salutând şi mai adânc, ştiţi prea

bine că puteţi dispune de tot ce ar depinde de Jean Biassou, de tot ce-i aparţine lui Jean Biassou, de Jean Biassou însuşi.

Titlul de *alteza*, echivalent cu acela de *alteţă* sau de *înălţimea ta*, acordat de Biassou lui Pierrot, îmi mări şi mai mult uimirea.

— Nu vreau atât de multe, reluă iute Pierrot: vă cer numai viaţa şi libertatea acestui ostatic. Mă arătă cu mâna.

Biassou păru zăpăcit pentru o clipă; stinghereala sa însă nu ţinu mult:

— O mâhniţi pe biata voastră slugă, *Alteza*: îi cereţi mult mai mult decât vă poate da, spre mare sa durere. Acest prizonier nu e al lui Jean Biassou, nu îi aparţine lui Jean Biassou şi nu depinde de Jean Biassou.

— Ce vreţi să spuneţi? îl întrebă Pierrot cu severitate. De cine depinde atunci? Mai există altă putere?

— Din păcate, da, *Alteza*.

— Cine?

— Armata mea.

Vorba blândă şi vicleană cu care Biassou îndepărta întrebările mândre şi cinstite ale lui Pierrot vesteau că era hotărât să nu acorde celuilalt respectul pe care se părea că i-l datorează.

— Cum! strigă Pierrot, al armatei? Şi nu îi sunteţi comandant?

Biassou, păstrând avantajul câştigat, fără a-şi părăsi atitudinea de inferioritate, totuşi, răspunse cu o aparenţă de sinceritate.

— *Su Alteza* socoteşte că poţi comanda cu adevărat unor oameni care se răzvrătesc numai pentru a nu da ascultare?

Puneam prea puţin preţ pe viaţă ca să vorbesc; dar ceea ce văzusem în ziua precedentă cât privea autoritatea neţărmurită a lui Biassou asupra acelor hoarde mi-ar fi putut da prilejul să îl dezmint şi să dau în vileag duplicitatea sa. Pierrot îi replică:

— Dacă este adevărat că nu ştiţi să vă comandaţi propria armată şi că ostaşii vă sunt şefi, ce pricini de ură ar putea avea aceştia împotriva prizonierului?

— Bouckmann a fost ucis de trupele guvernamentale, spuse Biassou, compunându-şi un chip trist, dar feroce şi batjocoritor, cum îi era în obicei; ai mei au hotărât să răzbune moartea căpeteniei negrilor din Jamaica cu acest alb; vor trofeu pentru trofeu şi doresc să cumpănească acest cap de tânăr ofiţer cu capul lui Bouckmann în balanţa în care bunul *Giu* cântăreşte cele două tabere.

— Cum aţi putut, spuse Pierrot, să cădeţi la învoială pentru represalii atât de cumplite? Ascultaţi-mă, Jean Biassou, astea sunt cruzimi ce vor duce la pieire cauza noastră dreaptă. Fiind prizonier în tabăra albilor, din care am izbutit să evadez, nu ştiam de moartea lui Bouckmann, de care aflu acum. E o cuvenită răsplată a cerurilor pentru crimele sale. O să îţi dau şi eu o veste: Jeannot, acel şef al negrilor ce slujise drept ghid albilor pentru a-i atrage în ambuscada de la Dompte-Mulâtre, Jeannot a murit şi el. Ştiţi, şi nu mă întrerupeţi, Biassou, că rivaliza în cruzime cu Bouckmann şi cu dumneavoastră; şi nu treceţi aceasta cu vederea; nu trăsnetele cerului, nici măcar albii nu l-au lovit, ci Jean-François însuşi a făcut dreptate. Biassou, ce asculta cu o încruntare respectuoasă, avu o exclamaţie de surpriză. În acea clipă, intră Rigaud, îl salută până la pământ pe Pierrot şi şopti ceva la urechea generalissimului. De afară veneau zgomotele unei mari agitaţii. Pierrot urmă:

— …Da, Jean-François, care nu are alt defect decât luxul său funest şi mândrirea cu acea trăsură ridicolă cu şase cai ce îl poartă zilnic din tabăra sa spre liturghia preotului din Grande-Rivière, Jean-François a pedepsit ororile lui Jeannot. În ciuda rugăminţilor înfricoşate ale tâlharului, deşi în ultima clipă se agăţase cu atâta groază de preotul lui Marmelade, însărcinat să îl încurajeze, că a trebuit să fie smuls cu forţa, monstrul a fost împuşcat ieri, chiar la picioarele acelui copac în care se aflau înfipte cârligele de care îşi spânzura victimele de vii. Biassou, gândeşte-te la aceasta! Ce rost au aceste masacre ce îi obligă şi pe albi la cruzimi? De ce să folosim jonglerii ca să excităm furia bieţilor noştri camarazi, şi aşa prea exasperaţi? La Trou-Coffi există o şarlatană mulatră, numită Romaine Proroaca, ce fanatizează o bandă de negri: profanează Sfânta liturghie; îi convinge că are legături cu Fecioara, ale cărei pretinse oracole le ascultă punându-i capul într-un tabernacol; şi îşi împinge camarazii spre crimă şi tâlhărie, în numele Mariei!…

Când Pierrot rosti acest nume, mi se păru că desluşesc o expresie şi mai caldă decât aceea a venerării religioase. Nu ştiu nici cum s-a întâmplat, dar m-am simţit jignit şi iritat.

— …Şi, urmă sclavul, aveţi în tabără un nu ştiu ce fel de *obi*; un fel de jongler, din specia acestei Romaine Proroaca. Nu neg faptul că, trebuind să conduci o oaste alcătuită din oameni de pretutindeni, din tot felul de neamuri, culori, aveţi nevoie de

ceva comun tuturor; dar acest ceva nu poate fi găsit decât într-un fanatism feroce şi în superstiţii ridicole? Crede-mă, Biassou, albii sunt mai puţin cruzi decât noi. Am văzut mulţi plantatori apărând viaţa sclavilor lor; ştiu prea bine că, pentru mai mulţi dintre ei, asta nu însemna salvarea vieţii unui om, ci a unei sume de bani; cel puţin, apărându-şi interesul, dobândeau o virtute. Să nu fim mai puţin clemenţi decât ei: acesta este şi interesul nostru. Va fi cauza noastră mai sfântă, mai dreaptă, atunci când vom extermina femei, când vom tăia gâtul copiilor, când vom supune la cazne pe bătrâni, când vom arde pe coloni în casele lor? Şi totuşi cu asta ne lăudăm zi de zi. Răspundeţi, trebuie ca singura urmă a trecerii noastre să rămână mereu sângele şi focul?

Tăcu. Sclipirea privirii lui, accentul glasului, dădeau cuvintelor sale o putere de convingere şi o autoritate de nedescris. Întocmai ca o vulpe prinsă de un leu, cu privirea coborâtă pieziş, Biassou părea să caute şiretlicul cu ajutorul căruia s-ar fi putut elibera de sub acea forţă. Pe când gândea, şeful bandei *Cayilor*, acelaşi Rigaud pe care îl văzusem în ziua precedentă privind cu fruntea senină atâtea grozăvii săvârşite în faţa sa, părea indignat de cele zugrăvite de Pierrot şi striga cu o ipocrită consternare:

— Doamne, Doamne! Ce înseamnă furia poporului!

XLIII

Între timp, zgomotul de afară creştea şi părea să-l neliniştească pe Biassou. Am aflat, mai târziu, că rumoarea se datora negrilor din Morne-Rouge, care străbăteau tabăra vestind întoarcerea eliberatorului meu şi exprimându-şi intenţia de a-l susţine, oricare ar fi fost pricina pentru care îl căuta pe Biassou. Rigaud tocmai îl informase pe generalissim de acestea şi teama unei sciziuni funeste îl hotărî pe şiretul şef să abdice, în felul său, în faţa dorinţelor lui Pierrot.

— *Alteza*, spuse cu ciudă parcă, dacă noi suntem aspri cu alţii, tu eşti aspru cu noi. Greşeşti acuzându-mă de violenţa torentului: mă mână şi pe mine. Dar, în sfârşit *que podria hacer ahora*[59] ca să-ţi fie pe plac?

— V-am mai spus, *señor*, Biassou, răspunse Pierrot îngăduiţi-mi să iau acest ostatic cu mine.

[59] Ce pot face acum?

Biassou rămase pe gânduri puţin, apoi izbucni, străduindu-se să-şi impună trăsăturilor o mască a cinstei, pe cât îi sta în putinţă.

— Atunci, *Alteza*, voiesc să vă dovedesc cât de mare îmi este dorinţa de a vă fi pe plac. Îngăduiţi-mi numai să spun ostaticului două vorbe în taină; după aceea, va fi slobod să vă urmeze.

— Bineînţeles că puteţi, răspunse Pierrot.

Şi chipul său, până atunci mândru şi nemulţumit, strălucea de bucurie. Se depărtă câţiva paşi.

Biassou mă luă cu el într-un colţ al peşterii şi îmi şopti:

— Nu-ţi pot dărui viaţa decât cu o condiţie; ştii care; primeşti? Îmi arătă telegrama lui Jean-François. Consimţirea mi se părea o josnicie.

— Nu! i-am spus.

— Aha! reîncepu el să rânjească. Tot atât de hotărât! Te bizui mult, deci, pe protectorul tău! Ştii cine e?

— Da, am replicat pe dată, un monstru aidoma ţie, numai că mai ipocrit!

Îşi îndreptă umerii, uimit şi încercând să ghicească după privirea mea dacă vorbeam serios.

— Cum! se minună; aşadar nu-l cunoşti?

Am răspuns dispreţuitor:

— Nu recunosc în el decât pe Pierrot, sclavul unchiului meu.

Biassou se porni iar pe rânjit.

— Ha! Ha! Grozav! Îţi cere viaţa şi libertatea şi tu îl numeşti „un monstru ca mine”!

— Ce are a face! am răspuns. Dacă mi-ar fi îngăduită o clipă de libertate, n-aş folosi-o ca să-mi redobândesc viaţa, ci ca s-o pierd pe a lui!

— Cum vine asta? se miră Biassou. Şi totuşi s-ar părea că acesta ţi-e gândul şi bănuiesc că nu-ţi arde să-ţi baţi joc de viaţa ta. E ceva în asta ce nu înţeleg. Eşti protejat de un om pe care îl urăşti; pledează pentru viaţa ta şi tu îi vrei moartea! De fapt, mi-e tot una. Doreşti o clipă de libertate – e singurul lucru pe care ţi-l pot dărui; eşti slobod să-l urmezi; dar dă-mi cuvântul de cinste că te vei preda două ceasuri înainte de apus. Eşti francez, nu?

Este nevoie să vă mai spun, domnilor? Viaţa îmi era o povară; îmi repugna, de altfel, să-mi fie dăruită de acest Pierrot, pe care atâtea aparenţe îl acuzau, făcându-mă să-l urăsc. Nu ştiu dacă nu cumva hotărârea mea fusese influenţată de certitudinea că

Biassou, care nu dădea drumul unei prăzi cu uşurinţă, nu va consimţi nicicând la eliberarea mea; într-adevăr, nu râvneam decât la câteva ore de libertate, pentru a izbuti să înţeleg, înainte de a muri, ce se întâmplase cu Marie. Cuvântul pe care mi-l cerea Biassou, încrezându-se în onoarea francezilor, era un mijloc sigur şi uşor de a mai câştiga o zi: îl dădui. Apoi, legându-mă astfel, şeful se apropie de Pierrot:

— *Alteza*, rosti slugarnic, ostaticul alb e al tău; îl poţi lua, e liber să te întovărăşească.

Niciodată nu văzusem atâta bucurie în ochii lui Pierrot.

— Îţi mulţumesc, Biassou, strigă, întinzându-i mâna; mulţumesc! M-ai îndatorat pe veci! Rămâi mai departe căpetenie peste fraţii mei de la Morne-Rouge, până la reîntoarcerea mea.

Apoi, adresându-mi-se:

— Dacă eşti slobod, spuse, vino! Şi mă luă cu o vigoare neobişnuită.

Biassou ne privi ieşind cu un aer uimit ce se lăsa descifrat chiar în toiul demonstraţiilor de respect cu care întovărăşea plecarea însoţitorului meu.

XLIV

Aşteptam cu nerăbdare să rămân singur cu Pierrot. Tulburarea sa, când îl întrebasem despre soarta Mariei, gingăşia insolentă cu care îndrăznea să-i rostească numele, adânciseră simţămintele de ură şi de gelozie ce încolţiseră în inima mea în clipa în care îl văzusem răpind-o, prin flăcările incendiului de la fortul Galifet, pe aceea pe care cu greu o puteam numi soţia mea. Ce importanţă mai aveau, după toate astea, reproşurile pline de generozitate, pe care le adresase sângerosului Biassou de faţă cu mine, grija pe care o purta vieţii mele şi chiar ciudăţenia aceasta uluitoare a tuturor cuvintelor şi acţiunilor sale? Ce importanţă avea taina care părea să-l învăluie, care îl făcea să apară viu în faţa ochilor mei, când credeam că asistasem la moartea lui; care mi-l înfăţişa captiv al albilor, când eu îl văzusem scufundându-se în Râul-Mare; care preschimba sclavul în alteţă, ostaticul în eliberator? Dintre toate aceste lucruri de neînţeles, singurul limpede pentru mine era răpirea odioasă a Mariei, o insultă cerând răzbunare, o crimă ce trebuia pedepsită. Toate lucrurile stranii, câte se petrecuseră sub ochii

mei, abia de izbuteau să-mi întârzie hotărârea şi aşteptam cu nerăbdare momentul în care aveam să-mi oblig rivalul să-mi dea explicaţii. Şi clipa aceasta sosi, în sfârşit. Străbăturăm întreitele rânduri de negri prosternaţi în calea noastră şi strigând surprinşi: *Miraculo! Yo no esta prisonero*[60]. Nu ştiu dacă despre mine sau despre Pierrot vorbeau. Am trecut şi de ultimul hotar al taberei; am lăsat în urmă, printre copaci şi stânci, ultimele străji ale lui Biassou: Rask, vesel, o lua înaintea noastră apoi revenea; Pierrot mergea repede; pe neaşteptate, îl oprii.

— Ascultă, i-am spus, n-are rost să mergem mai departe. Urechile de care te temeai nu ne mai pot auzi; vorbeşte. Ce-ai făcut cu Marie?

Emoţia, ţinută în frâu, mă făcea să gâfâi. Mă privi cu blândeţe.

— Tot asta! răspunse.

— Da, tot asta! Am strigat, furios. Tot asta! Îţi voi pune această întrebare până ce-ţi dai ultima suflare şi până ce mi-o dau şi eu: unde este Marie?

— Nimic, deci, nu-ţi poate înlătura îndoielile în privinţa cinstei mele? O să afli curând.

— Curând, monstrule! m-am repezit. Acum vreau s-o ştiu. Unde e Marie? Unde e Marie? Mă auzi?! Răspunde sau îţi iau viaţa! Apără-te!

— Ţi-am mai spus, reluă trist, că asta nu se poate. Torentul nu se luptă cu izvorul său; viaţa mea, pe care ai salvat-o în trei rânduri, nu poate lupta cu viaţa ta. Chiar de-aş voi, tot n-ar fi cu putinţă. N-avem decât un singur pumnal.

Spunând acestea scoase pumnalul de la brâu şi mi-l înfăţişă:

— Ia-l, spuse.

Îmi ieşisem din cumpăt. Apucai pumnalul şi îl făcui să lucească pe pieptul său. Nici prin gând nu-i trecea să se dea în lături.

— Ticălosule, i-am spus, nu mă obliga să comit un asasinat. Îţi înfig vârful ăsta-n inimă, dacă nu-mi spui pe dată unde-mi e soţia.

Îmi răspunse fără mânie:

— Faci ce doreşti. Dar te rog din tot sufletul, îngăduie-mi încă o oră de viaţă şi urmează-mă. Te îndoieşti de cel care-ţi datorează trei vieţi, de cel pe care obişnuiai să-l numeşti „fratele tău”, dar, ascultă, dacă te vei mai îndoi peste un ceas, eşti slobod să mă ucizi. Nu va fi prea târziu. Vezi bine că nu mă opun.

---

[60] Ce minune! Nu mai este ostatic!

Te conjur, pe numele însuşi al *Mariei*...

Şi adăugă cu greutate:

— Al soţiei tale. Încă o oră; şi dacă te rog aşa, doar n-o fac pentru mine, ci pentru tine!

Accentul glasului său avea o expresie inefabilă de persuasiune şi de durere. Părea că spunea adevărul, că numai grija pentru propria viaţă nu ar fi fost de-ajuns ca să dea vocii sale această căldură, această dulceaţă rugătoare, şi că pleda pentru un lucru mai mare decât sine însuşi. Am cedat încă o dată în faţa ascendentului pe care îl avea asupra mea, şi de care roşeam, recunoscându-l în acea clipă.

— Bine, i-am vorbit, îţi dau un răgaz de o oră; te urmez.

Am vrut să-i întind pumnalul.

— Nu, mi-a răspuns, păstrează-l; n-ai încredere în mine. Vino, să nu pierdem timpul.

XLV

Din nou trecu în frunte. Rask, care în timpul convorbirii noastre încercase de mai multe ori s-o pornească la drum, revenind de fiecare dată spre noi şi întrebându-ne, cum se pricepea, de ce ne opream, Rask îşi reluă goana vesel. Am pătruns într-o pădure virgină. Până într-o jumătate de ceas, am ieşit într-o frumoasă savană verde, străbătută de unda unui izvor de stâncă, mărginită de o lizieră adâncă şi răcoroasă, cu arbori centenari enormi. O peşteră a cărei tâmple erau înverzite de plante agăţătoare, de clocoticiu, de liane, de iasomie, se deschidea în savană. Rask sălta lătrând. Pierrot îi ceru, printr-un semn, să tacă şi, fără a spune un cuvânt, mă trase de mână, în grotă. O femeie şedea în peşteră cu spatele întors spre lumină, pe un covor împletit din rogoz. La zgomotul paşilor noştri, se întoarse... Era Marie, prieteni! Era îmbrăcată într-o rochie albă, ca şi cu prilejul nunţii noastre, mai purta încă în păr o cunună de flori de portocal, ultima podoabă feciorelnică a tinerei soţii, pe care mâna mea nu avusese răgazul să i-o desprindă de pe frunte. Mă zări, mă recunoscu, strigă şi căzu în braţele mele, pierzându-şi cumpătul de atâta bucurie şi surpriză. Şi eu mă pierdusem.

La ţipătul ei, o bătrână ce ţinea în braţe un copil dădu fuga dintr-o adâncitură făcută în peretele grotei. Era dădaca Mariei,

cu ultimul copil al nenorocitului meu unchi. Pierrot plecă să aducă apă de la un izvor din apropiere. O stropi pe Marie pe obraz cu câteva picături. Răcoreala lor o dezmetici:

— Leopold, îmi spuse, Leopold al meu!

— Marie! i-am răspuns, celelalte cuvinte ale noastre oprindu-se într-un sărut.

— Cel puţin nu faţă de mine! se auzi strigând o voce sfâşietoare.

Ridicarăm ochii: era Pierrot. Era acolo, mângâierile noastre fiindu-i ca o tortură. Pieptul umflat îi gâfâia, pe frunte i se prelingeau picuri mari de sudoare rece. Membrele i se zguduiau. Deodată, îşi ascunse chipul în palme şi se năpusti afară, repetând cu un accent îngrozitor:

— Nu faţă de mine!

Marie se desprinse pe jumătate din braţele mele şi spuse, urmărindu-l cu privirile:

— Doamne! Leopold, dragostea noastră pare să-l doară. Nu cumva e îndrăgostit de mine?

Strigătul sclavului îmi dovedise că îmi era rival; exclamaţia Mariei îmi dovedea că îmi era şi prieten.

— Marie! i-am răspuns, şi o fericire fără seamăn îmi cotropi inima în acelaşi timp cu un regret imens. Marie! N-ai ştiut-o?!

— Nici acum nu sunt sigură, îmi spuse roşindu-se ruşinată. Cum! Mă iubeşte! Niciodată nu mi-am dat seama!

Am strâns-o, ameţit, la piept.

— Mi-am regăsit soţia şi prietenul! am strigat; cât pot fi de fericit şi de vinovat! Mă îndoiam de el.

— Cum! se miră Marie; de el?! de Pierrot?! Da, atunci eşti tare vinovat! Îi datorezi de două ori viaţa mea şi poate şi mai mult, adăugă coborându-şi privirile. Fără el, crocodilul acela din râu m-ar fi sfâşiat; fără el, negrii… Pierrot este acela care m-a smuls din mâinile lor, în clipa în care, fără îndoială, urma să mă trimită la nenorocitul meu tată!

Se întrerupse, izbucnind în plâns.

— Şi de ce, am întrebat-o, nu te-a trimis Pierrot la Cap, la soţul tău?

— A încercat, răspunse, dar n-a putut. Fiind obligat să se ascundă atât de albi cât şi de negri, i-a fost toarte greu. De altfel, nu se mai ştia nimic despre tine. Unii spuneau că te văzuseră căzând, Pierrot mă asigură că nu e adevărat, şi nici eu

n-o credeam; era ceva care îmi spunea… Şi, dacă ai fi murit, aş fi murit şi eu în aceeaşi clipă.

— Aşadar, Pierrot te-a adus aici?

— Da, Leopold: caverna asta izolată n-o ştie decât el. Odată cu mine a salvat tot ce mai rămăsese din familia mea, buna mea dădacă şi cu frăţiorul meu; ne-a ascuns. E foarte comodă; şi, dacă n-ar fi războiul ce vânzoleşte tot ţinutul, acum, că suntem la pământ, mi-ar plăcea să locuim aici amândoi. Pierrot avea grijă de tot ce puteam avea nevoie. Venea adesea; purta o pană roşie pe cap. Mă consola, îmi vorbea despre tine, mă asigura că te voi întâlni. Totuşi, nevăzându-l trei zile, începusem să fiu îngrijorată, când, uite, s-a întors cu tine. Ce prieten bun! S-a dus, deci, să te caute?

— Da, i-am răspuns.

— Dar cum îmbină aceasta, reluă ea, cu dragostea pentru mine? Eşti sigur?

— Acum sunt sigur, i-am spus. El e cel care, fiind pe punctul de a înfige cuţitul în mine, s-a lăsat învins de teamă să nu te supere; el e cel care îţi cânta acele versuri de dragoste, în pavilionul de la râu.

— Adevărat! exclamă Marie, cu o surpriză naivă. E rivalul tău! Omul rău cu gălbinelele este acest bun Pierrot! Nu pot crede una ca asta! Cu mine se purta atât de umil, de respectuos! mai mult chiar decât atunci când ne-a fost sclav! E adevărat că mă privea câteodată într-un fel ciudat; dar era vorba numai despre tristeţe şi puneam asta pe socoteala nenorocirii mele. Dac-ai şti cu cât devotament pătimaş îmi vorbea despre Leopold al meu! Prietenia lui te descria aproape la fel ca şi dragostea mea.

Aceste explicaţii ale Mariei mă şi încântau şi mă întristau. Mi-am amintit cât de crud mă purtasem cu acest Pierrot şi simţeam întreaga tărie a reproşului său cald şi resemnat: *Eu nu sunt ingrat*. În această clipă, Pierrot apăru. Fizionomia îi era sumbră şi îndurerată. Părea a unui condamnat care se reîntoarce de la cazne, dar care a fost mai presus de ele. Înaintă spre mine încet şi îmi spuse cu o voce gravă, arătându-mi pumnalul pe care îl aveam în centură:

— A trecut timpul nostru.

— Timpul? Care timp? l-am întrebat.

— Ceasul pe care mi l-ai dat; mi-a fost necesar pentru a te aduce aici. Te-am rugat, atunci, să îmi dărui viaţa, acum te

implor să mi-o iei.

Cele mai calde simţăminte omeneşti, dragostea, prietenia, recunoştinţa, se împleteau în clipa aceea în inima mea, să mi-o sfâşie. Am căzut la picioarele sclavului fără a putea spune o vorbă, plângând amarnic. Mă ridică de îndată:

— Ce faci? îmi spuse.

— Îţi dau omagiul pe care ţi-l datorez; nu mai sunt demn de o prietenie ca a ta. Recunoştinţa ta nu poate merge atât de departe, încât să-mi ierte ingratitudinea.

Chipul său mai păstră câtăva vreme urme de asprime; se părea că înlăuntrul lui se desfăşura o mare bătălie; făcu un pas spre mine, apoi se dădu îndărăt, deschise buzele, dar tăcu. Toate acestea durară foarte puţin; îşi întredeschise braţele şi îmi spuse:

— Acum, pot să-ţi spun „frate”?

I-am răspuns strângându-l la piept.

După o scurtă, pauză, adăugă:

— Eşti bun; nenorocirea te făcuse nedrept.

— Mi-am regăsit fratele, i-am spus, nu mai sunt nenorocit, dar rămân foarte vinovat.

— Vinovat, frate! Şi eu am fost şi mai mult decât tine! Tu nu mai eşti nenorocit; eu voi fi veşnic.

XLVI

Bucuria pe care primele elanuri ale prieteniei o aprinsese pe chipul lui se stinse; trăsăturile îi vădeau o tristeţe neobişnuită şi adâncă.

— Ascultă, îmi spuse cu răceală. Tatăl meu a fost rege în ţara Kakongo. Împărţea dreptate supuşilor săi, în pragul uşii şi, cu fiecare judecată, bea, după obiceiul regilor, o cupă plină de vin de palmier. Trăiam fericiţi şi puternici. Au venit nişte europeni; ei mi-au dat spoiala de cunoştinţe pe care ai băgat-o de seamă. Şeful lor era un căpitan spaniol; făgădui tatălui meu ţinuturi mai întinse decât ale sale şi femei albe; tata îl urmă, împreună cu familia lui… Ne-au vândut, frate! Pieptul negrului se bombă, ochii îi sclipiră; rupse maşinal un moşmol tânăr ce se afla lângă el; continuă, fără să pară că îmi vorbeşte mie: Stăpânul ţării Kakongo dobândi un stăpân, iar fiul său îşi încovoie spinarea pe brazdele din San-Domingo. Fu despărţit tânărul leu de bătrânul

său părinte, pentru a fi mai uşor îmblânziţi. Soţia fu smulsă de lângă soţul ei pentru a se scoate un nou câştig din unirea lor cu alţii. Copiii îşi căutau mama care îi hrănise, tatăl care îi scăldase în torente; nu găsiră decât tirani barbari şi dormiră la un loc cu câinii.

Tăcu: buzele i se mişcau fără a mai vorbi, privirea îi era fixă şi rătăcită. În cele din urmă, mă apucă brusc de braţ:

— Auzi, frate? Am fost vândut, ca o vită, mai multor stăpâni. Îţi aminteşti de supliciul din Ogé? În acea zi mi-am revăzut tatăl; ascultă: pe roată!

M-am cutremurat. Adăugă:

— Soţia mea a fost prostituată pentru albi. Ascultă, frate: a murit şi mi-a cerut să o răzbun. Să ţi-o spun? adăugă, ezitând şi coborându-şi privirile; m-am făcut vinovat, am iubit-o pe alta... Dar să trecem peste asta! Toţi ai mei îmi cereau să îi eliberez şi să îi răzbun. Rask îmi aducea mesajele lor. Nu le puteam face voia, eu însumi eram în închisoarea unchiului tău. În ziua în care ai dobândit graţierea mea, am plecat să-mi smulg copiii din mâinile unui stăpân feroce; am ajuns. Frate, ultimul dintre nepoţii regelui din Kakongo îşi dăduse duhul sub loviturile unui alb! Ceilalţi o făcuseră mai înainte. Se întrerupse şi mă întrebă cu răceală; Frate, ce-ai fi făcut tu?

Această povestire patetică mă îngheţase de oroare. Am răspuns întrebării sale printr-un gest ameninţător. Mă înţelese şi începu să zâmbească cu amărăciune. Continuă:

— Sclavii se răzvrătiseră împotriva stăpânilor lor şi îi pedepsiră pentru uciderea copiilor mei. Mă aleseră căpetenie. Cunoşti nenorocirile aduse de această rebeliune. Am aflat că cei ai unchiului tău se pregăteau să le urmeze exemplul. Am sosit la Acul chiar în noaptea insurecţiei. Lipseai. Unchiul tău tocmai fusese ucis, cu pumnalul, în pat. Negrii începuseră să dea foc plantaţiilor. Neputând să le stăpânesc furia, crezând că mă răzbună incendiind proprietăţile unchiului tău, a trebuit să salvez ce rămăsese din familia ta. Am pătruns în fort prin deschizătura pe care o făcusem. Am încredinţat-o pe doica soţiei tale unui negru credincios. Mi-a fost mai greu să o salvez pe Maria. Fugise în partea fortului ce era cuprinsă de flăcări, pentru a-l scoate pe cel mai mic frate al ei, singurul care scăpase măcelăririi. O înconjurau negrii; voiau s-o omoare. Le-am spus cine eram şi le-am poruncit să mă lase să mă răzbun singur. S-au retras; am

luat-o pe soţia ta în braţe şi, încredinţându-i lui Rask copilul, i-am adus pe ambii în această peşteră, de care ştiam numai eu… Asta este crima mea, frate.

Tot mai frământat din pricina remuşcărilor şi a recunoştinţei, am vrut să mă arunc din nou la picioarele lui Pierrot; mă opri, părând jignit:

— Hai, vino, spuse peste o clipă, luându-mă de mână; ia-ţi soţia şi să plecăm toţi cinci.

L-am întrebat, surprins, unde voia să ne ducă.

— În tabăra albilor, îmi spuse. Această ascunzătoare nu mai este sigură. Mâine, în zori, albii trebuie să atace tabăra lui Biassou; cu siguranţă că se va da foc pădurii. Şi n-avem nicio clipă de pierdut; pentru capul meu răspund alte zece capete. Ne putem grăbi; eşti slobod; trebuie: eu nu sunt. Aceste cuvinte îmi măriră surpriza; i-am cerut să mi le explice. Încă n-ai auzit că Bug-Jargal este prizonier? spuse nerăbdător.

— Ba da, dar ce ai tu comun cu Bug-Jargal ăsta?

Păru mirat, la rândul său, şi răspunse grav:

— Eu sunt Bug-Jargal ăsta.

XLVII

Mă obişnuisem, ca să spun aşa, cu surprizele acestui om. Nu fără mirare asistasem, cu o clipă înainte, la preschimbarea lui Pierrot, sclavul, într-un rege african. Admiraţia mea era cu atât mai mare, cu cât recunoşteam acum în el pe temutul şi magnanimul Bug-Jargal, căpetenia răzvrătiţilor de la Morne-Rouge. În sfârşit, pricepeam de unde izvora cinstirea de care se bucura în rândurile rebelilor, chiar în faţa lui Biassou, regele Kakongoului. Nu păru să îşi dea seama de impresia lăsată asupra mea de ultimele sale cuvinte.

— Mi s-a spus, continuă el, că şi tu erai prizonier în tabăra lui Biassou; am venit să te eliberez.

— De ce mi-ai spus adineauri că tu nu eşti liber?

Mă privi, ca şi când ar fi încercat să ghicească de unde îmi venea această întrebare, de altfel naturală.

— Ascultă, îmi spuse, azi dimineaţă eram încă ostatic la ai tăi. Am auzit vestindu-se în tabără că Biassou declarase că intenţiona să ucidă până la apusul soarelui un tânăr captivat, numit Leopold d’Auverney. Fu întărită garda ce mă păzea. Am

aflat că voi fi executat după tine şi că, dacă aş fi evadat, urmau să fie sacrificaţi în locul meu zece camarazi. Vezi, deci, că sunt grăbit.

L-am mai reţinut:

— Ai fugit, nu?

— Cum altfel să ajung aici? Nu trebuia să te salvez? Nu-ţi datorez viaţa? Hai, vino acum. Suntem la un ceas, pe jos, atât de tabăra albilor, cât şi de-a lui Biassou. Uite, umbra cocotierilor se lungeşte şi coroana lor rotundă pare ca un ou mare, de condor, pe iarbă. Peste trei ore soarele apune. Vino, frate, timpul trece.

Peste trei ore soarele apune! Aceste cuvinte atât de simple mă îngheţară ca o nălucă funestă. Îmi reamintiră de făgăduinţa fatală pe care i-o făcusem lui Biassou. Dar vai! revăzând-o pe Marie, nu mă mai gândisem la apropiata noastră despărţire veşnică; fusesem ca beat; atâtea emoţii îmi învăluiseră memoria, şi, de atâta fericire, uitasem de moartea mea. Cuvântul prietenului meu mă readâncise în nenorocirea mea cu violenţă. *Peste trei ore soarele apune!* Îmi trebuia un ceas pentru a ajunge în tabăra lui Biassou… Datoria mea era imperios hotărâtă; îi dădusem cuvântul tâlharului şi mai curând muream decât să îi dau acelui barbar dreptul de a dispreţui singurul lucru în care părea să mai creadă: cinstea unui francez. Alternativa era cumplită; am ales ceea ce trebuia să aleg; dar, sunt dator să o mărturisesc, domnilor, am avut un moment de ezitare. Sunt vinovat?

XLVIII

În cele din urmă, oftând, am apucat cu o mână mâna lui Bug-Jargal şi cu cealaltă pe a sărmanei Marie, care observa îngrijorată norul sinistru ce îmi acoperise trăsăturile.

— Bug-Jargal, am spus făcând un efort, îţi încredinţez singura fiinţă de pe lume pe care o iubesc mai mult decât pe tine, pe Marie… Întoarce-te în tabără fără mine; nu te pot urma.

— Doamne! strigă Marie, abia respirând. O nouă nenorocire!

Bug-Jargal tresărise. Ochii săi trădau o uimire plină de durere.

— Ce spui, frate?

Groaza ce o cuprinsese pe Marie, numai la gândul unei nenorociri pe care dragostea ei prea prevăzătoare părea să o ghicească, mă obligă să îi ascund adevărul şi să o cruţ de o

despărţire atât de zdrobitoare; m-am aplecat spre urechea lui Bug-Jargal şi i-am spus cu glas coborât:

— Sunt captiv. I-am jurat lui Biassou să mă reîntorc, pentru a sta la dispoziţia lui, cu două ceasuri înainte de apus: i-am făgăduit să mor.

Sări, împins de mânie; vocea lui tună:

— Monstrul? De asta a vrut să-ţi vorbească între patru ochi; ca să-ţi smulgă această făgăduială. Ar fi trebuit să mă aştept la asta din partea ticălosului de Biassou. Cum de nu mi-a trecut prin minte că pregăteşte un act perfid? Nu e negru; e mulatru.

— Ce s-a întâmplat? Ce perfidie? Ce făgăduinţă? întrebă Marie înspăimântată. Cine este acest Biassou?

— Taci, taci, îi repetam lui Bug-Jargal, să nu o speriem pe Marie.

— Bine, îmi spuse pe un ton amar. Dar cum ai putut consimţi să făgăduieşti asta? De ce ai făgăduit?

— Te credeam un ingrat, credeam că o pierdusem pe Marie. Ce-mi mai păsa de viaţă?

— Dar o făgăduială orală nu te poate angaja faţă de acel tâlhar.

— Mi-am dat cuvântul de cinste.

Păru a se strădui să înţeleagă ce voiam să spun.

— Cuvântul de cinste! Ce-i aia? N-aţi băut din aceeaşi cupă! N-aţi rupt împreună un inel sau o creangă de arţar cu flori roşii?

— Nu.

— Atunci, ce vorbeşti?! Ce poate să te angajeze?

— Cinstea mea, i-am răspuns.

— Nu ştiu ce înseamnă asta. Nu te leagă nimic de Biassou. Vino cu noi.

— Nu pot, frate, am făgăduit.

— Nu! N-ai făgăduit, strigă furios; ridică vocea: soră, alătură-mi-te, împiedică-ţi soţul să ne părăsească; vrea să se întoarcă în tabăra negrilor de unde l-am smuls, pretextând că a făgăduit căpeteniei, lui Biassou, că va muri.

— Ce-ai făcut! am strigat.

Era prea târziu ca să pot preveni efectul acestei generoase porniri ce îl făcea să implore ajutorul celei pe care o iubea, pentru salvarea vieţii rivalului său. Marie mi se azvârli în braţe cu un strigăt disperat. Mâinile împreunate în jurul gâtului meu o sprijineau pe inima mea; nu mai avea vlagă, aproape că nu mai

putea sufla.

— Oh, de-abia de şopti; ce vrea să spună, Leopold? Nu-i aşa că mă înşală şi că nu vrei să mă părăseşti ca să mori chiar în clipa în care ne-am regăsit? Spune-mi iute sau mor. N-ai dreptul să-ţi dai viaţa pentru că nu trebuie s-o dai pe a mea. Nu vrei să te desparţi de mine, ca să nu ne mai revedem nicicând.

— Marie, am reluat, nu crede asta; e adevărat că te părăsesc; trebuie, dar ne vom revedea altundeva.

— Altundeva, repetă ea înfiorată; altundeva! Unde?

— În cer, i-am răspuns, neputând minţi acel înger.

Leşină din nou, dar, de data aceasta, din pricina nenorocirii. Timpul trecea; hotărârea mea era luată. Am încredinţat-o braţelor lui Bug-Jargal, ai cărui ochi se umplură de lacrimi.

— Nimic nu te poate reţine? mă întrebă. Eu unul nu mai am nimic de adăugat la cele ce vezi. Cum îi poţi rezista *Mariei*? Pentru unul singur dintre cuvintele pe care ţi le-a spus, eu i-aş fi sacrificat lumea întreagă, şi tu nu vrei să-i sacrifici propria ta moarte?

— Cinstea! i-am răspuns. Adio, Bug-Jargal; adio, frate, ţi-o las ţie.

Îmi luă mâna; era gânditor; abia de părea să mă audă.

— Frate, în tabăra albilor se află o rudă de a ta, o să i-o dau pe *Maria*; eu, unul, nu pot primi acest dar. Îmi arătă un pisc al cărui vârf domina întreaga regiune din jur. Priveşte această stâncă: când se va ridica acolo semnul morţii tale, nu va dura mult şi se va împrăştia zvonul morţii mele.

— Adio!

Fără a mai adăsta să îi înţeleg ultimele cuvinte, l-am îmbrăţişat; am sărutat şi fruntea palidă a Mariei, pe care îngrijirile doicii sale începeau să o trezească, şi am luat-o la goană nebuneşte, de teamă ca întâia sa privire, primul ei geamăt, să nu îmi răpească toată energia.

XLIX

Am fugit, m-am adâncit în pădurea deasă, urmărind semnele ce le lăsasem, fără a mai îndrăzni să privesc în urma mea. Ca şi când aş fi voit să îmi ameţesc gândurile ce mă obsedau, fugeam necontenit prin desişuri, savane, pe dealuri, până ce, în cele din urmă, pe culmea unei stânci, tabăra lui Biassou, cu şirurile sale

de căruţe, rândurile de *ajoupe*, furnicarul de negri, îmi apăru sub priviri. Acolo, m-am oprit. Acesta era capătul goanei şi al existenţei mele. Oboseala şi emoţia îmi frânseră puterile; m-am rezemat de un copac, să nu cad, şi mi-am lăsat privirile să rătăcească pe tabloul ce se desfăşura la picioarele mele în fatala savană. Până în acea clipă, crezusem că am gustat din toate cupele amarului şi ale fericirii. Nu îmi cunoşteam încă nenorocirea cea mai mare: aceea de a fi împins de o forţă morală, mai puternică decât aceea a evenimentelor, să renunţ de bună voie, fericit – la fericire, viu – la viaţă. Cu câteva ceasuri mai înainte, ce îmi păsa că exist pe pământ? Nu trăiam; culmea disperării este un fel de moarte ce te face să o doreşti pe cea autentică. Dar fusesem smuls din această disperare; Marie îmi fusese redată; bucuria mea moartă fusese, ca să spun aşa, în viaţă; trecutul mi se preschimbase în viitor, şi toate visele mele eclipsate răsăriră mai strălucitoare ca oricând; viaţa, în sfârşit, o viaţă a tinereţii, a dragostei şi a încântării, se întindea iar, însorită, pe un orizont imens, înaintea mea. Această viaţă o puteam reîncepe; totul, din lăuntrul şi din afara mea, mă poftea la asta. Niciun obstacol material, nicio piedică vizibilă. Eram slobod, eram fericit, şi totuşi trebuia să mor. Abia făcusem un pas în acest paradis şi nu ştiu ce datorie, care nici măcar nu era importantă, mă obliga să dau înapoi, spre un supliciu. Moartea nu înseamnă nimic pentru sufletul obosit sau înăsprit, împietrit de adversităţi; dar cât îi e atingerea de sfâşietoare, cât de rece pare mâna ei, când cade pe o inimă înflorită şi încălzită de bucuriile existenţei! O simţeam! Ieşisem din mormânt pentru o clipă; în acea clipă, mă îmbătasem cu tot ce exista ceresc pe pământ, cu dragostea, devotamentul, libertatea; şi acum trebuie să cobor, de îndată din nou în mormânt.

L

Când descurajarea trecu, am fost cuprins de un fel de furie; am coborât cu paşi mari în vale; simţeam nevoia să scurtez. M-am înfăţişat avanposturilor negre. Părură surprinşi şi nu voiau să îmi îngăduie să intru. Ciudat lucru! Am fost aproape obligat să îi rog. În cele din urmă, doi dintre ei puseră mâna pe mine şi primiră să mă conducă la Biassou. Am intrat în grota lui. Era preocupat să tragă de arcurile mai multor instrumente de tortură

de care era înconjurat. La zgomotul pe care l-au făcut paznicii mei aducându-mă, întoarse capul; faptul că mă aflam acolo nu păru să îl mire.

— Ia uită-te, îmi spuse arătându-mi maşinăriile cumplite ce erau în apropiere. Am rămas calm; cunoşteam cruzimea *eroului omenirii* şi eram hotărât să îndur tot, fără să îngălbenesc.

— Nu-i aşa, reluă rânjind, nu-i aşa că Leogri a fost fericit fiind numai spânzurat?

L-am privit fără a-i răspunde, cu dispreţ rece.

— Anunţă-l pe domnul capelan, spuse unui adjutant.

Am rămas o clipă în tăcere amândoi, privindu-ne în ochi; mă spiona. În acea clipă, intră Rigaud; părea agitat şi îi vorbi generalissimului încet.

— Să fie adunate toate căpeteniile oştii, spuse Biassou liniştit.

Peste un sfert de oră, toate căpeteniile, în veşmintele lor bizare şi diferite se adunaseră în faţa cavernei.

Biassou se ridică:

— Ascultaţi, *amigos!* Albii vor să ne atace mâine, în zori, aici. Poziţia este proastă; trebuie s-o părăsim. Vom porni înainte de apus şi vom ajunge la hotarul spaniol; Macaya, vei forma avangarda, cu negrii tăi. Padrejan va astupa cu cuie ochiurile tunurilor luate din artileria din Pralato; nu le putem lua cu noi în munţi. Vitejii din Crois-des-Bouquets vor pomi după Macaya. Toussaint va urma cu negrii din Leogani şi din Trou. Dacă *grioţii* şi *griotele* fac cel mai mic zgomot, îi dau pe mâna călăului. Locotenentul-colonel Cloud va distribui puştile debarcate la capul Cabrou şi îi va conduce pe mulatri pe cărările Vistei. Prizonierilor să li se taie gâtul, dacă a mai rămas vreunul; să fie pilite gloanţele; să se otrăvească săgeţile. Să se arunce trei tone de arsenic în izvorul de la care ia apă tabăra; colonii vor lua asta drept zahăr şi vor bea fără teamă. Trupele din Limbé, Dondon şi Acul vor merge după Cloud şi Toussaint. Astupaţi cu roci toate drumurile din savană, stricaţi-le; incendiaţi pădurile, Rigaud, rămâi alături de noi. Negrii din Morne-Rouge vor forma ariergarda şi nu vor părăsi savana până la răsăritul soarelui.

Se aplecă spre Rigaud şi îi spuse în taină:

— Sunt negrii lui Bug-Jargal; de i-ar distruge măcar! *Muerta la tropa, muerto el gefe*[61]. Haideţi, *hermanos*, reluă, îndreptându-şi bustul. Candi vă va comunica parola.

---

61 Moartă trupa, mort şi şeful!

Căpeteniile se retraseră.

— Generale, spuse Rigaud, trebuie expediată depeşa lui Jean-François. Stăm prost; poate că îi opreşte pe albi.

Biassou o scoase pripit din buzunar:

— Bine că mi-ai adus aminte; dar are atâtea greşeli de gramatică, cum le spun ei, că or să râdă de ea.

Îmi întinse hârtia.

— Ascultă, vrei să-ţi salvezi viaţa? Bunătatea mea pune din nou această întrebare încăpăţânării tale. Ajută-mă să refac această epistolă; o să-ţi dictez ideile mele; tu o să le pui în *stil alb*.

Am făcut un semn negativ. Păru nervos.

— Nu? întrebă.

— Nu! am răspuns.

Insistă.

— Gândeşte-te bine!

Şi privirea sa păru să o atragă pe a mea asupra uneltelor de călău cu care se juca.

— Pentru că m-am gândit, refuz. Pari să te temi pentru pielea ta şi alor tăi; nădăjduieşti că scrisoarea către adunare va întârzia marşul şi răzbunarea albilor. N-am nevoie de o viaţă ce ar sluji ca s-o scape pe a ta. Dă-i drumul cu cazna.

— Ha! Ha! *Muchacho!* replică Biassou împingând cu piciorul instrumentele de tortură, mi se pare că te-ai obişnuit cu astea. Îmi pare rău, dar n-avem vreme să te pui să le încerci. Poziţia noastră e periculoasă; trebuie să ies cât mai iute. Refuzi să îmi slujeşti de secretar! Să ştii că ai dreptate, că tot te-aş fi omorât după asta. Nu poţi trăi când cunoşti o taină de-a lui Biassou; apoi, dragul meu, am făgăduit domnului capelan să mori.

Se întoarse spre *obiul* care tocmai intrase.

— *Bon per*, e gata escuada voastră?

Acesta făcu un semn afirmativ.

— Aţi luat în ea negri din Morne-Rouge? Sunt singurii din armată care nu-s ocupaţi cu pregătirea plecării.

Obiul răspunse *da* printr-un al doilea semn.

Atunci Biassou îmi arătă cu degetul marele drapel negru pe care îl mai remarcasem şi care se afla într-un colţ al grotei.

— Asta îi va avertiza pe ai tăi de clipa când pot ceda epoleţii tăi locotenentului ce îţi urmează în grad. Înţelegi că în clipa aia trebuie să fiu plecat. Că veni vorba, ai făcut o mică plimbare;

cum găseşti împrejurimile?

— Am remarcat, am răspuns cu răceală, destui copaci ca să fiţi spânzuraţi, tu şi banda ta.

— Află, spuse rânjind forţat, că există un loc pe care, fără îndoială, l-ai scăpat din vedere şi cu care *bon per* îţi va face cunoştinţă. Adio, tinere căpitan, bună-seara lui Leogri.

Mă salută cu acel râs ce îmi amintea de zgomotul şarpelui cu clopoţei, făcu un semn, îmi întoarse spatele şi negrii mă luară. *Obiul* cu văl ne întovărăşea, cu mătăniile în mână.

LI

Mergeam între ei fără a opune nicio rezistenţă, adevărul fiind că, de altfel, ar fi fost fără rost. Ne urcarăm pe şaua unei culmi aşezată la apusul savanei, unde ne odihnirăm o clipă; de-acolo am aruncat o ultimă privire soarelui ce cobora fără a mai răsări pentru mine. Paznicii mei se ridicară, am făcut la fel. Am coborât într-o mică vale care în orice altă clipă m-ar fi încântat. Un torent o străbătea în toată lărgimea şi împrumuta pământului o umezeală rodnică; acest torent se năpustea, la capătul văii, într-unul dintre acele iezere albastre ce nu au număr în munţii din San-Domingo. De câte ori, în vremuri mai fericite, nu mă aşezasem, visător, pe malul acestor lacuri frumoase, la ceasul crepusculului, atunci când azurul lor se preschimbă într-o întindere argintată în care primele stele ale serii însămânţează paiete de aur! Curând trebuia să sosească acel moment, iar noi aveam de mers mai departe! Cât de frumoasă mi se păru acea vale! Puteai vedea platani înfloriţi, arţari de o vigoare şi o înălţime prodigioase; buchete stufoase de *mauritias*, un fel de palmier ce exclude orice altă formă de vegetaţie din preajma lui, curmali, magnolii cu caliciile lor mari, măreţi catalpaşi dezvăluindu-şi frunzele lucioase, apărând printre ciorchinii aurii ai falşilor abanoşi. Odierul canadian îşi amesteca florile galbene aureolelor albastre cu care se încarcă acel soi de caprifoi sălbatic căruia negrii îi spun *coali*. Draperii verzui de liane răpeau privirii vederea şoldurilor brune ale stâncilor învecinate. Din toţi porii acestui pământ virgin se înălţa o mireasmă primitivă aidoma aceleia pe care o inspirase întâiul om din primii trandafiri ai paradisului. Păşeam de-a lungul unei poteci însemnate pe malul torentului. Am fost surprins să văd cărarea ducând, pe

neaşteptate, la o stâncă ascuţită, la poalele căreia am remarcat o deschidere în formă de boltă, prin care ieşea torentul. Din această boltă naturală ţâşnea un zgomot surd şi bătea un vânt năvalnic. Negrii o apucară la stânga, pe un drum încurcat şi greu, ce pare să fi fost săpat de apele unui torent secat de multă vreme. Ne aflarăm în faţa unei noi bolţi, pe jumătate astupată de mărăcini, ilice şi spini sălbatici ce se împleteau între ei. Un zgomot asemănător celui din arca din vale se auzi şi aici. Negrii se duseră înăuntru. În clipa în care am făcut primul pas în acest subteran, *obiul* se apropie de mine şi îmi vorbi cu un glas ciudat:

— Iată ce am să îţi prezic acum: numai unul dintre noi doi va mai ieşi pe sub această boltă şi va mai coborî pe acest drum.

Nu mi-a venit să îi răspund. Înaintam în întuneric. Zgomotul era din ce în ce mai puternic; nu ne puteam auzi păşind. Bănuiam că era produs de o cădere de apă; nu greşeam.

După ce am mers zece minute prin beznă, am ajuns la un fel de platformă interioară, tăiată de natură în însuşi miezul muntelui. Cea mai mare parte a acestei platforme semicirculare era inundată de torentul ce izbucnea din vinele muntelui, cu un zgomot înspăimântător. Deasupra acestei săli subterane, bolta închipuia un fel de dom tapisat cu iederă de o culoare gălbejită. Această boltă era străbătută pe aproape toată întinderea de o spărtură prin care pătrundea lumina şi ale cărei margini erau încununate cu arbuşti verzi-auriţi, în acel moment, de razele soarelui. La capătul dinspre miazănoapte al platformei, torentul se pierdea huruind într-o prăpastie pe fundul căreia părea să plutească, fără a intra cu adevărat, vaga licărire ce cobora din crevasă. Un copac bătrân se apleca deasupra hăului, crengile lui cele mai înalte se amestecau cu spuma cascadei, iar tulpina noduroasă străpungea stânca, la unul sau două picioare deasupra marginii. Arborele acesta îmbăindu-şi în torent, în acelaşi timp, coroana şi rădăcinile, se profila deasupra prăpastiei ca un braţ descarnat şi era atât de sărăcit de verdeaţă, că nu mai puteai spune din ce soi era. Prezenta un fenomen ciudat: numai umiditatea care îi impregna rădăcinile îl împiedica să moară, pe când violenţa cataractei îi smulgea, una după alta, ramurile tinere, forţându-l să-şi păstreze necontenit aceleaşi crengi.

LII

Negrii se opriseră în acest loc cumplit şi am înţeles că trebuie să mor. Şi atunci, în apropierea acestei prăpăstii în care mă aruncau aproape din voia mea, imaginea fericirii la care renunţasem de câteva ore reîncepu să mă asalteze cu regrete, pot spune, chiar cu remuşcări. Orice rugăminte ar fi fost nedemnă pentru mine; nu am putut, totuşi, să mă plâng.

— Prieteni, le-am spus negrilor ce mă înconjurau, ştiţi că nu e uşor să pieri la douăzeci de ani, când eşti plin de viaţă, când eşti iubit de cei pe care îi iubeşti şi când laşi în urma ta ochii ce vor plânge până în ultima clipă?!

Un râs cumplit îmi întâmpină tristeţea. Era al micului *obi*. Acel soi de duh rău, fiinţa aceea de nepătruns, se apropie pe neaşteptate de mine:

— Ha! Ha! Ha! Plângi după viaţă. *Labado sia Dios!* Singura mea teamă era că nu ţi-e frică de moarte!

Glasul acesta, râsul acesta mă obosiseră, tot căutând să ghicesc de unde le cunoşteam.

— Ticălosule! i-am spus; cine eşti?

— O s-o afli! răspunse cu un ton înfiorător. Apoi, înlăturând soarele de argint ce îi acoperea pieptul brun: Priveşte!

M-am aplecat. Pe pieptul păros al *obiului* erau gravate două nume albicioase, urme hidoase şi de neşters, arse cu fierul roşu, pe sânul sclavilor. Unul dintre ele era *Effingham*, celălalt al unchiului meu, al meu *d'Auverney!* Surpriza mă amuţi.

— Ei, Leopold d'Auverney, numele tău ţi l-a destăinuit pe al meu?

— Nu, am răspuns mirat, auzind cum omul îmi cunoaşte numele şi străduindu-mă să îmi adun amintirile. Aceste două nume nu apăreau la un loc decât pe pieptul bufonului… Dar bietul pitic a murit; de altfel, el ţinea la noi. Nu poţi fi Habibrah!

— El însuşi! strigă, înspăimântător. Şi, ridicându-şi *gorra* sângerie, dădu la o parte vălul. Chipul diform al piticului casei îmi apăru în faţa ochilor; dar aerului de veselie turbată pe care i-l cunoşteam îi succedase o expresie ameninţătoare, sinistră.

— Doamne, Dumnezeule! mi-a scăpat; eram uluit. Toţi morţii revin? E Habibrah, bufonul unchiului!

Piticul puse mâna pe pumnal şi spuse printre dinţi:

— Bufonul şi… ucigaşul său.

M-am tras înapoi, îngrozit:

— Ucigaşul său!… Nebunule! Asta a fost recunoştinţa pentru bunătatea lui?

Mă întrerupse:

— Bunătate?! Spune: jigniri!

— Cum, am urmat, tu l-ai lovit, ticălosule?!

— Eu, răspunse cu o expresie oribilă. I-am înfipt cuţitul atât de adânc în inimă, că abia a avut răgaz să se trezească pentru a muri. A mai strigat numai: *Ajutor, Habibrah!*… Şi eram cu el.

Râsul lui atroce, neverosimilul sânge rece mă revoltară:

— Nenorocitule! Ucigaş laş! Ai uitat că numai ţie îţi acorda favoruri? Mâncai lângă masa lui, dormeai lângă patul său…

— Ca un câine! îmi tăie vorba Habibrah; *como un perro!* Haida-de! Ba bine că nu mi-am amintit favorurile cu care mă insulta! M-am răzbunat pe el, mă voi răzbuna şi pe tine. Ascultă! Crezi că dacă sunt mulatru, pitic şi diform, nu sunt om? Ah! Am un suflet şi un suflet mult mai adânc şi mai puternic decât acela de care o să-ţi slobozesc trupul de fecioară! I-am fost dat unchiului tău ca maimuţă *sapaju*. Slujeam plăcerilor sale, îl distram la necaz. Spui că mă iubea; aveam, într-adevăr, un loc în inima lui; da, între papagal şi maimuţă. Mi-am făurit altul cu pumnalul!

M-am cutremurat.

— Da, continuă piticul, eu sunt, sunt chiar eu! Priveşte-mă în ochi, Leopold d’Auverney! Ai râs destul de mine, acum poţi să şi tremuri! Ce spui, vrei să-mi aminteşti preferinţa ruşinoasă pe care o avea unchiul tău pentru cel pe care îl numea bufonul lui! Ce mai preferinţă! *Bon Giu!* Dacă intram prin saloanele voastre, eram întâmpinat de sute de hohote de râs; statura mea, deformaţiile, trăsăturile, costumul derizoriu, până şi infirmităţile mele deplorabile, tot ce aveam stârnea batjocura ticălosului tău unchi şi a ticăloşilor săi prieteni. Cât despre mine, nu puteam nici măcar să tac; trebuia, *o rabia!* trebuia să îmi amestec hohotele cu cele pe care le provocam! Răspunde, crezi că atâtea umilinţe te îndeamnă la recunoştinţă? Crezi că nu atârnă cât suferinţele celorlalţi sclavi, munca necontenită, coptura soarelui, stâlpul infamiei şi biciul? Crezi că nu-s de-ajuns ca să rodească-n inima unui om o ură arzătoare, necruţătoare, veşnică, aşa cum este stigmatul ruşinii ce-mi zbârceşte pieptul? Ah, la o atât de lungă suferinţă, ce scurtă mi-a fost răzbunarea! De ce nu mi-a fost dat să îl fac pe tiranul meu odios să sufere toate chinurile ce zilnic le

retrăiesc! De ce să nu fi cunoscut înainte de a se fi curăţat tot amarul mândriei rănite şi, să nu simtă ce urme fierbinţi lasă lacrimile ruşinii şi ale furiei pe un chip condamnat la râsul perpetuu. Ce greu este să aştepţi atâta vreme ceasul răzbunării şi să-l isprăveşti printr-o lovitură de pumnal! Măcar de-ar fi ştiut ce mână l-a lovit! Dar mă pripeam să-i aud ultimul horcăit; am înfipt prea iute pumnalul; a murit fără să mă recunoască şi furiile mi-au înşelat răzbunarea. De data aceasta, cel puţin va fi mai completă. Mă vezi bine, nu-i aşa? E adevărat că-ţi vine greu să mă recunoşti în lumina nouă în care îţi apar. M-ai văzut numai vesel şi rânjind; acum, când nimic nu-mi mai împiedică sufletul să ia calea privirilor, bănuiesc că nu mai semăn cu mine însumi. Cunoşteai numai masca mea: iată-mi chipul!

Era cumplit.

— Monstrule! i-am strigat, greşeşti, mai există ceva din saltimbanc în atrocitatea trăsăturilor şi a inimii tale…

— Nu vorbi despre atrocitate! mă întrerupse Habibrah! Gândeşte-te la cruzimea unchiului tău.

— Ticălosule! am urmat, indignat; dacă era crud, era că îl mânai tu! Deplângi soarta nenorociţilor de sclavi: atunci de ce înveninai împotriva lor încrederea pe care ţi-o arăta unchiul meu. De ce n-ai încercat niciodată să-l îmbunezi în favoarea lor?

— Pentru nimic în lume! Să împiedic, eu, un alb să se mânjească astfel? Dimpotrivă, îl împingeam să se poarte şi mai urât cu sclavii, ca ceasul răzvrătirii să sune mai curând, ca excesul tiraniei să cheme, în sfârşit, răzbunarea! Părând că le dăunez fraţilor mei, îi slujeam.

Mă năuceau aceste născociri ale urii.

— Ei, ce părere ai, continuă piticul, am ştiut să gândesc şi să pun în practică? Ce spui de bufonul Habibrah! Ce spui de nebunul unchiului tău?

— Du până la capăt ce ai început atât de bine, i-am răspuns. Omoară-mă, dar grăbeşte-te.

Începu să se plimbe de-a lungul şi de-a latul platformei, frecându-şi mâinile:

— Şi dacă mie nu-mi place să mă grăbesc? Dacă vreau să mă bucur în voie de frica ta? Pricepi, Biassou îmi datora partea mea din ultima pradă. Când te-am văzut în tabără, nu i-am mai cerut decât viaţa ta. Mi-a dat-o cu plăcere şi acum îmi aparţine! Mă distrez cu ea. N-ai teamă, curând o să te prăbuşeşti împreună cu

cascada asta în prăpastie; dar află, mai înainte de asta, că, descoperind locul unde s-a ascuns soţia ta, azi i-am sugerat lui Biassou să dea foc pădurii, şi probabil că a şi făcut-o până acum. Aşadar familia ta este nimicită. Unchiul tău a murit de cuţit, tu vei muri de apă, Marie a ta – de flăcări!

— Ticălosule! Ticălosule! am strigat. Şi am făcut o mişcare să sar asupra lui.

Se întoarse spre negri:

— Hai, legaţi-l! I se apropie ceasul.

Negrii începură să mă lege în tăcere cu funiile pe care le aduseseră. Deodată, mi se păru că aud lătrăturile îndepărtate ale unui câine. Mi se păru că ar fi o iluzie provocată de mugetul cascadei. Negrii isprăviră cu legatul şi mă împinseră spre hăul ce avea să mă înghită. Piticul, încrucişându-şi braţele, mă privea cu o bucurie triumfătoare. Mi-am ridicat ochii spre spărtura de sus ca să nu îl mai văd şi să privesc cerul. În clipa aceea, se auzi un lătrat şi mai puternic, şi mai limpede. Enormul cap al lui Rask apăru prin crevasă. Am tresărit. Piticul strigă: *Hai!* Negrii, care nu băgaseră de seamă lătrăturile, se pregătiră să mă arunce în prăpastie…

LIII

— Camarazi! tună un glas.

Toţi se reîntoarseră: era Bug-Jargal. Stătea în picioare pe marginea spărturii; pe cap îi plutea o pană roşie.

— Camarazi, repetă, opriţi-vă!

Negrii se prosternară. El continuă:

— Sunt Bug-Jargal.

Negrii îşi izbiră frunţile de pământ, ţipând fără să se mai înţeleagă ce.

— Dezlegaţi prizonierul! strigă căpetenia.

La aceasta, piticul păru să se trezească din stupoarea sa. Împiedică braţele negrilor ce erau gata să îmi taie legăturile.

— Cum?! Ce s-a întâmplat?! strigă el. *Que quiere decir eso?* Apoi, ridicând capul spre Bug-Jargal: Căpetenie a celor din Morne-Rouge, ce cauţi aici?

Bug-Jargal răspunse:

— Am venit să-i comand pe fraţii mei!

— Într-adevăr, spuse piticul abia stăpânindu-şi furia, sunt

negrii din Morne-Rouge. Dar cu ce drept dispui de ostaticul meu?

Căpetenia răspunse:

— Sunt Bug-Jargal!

Negrii îşi izbiră din nou frunţile de pământ.

— Bug-Jargal, reluă Habibrah, nu poate desface ce a făcut Biassou. Acest alb mi-a fost dat de Biassou. Vreau să moară; va muri. *Vosotros*, spuse negrilor, îndepliniţi porunca! Zvârliţi-l în prăpastie.

La glasul puternic al *obiului*, negrii se ridicară şi făcură un pas spre mine. Am crezut că era sfârşitul.

— Dezlegaţi prizonierul, strigă Bug-Jargal.

Şi îi potopi cu înjurături şi ameninţări. Într-o clipă, m-au slobozit. Surpriza mea era tot atât de mare ca şi furia *obiului*. Vru să se azvârle asupra mea. Negrii îl opriră.

— *Demonios! Rabia! Injierno de mi alma!* Cum, ticăloşilor, refuzaţi să-mi daţi ascultare?! Ce-am pierdut *el tiempo* să ascult este *maldicho?* Ar fi trebuit să-l arunc de la bun început peştilor *del baratro!* Dorind o răzbunare completă, îl pierd. *O rabia de Satan! Escuchate vosotros!* Dacă nu-mi daţi ascultare şi nu-l azvârliţi pe albul ăsta nemernic în torent, vă blestem! O să vă albească părul; o să vă roadă de vii ţânţarii şi furnicile! O să vă slăbească mâinile şi picioarele ca trestiile, o să se împleticească, o să vă ardă răsuflarea în gâtlej ca nisipul fierbinte, o să muriţi curând şi sufletele vă vor fi osândite să întoarcă veşnic o piatră de moară mare cât un munte, în lună, unde e frig!

Scena aceasta produse asupra mea un efect ciudat. Singur din rasa mea în această cavernă umedă şi întunecată, împresurat de negrii aidoma dracilor, legănat, cât de cât, pe marginea acestui hău fără fund, pe rând ameninţat de acest pitic hidos, de acest vrăjitor diform, a cărui haină dungată şi mitră ascuţită abia de le vedeam în lumina palidă şi apărat de negrul cel vânjos, ce se lăsa văzut în singurul loc unde puteam zări cerul, mi se păru că m-aş afla la porţile iadului, aşteptând pierzania sau mântuirea sufletului meu şi asistând la lupta îndârjită dintre îngerul meu păzitor şi duhul meu cel rău.

Negrii păreau înspăimântaţi de blestemele *obiului*. Voi să profite de nehotărârea lor şi strigă:

— Vreau ca albul să moară; mă veţi asculta: va muri!

Bug-Jargal răspunse cu gravitate:

— Va trăi! Sunt Bug-Jargal. Tatăl meu a fost rege în Kakongo şi

împărţea dreptatea în pragul uşii sale. Negrii se prosternară din nou. Căpetenia continuă: Fraţilor! Mergeţi şi îi spuneţi lui Biassou să nu desfăşoare steagul negru ce trebuie să-i vestească pe albi de moartea acestui captiv; acest captiv a salvat viaţa lui Bug-Jargal şi Bug-Jargal vrea să trăiască.

Se ridicară. Bug-Jargal lăsă să-i cadă pana roşie în mijlocul lor. Şeful detaşamentului îşi încrucişă mâinile pe piept şi ridică pana sa cu respect, după care ieşiră fără să mai sufle o vorbă. *Obiul* dispăru cu ei în bezna subpământeană. N-am să încerc să vă descriu, domnilor, situaţia în care mă aflam. Îmi aţintisem ochii umezi asupra lui Pierrot, care, la rândul său, mă contempla cu o expresie unică de recunoştinţă şi de mândrie:

— Domnul fie binecuvântat! rosti el în cele din urmă. Eşti salvat. Frate, întoarce-te pe unde ai venit. O să mă găseşti în vale.

Îmi făcu un semn cu mâna şi plecă.

LIV

Grăbit să ajung la această întâlnire şi să aflu prin ce minunată întâmplare îmi fusese dăruit izbăvitorul, chiar la timpul cuvenit, m-am pregătit să ies din înspăimântătoarea cavernă. Dar mă aşteptau noi pericole. În clipa în care m-am îndreptat spre galeria subterană, un obstacol neprevăzut îmi bară intrarea, pe neaşteptate. Era tot Habibrah. *Obiul* hain nu îi urmase pe negri, aşa cum crezusem; se ascunsese în spatele unei stalactite, aşteptând o clipă mai prielnică pentru răzbunarea sa. Şi prilejul venise. Piticul se arătă pe neaşteptate şi râse. Eram singur, dezarmat; un pumnal, acelaşi ce îi ţinea loc de crucifix, lucea în mâna sa. Văzându-l, m-am tras fără să vreau, înapoi.

— Ha! Ha! *Maldicho!* Credeai că îmi scapi! Dar nebunul nu e atât de nebun ca tine! Eşti al meu şi de data asta nu te va aştepta de pomană. Vei merge să-l întâlneşti în vale, dar te va purta unda torentului ăstuia.

— Monstrule! i-am spus mergând de-a-ndăratelea pe platformă, adineauri ai fost un călău, acum eşti un ucigaş!

— Mă răzbun! răspunse scrâşnind din dinţi.

În acel moment, mă aflam pe buza prăpastiei; brusc, se năpusti asupra mea, ca să mă împingă în ea, printr-o lovitură de pumnal. M-am dat la o parte. Piciorul îi alunecă pe muşchiul

umed ce acoperea stâncile; se rostogoli pe panta rotunjită de valuri.

— Mii de draci! strigă răgând.

Se prăbuşise în prăpastie. V-am pomenit de rădăcina copacului bătrân ce ieşea prin fisura granitului, puţin deasupra marginii. Piticul se izbi de ea, căzând; fusta lui înzorzonată i se încurcă printre nodurile trunchiului şi, apucându-se de acest ultim sprijin, se cramponă cu o energie extraordinară. Cuşma ascuţită i se desprinse de pe creştet; dădu drumul pumnalului; arma lui de ucigaş şi *gorra* sunătoare pieriră laolaltă, izbindu-se una de alta, în adâncimile cataractei. Habibrah, agăţat deasupra hăului hidos, la început se zbătu să urce din nou pe platformă; dar braţele lui scurte nu puteau atinge colţul de sus al râpei şi unghiile i se rupeau în zadar înfigându-se în suprafaţa vâscoasă a rocii ce domina groapa întunecoasă. Urla de furie. Cea mai mică mişcare a mea ar fi fost de ajuns pentru a-l prăbuşi; dar ar fi fost o laşitate, şi nu m-am gândit la asta nicio clipă. Această slăbiciune a mea îl izbi. Mulţumind cerului pentru mântuirea pe care mi-o trimisese când eram deznădăjduit, m-am hotărât să îl las în plata sorţii şi tocmai voiam să ies din sala subpământeană, când am auzit, pe neaşteptate, din prăpastie, glasul piticului, rugător, şi îndurerat:

— Stăpâne, strigă, stăpâne! Nu plecaţi, vă rog! în numele lui *bon Giu*, nu lăsaţi să moară, vinovată şi fără căinţă, o fiinţă omenească pe care o puteţi salva. Vai!… Mă lasă puterile, îmi alunecă ramura dintre mâini şi se îndoaie, atârn prea greu, îi dau drumul, se rupe… Vai! Stăpâne! Mi-e frică de prăpastia care fierbe sub mine! *Nombre santo de Dios!* N-aveţi niciun pic de milă pentru bietul dumneavoastră bufon? E un ucigaş, e adevărat; dar nu îi dovediţi că albii sunt mai buni decât negrii, stăpânii – decât sclavii?

Mă apropiasem de prăpastie, aproape emoţionat, şi lumina veştedă ce cobora prin deschizătură îmi dezvălui pe chipul respingător al piticului o expresie pe care încă nu i-o cunoşteam: aceea a rugăminţii şi a nenorocirii.

— *Señor Leopold*, continuă, încurajat de mişcarea provocată de mila pe care o făcusem, să fie adevărat că o fiinţă omenească îşi vede semenul într-o poziţie atât de cumplită, îl poate ajuta şi nu o face?! Vai, întindeţi-mi mâna, stăpâne. Un mic ajutor, şi pot ieşi. Ceea ce este totul pentru mine înseamnă atât de puţin

pentru dumneavoastră! Trageţi-mă spre dumneavoastră, vă rog! Recunoştinţa mea va fi pe măsura crimelor mele…

L-am întrerupt:

— Nemernicule! Nu-mi aminti de ele!

— Urăsc, stăpâne, reluă el, aceste amintiri. Ah! Fiţi mai generos decât mine. Ceruri! Ah, ceruri! Nu mai pot să mă ţin! Cad… *Ay desdichado!* Mâna! Mâna! Daţi-mi mâna! în numele mamei ce v-a alăptat.

Mi-ar fi greu să vă spun ce lamentabil era acel accent al groazei şi suferinţei! Am uitat de toate! Nu mai era un vrăjmaş, un trădător, un ucigaş, era un nenorocit pe care numai un mic efort din partea mea l-ar fi putut smulge unei morţi înfiorătoare. Mă implora atât de jalnic! Orice cuvânt, orice reproş ar fi fost fără rost şi ridicol: nevoia de ajutorare mi se părea urgentă. M-am aplecat şi am îngenuncheat de-a lungul marginii, sprijinindu-mă cu una dintre mâini de copacul a cărui rădăcină îl susţinea pe nefericitul Habibrah; i-am întins-o pe cealaltă… De îndată ce fu la îndemâna sa, o apucă cu ambele mâini, cu o vigoare neaşteptată, şi, departe de a se lăsa ajutat să urce, aşa cum intenţionam să o fac, l-am simţit că încearcă să mă tragă cu el în adâncimi. Dacă trunchiul arborelui nu mi-ar fi oferit un sprijin atât de solid, aş fi fost, fără doar şi poate, smuls de unde mă aflam, printr-o mişcare bruscă şi violentă pe care o făcu mizerabilul.

— Sceleratule! i-am strigat; ce faci?!

— Mă răzbun, răspunse hohotind diabolic. Te-am apucat, în sfârşit, imbecilule! Singur ai venit în mâinile mele! Te ţin! Erai salvat şi eu eram pierdut! Singur te-ai băgat în gura caimanului, pentru că a gemut după ce a răcnit! Sunt mângâiat, căci moartea mea mă răzbună! Eşti în capcană, *amigo!* Şi o să mai am un tovarăş drept hrană peştilor din lac.

— Trădătorule! i-am spus, încordându-mi muşchii, aşa mulţumeşti pentru că am vrut să te ajut?!

— Da, răspunse; ştiu că mă puteam salva cu tine, dar prefer să pieri cu mine. Ţin mai mult la moartea ta decât la viaţa mea! Vino!

În acest timp, palmele sale aspre şi negre se crispau în jurul mâinii mele cu eforturi neînchipuite; ochii îi ardeau şi gura îi spumega; forţele, de a căror lipsă se plânsese atât de jalnic, cu o clipă mai înainte, îi reveniseră, exaltate de furie şi răzbunare;

picioarele i se sprijineau, ca două pârghii, de zidul perpendicular al stâncii şi sărea, pe rădăcină, asemenea unui tigru; aceasta, încâlcită în veştmintele sale, îl susţinea, fără voia lui; deoarece ar fi vrut să o rupă ca să atârne cu toată greutatea de mine şi să mă tragă mai iute. Se întrerupea, când şi când, s-o roadă furios cu dinţii. Ai fi zis că este însuşi demonul acestei grote, încercând să atragă o pradă în palatul său de beznă din adâncuri. Spre norocul meu, unul dintre genunchi mi se oprise într-o ieşitură a stâncii; braţul parcă mi s-ar fi înnodat de copacul de care mă sprijineam; şi mă luptam împotriva eforturilor cu toată energia pe care sentimentul autoconservării ţi-l poate da într-o astfel de clipă. Din când în când, îmi ridicam anevoie pieptul şi strigam cât mă ţineau puterile: *Bug-Jargal!* Dar tunetul cascadei şi distanţa îmi lăsau prea puţine nădejdi că mi-ar fi putut auzi glasul. Între timp, piticul, care nu se aşteptase la o astfel de rezistenţă, îşi îndoi zguduirile furioase. Începeam să-mi pierd puterile, deşi lupta durase mai puţin timp decât irosesc povestindu-v-o. Un cârcel de nesuportat îmi paraliza braţul; mi se tulbura vederea; lumini livide şi fără consistenţă se încrucişau prin faţa mea; urechile îmi sunau; am auzit rădăcina trosnind, gata să se rupă, monstrul ce sta să cadă – râzând; prăpastia ce urla părea că se apropie de mine.

Înainte de a abandona totul, din pricina ostenelii şi a disperării, am încercat să mai strig o dată; mi-am adunat forţele ce îmi mai rămăseseră şi am strigat pentru ultima oară: *Bug-Jargal!* Îmi răspunse un lătrat. L-am recunoscut pe Rask, mi-am întors privirile. Bug-Jargal şi câinele său erau pe marginea crevasei. Nu ştiu dacă auzise chemarea mea sau îl mânase îngrijorarea. Îşi dădu seama de pericolul în care mă aflam!

— Ţine-te bine! îmi strigă.

Habibrah, temându-se să nu fiu salvat, îmi striga şi el, spumegând de furie:

— Vino odată! Vino!

Şi îşi aduna, să isprăvească tot, ultimele rămăşiţe ale vigorii sale nefireşti. În clipa aceea, braţul meu trudit se desprinse de copac. Gata! Când, m-am simţit ţinut din spate: era Rask. La un semn al stăpânului meu, sărise pe platformă, prin deschizătură, şi mă ţinea cu botul de pulpanele hainei. Acest neaşteptat ajutor mă izbăvea. Habibrah îşi mistuise, cu acest efort, ultima tărie; eu mi-am adunat-o pe a mea pentru a-mi smulge mâna. Degetele

lui înţepenite fură, în cele din urmă, nevoite să îmi dea drumul; rădăcina, căznită atât de multă vreme, se frânse sub greutatea lui; şi, pe când Rask mă trăgea înapoi cu violenţă, nemernicul pitic fu înghiţit de spumele cascadei, blestemându-mă, fără vlagă; blestemul căzu în prăpastie odată cu el. Acesta fu sfârşitul bufonului unchiului meu.

LV

Această scenă, această luptă nebunească, cumplitul ei deznodământ, mă copleşiseră.

Îmi pierdusem, aproape, cunoştinţa. Glasul lui Bug-Jargal mă reînvie:

— Frate! striga. Grăbeşte-te să ieşi! Soarele apune peste jumătate de ceas. Te aştept acolo. Urmează-l pe Rask.

Cuvintele acestea prieteneşti îmi redară nădejdea, puterea şi curajul. M-am ridicat. Dogul se năpusti prin galeria subterană; l-am urmat; lătratul lui mă conducea prin beznă. După câteva minute, am revăzut lumina; ajungeam, în sfârşit, la ieşire şi respiram liber. Păşind afară de sub bolta umedă şi neagră, mi-am amintit de proorocirea piticului, făcută atunci când intrasem: „Numai unul dintre noi doi va trece înapoi pe acest drum”. Aşteptările i-au fost înşelate, dar profeţia i se adeverise.

LVI

Ajuns în vale, l-am văzut pe Bug-Jargal; i-am căzut în braţe şi am rămas aşa, cu inima grea, cu zeci de întrebări pe buze, dar neputându-le rosti.

— Ascultă, mi-a spus, soţia ta, sora mea, este în siguranţă. Am dus-o în tabăra albilor; e la una dintre rudele voastre ce comanda avanposturile; voiam să mă predau de teamă să nu fie sacrificate cele zece capete ce răspund pentru mine. Ruda ta mi-a spus să fug şi să încerc să împiedic uciderea ta, cei zece negri netrebuind să fie executaţi decât după tine; acest lucru trebuia să fie vestit de Biassou, arborându-se un steag negru pe cel mal înalt pisc din munţi. Am alergat, Rask m-a condus şi am ajuns la timp, slavă Domnului! Vei trăi şi voi trăi şi eu. Întinse mâna şi adăugă: Eşti mulţumit, frate?

L-am strâns din nou în braţe; l-am implorat să nu mă mai

părăsească, să rămână cu mine, printre albi; i-am făgăduit un grad în armata colonială. Mă întrerupse cu sălbăticie.

— Frate, ţi-am făgăduit eu să te înrolez în rândurile alor mei?

Am tăcut, simţeam că greşisem. Adăugă vesel:

— Hai, vino s-o liniştim pe soţia ta!

Această propunere răspundea unei nevoi urgente a inimii mele; m-am ridicat beat de fericire; plecarăm. Negrul cunoştea drumul; mergea în faţa mea; Rask ne urmă…

La aceasta, d'Auverney se opri şi aruncă o privire sumbră în jurul său. Stropi mari de sudoare i se scurgeau pe frunte. Îşi ascunse chipul în mâini. Rask îl privea îngrijorat.

— Da, aşa mă priveai atunci! murmură el.

Peste o clipă, se ridică foarte nervos şi ieşi din cort. Sergentul şi dogul îl întovărăşiră.

LVII

— Pun rămăşag, strigă Henri, că ne apropiem de catastrofă! Zău c-ar fi păcat să i se fi întâmplat ceva lui Bug-Jargal; straşnic bărbat!

Paschal smulse cu dinţii dopul sticlei înfăşurată în răchită şi spuse:

— Aş fi dat douăsprezece coşuri de Porto, să văd nuca de cocos pe care a dat-o peste cap dintr-o înghiţitură.

Alfred, care visa la o melodie de ghitară, se întrerupse şi îl rugă pe Henri să îi lege şnururile, adăugând:

— Negrul acesta mă interesează mult. Numai că n-am îndrăznit să îl întreb pe d'Auverney, dacă ştia şi melodia *Hermosa Padilla*.

— Biassou este mai interesant, reluă cuvântul Paschal, vinul lui poate nu făcea multe parale, dar cel puţin omul ăla ştia ce e un francez. Dacă i-aş fi fost prizonier, aş fi lăsat să-mi crească mustăţile, să-mi dea câţiva piaştri pe ele, aşa cum a dat oraşul Goa acelui căpitan portughez. Trebuie să vă mărturisesc că creditorii mei sunt mai necruţători decât Biassou.

— Că veni vorba, căpitane, iată patru ludovici pe care vi-i datorez, strigă Henri, aruncându-şi punga lui Paschal. Căpitanul îşi privi cu ochii miraţi generosul debitor şi ar fi putut, cu mai multă dreptate, să se numească creditorul său.

Henri se grăbi să adauge:
— Ia să vedem domnilor: până aici, ce gândiţi despre povestirea căpitanului?
— Pe cinstea mea, spuse Alfred; n-am fost prea atent, dar mă aşteptam la ceva mai interesant din gura visătorului d'Auverney. Şi, pe deasupra, a zis şi o romanţă în proză; şi nu-mi plac romanţele în proză; pe ce melodie să le cânţi?! Pe scurt, povestea lui Bug-Jargal mă plictiseşte: e prea lungă.
— Aveţi dreptate, spuse aghiotantul Paschal; e prea lungă. Dacă n-aş fi avut pipa şi clondirul, ar fi fost o noapte tare lungă. Şi sunt şi o mulţime de lucruri absurde. Cum să crezi, de pildă, că pocitania aia de vrăjitor… cum îl chema, c-am şi uitat?… *Habitos!* cum să crezi că vrând să-şi înece duşmanul, se îneca singur?…
Henri îl întrerupse surâzând:
— Şi mai ales în apă! Nu-i aşa, căpitane Paschal? Pe mine, ce m-a distrat cel mai tare în povestirea lui d'Auverney, a fost că de fiecare dată când îi rostea numele lui Bug-Jargal, câinele şchiop ridica privirea.
— Cât despre asta, întrerupse Paschal, făcea tocmai pe dos decât făceau cumetrele din Celadas când predicatorul pronunţa numele lui Iisus; am intrat în biserică cu doisprezece cavalerişti cu platoşă…
Zgomotul puştii străjii vesti întoarcerea lui d'Auverney. Toţi tăcură. Se plimbă câţiva paşi, cu braţele încrucişate, în tăcere. Bătrânul Thadée, ce se reaşezase într-un colţ, îl observa pe furiş, şi se străduia să pară că îl mângâie pe Rask, ca să nu îşi dea seama căpitanul de îngrijorarea lui. D'Auverney, în cele din urmă, reluă:

LVIII

— Rask ne urma. Stânca cea mai înaltă a văii nu mai era luminată de soare: deodată, trecu o pâlpâire pe deasupra ei, ce se stinse iute. Negrul tresări; îmi strânse mâna cu putere.
— Ascultă, spuse. Un zgomot surd, ca de artilerie, răsună din vale în vale, revenind cu nenumărate ecouri. E semnalul, spuse negrul, întunecat. Continuă: A fost un tun, nu? Am făcut un semn afirmativ. Din două salturi, se afla pe o stâncă înaltă: l-am urmat. Încrucişă braţele şi începu să surâdă cu tristeţe. Vezi? mă

întrebă. Am privit încotro îmi arăta şi am zărit piscul pe care mi-l indicase când am revăzut-o pe Marie. Singurul în care mai bătea soarele, având în vârf un drapel mare, negru.

D'Auverney făcu o pauză.

Mai târziu am aflat că Biassou, grăbit să plece, pusese să fie arborat stindardul înaintea întoarcerii detaşamentului ce ar fi trebuit să mă execute.

Bug-Jargal se afla tot acolo, în picioare, cu braţele încrucişate şi contemplând steagul lugubru. Deodată, se reîntoarse rapid şi făcu câţiva paşi, să coboare de pe stâncă:

— Doamne, Doamne! Nenorociţii mei tovarăşi!

Reveni spre mine:

— Ai auzit tunul? mă întrebă.

N-am răspuns.

— Era semnalul, frate. Acum sunt conduşi. Capul îi căzu pe piept. Se apropie şi mai mult de mine:

— Du-te să-ţi întâlneşti soţia, frate; te va conduce Rask.

Fluieră o melodie africană, câinele mişcă din coadă şi păru că vrea să se îndrepte spre un anume loc al văii. Bug-Jargal îmi luă mâna şi făcu eforturi să zâmbească; dar era un zâmbet crispat.

— Adio! îmi strigă cu glas puternic; şi pieri printre desişurile şi copacii ce ne înconjurau. Împietrisem. Puţinul pe care îl înţelesesem din câte se petrecuseră mă făcea să prevăd tot felul de nenorociri. Rask, văzându-şi stăpânul dispărând, înaintă spre marginea stâncii şi începu să îşi clatine capul urlând nenorocit. Reveni cu coada între picioare; ochii mari îi erau umezi; mă privi îngrijorat, după care se întoarse în locul de unde plecase stăpânul său şi lătră de mai multe ori. L-am înţeles: şi eu aveam aceleaşi temeri ca şi el. Am făcut câţiva paşi în direcţia lui şi, atunci, ţâşni ca o săgeată pe urmele lui Bug-Jargal; l-aş fi pierdut curând din vedere, deşi alergam şi eu cât mă ţineau puterile, dacă nu s-ar fi oprit din când în când, ca să îmi dea, parcă timp să îl ajung. Am străbătut astfel câteva văi, am urcat pe dealuri acoperite de pâlcuri de copaci. În sfârşit!…

Vocea lui d'Auverney se stinse. Trăsăturile îi fură cuprinse de o disperare sumbră; abia putu articula cuvinte:

— Continuă tu, Thadée, nu mai am forţă nici cât o babă.

Bătrânul sergent nu era mai puţin emoţionat decât căpitanul:

— Cu îngăduinţa… Dacă aşa vreţi, căpitane, trebuie să vă spun, domnilor ofiţeri, că deşi Bug-Jargal, numit Pierrot, a fost un

negru mare, – foarte blând, foarte puternic, foarte curajos şi cel mai mare viteaz de pe pământ, după dumneavoastră, – nu vă fie cu supărare, domnule căpitan, asta nu înseamnă că eu eram mai puţin pornit împotriva lui, lucru pe care nu mi-l voi ierta niciodată, deşi căpitanul meu mi-a iertat-o. Aşa încât, domnule căpitan, când am auzit că în seara următoare urmaţi să fiţi ucis, m-a năpădit o furie teribilă împotriva bietului om şi am simţit o plăcere infernală când i-am anunţat că el sau, în lipsa lui, zece dintre ai săi vă vor întovărăşi şi vor fi împuşcaţi, drept represalii, cum se spune. La auzul acestei ştiri, nu vădi niciun simţământ, numai că peste un ceas o şterse printr-o gaură pe care o făcuse…

D’Auverney avu un gest de nerăbdare. Thadée reluă:

— Fie! Când am văzut drapelul mare şi negru pe munte, cum nu se reîntorsese, ceea ce nu ne mira, cu îngăduinţa dumneavoastră, domnilor ofiţeri, s-a tras cu tunul şi am fost însărcinat să conduc pe cei zece negri spre locul de execuţie, numit *La Bouche-du-Grand-Diable*, care era mai departe de tabără… Ei, dar ce contează! Când am ajuns acolo, înţelegeţi, domnilor, n-o făcusem ca să le dăm un prilej să-şi ia tălpăşiţa, am pus să fie legaţi, aşa cum se obişnuieşte, şi mi-am pregătit plutonul. Când, iată că văd sosind dinspre pădure un negru solid. Mi s-au muiat braţele. Se apropie, gâfâind, de mine:

— Am sosit la vreme, spuse. Bună-ziua, Thadée.

Da, domnilor, numai asta a spus şi merse să-şi dezlege tovarăşii. Eu rămăsesem cu gura căscată. Atunci, cu îngăduinţa dumneavoastră, domnule căpitan, între el şi negri se stârni o luptă a generozităţii şi care ar fi trebuit să dureze ceva mai mult… Ce mai contează! Da, eu sunt de vină că am făcut să înceteze acea luptă. Luă locul negrilor. În acea clipă, câinele lui… Bietul Rask! Ajunse acolo şi îmi sări la gât. De-ar fi rămas aşa încă câteva clipe, domnule căpitan! Dar Pierrot făcu un semn şi sărmanul dog îmi dădu drumul; Bug-Jargal nu îl putu însă împiedica să nu i se culce la picioare. Pe atunci, vă credeam mort, domnule căpitan. Eram mânios. Am strigat…

Sergentul întinse mâna, îl privi pe căpitan dar nu putu rosti cuvântul fatal.

— Bug-Jargal căzu. Un glonţ rupsese laba câinelui… De atunci, domnilor ofiţeri (şi sergentul îşi clătină cu tristeţe capul), de atunci e şchiop. Am auzit gemete printre copacii codrului din

apropiere, am mers acolo, eraţi dumneavoastră, domnule căpitan; vă atinsese un glonţ, când alergaţi să îl salvaţi pe negru. Da, căpitane, gemeaţi, dar plângându-l pe el; Bug-Jargal murise! Pe dumneavoastră, domnule căpitan, v-am adus în tabără. Eraţi rănit mai puţin grav decât el, căci v-aţi vindecat, datorită îngrijirii atente a doamnei Marie.

Sergentul se opri.

Căpitanul d'Auverney reluă cu un glas solemn şi îndurerat:

— Bug-Jargal murise!

Thadée coborî privirile.

— Da, spuse; el mă cruţase, şi tocmai eu l-am ucis.

Sfârşitul lui Bug-Jargal

NOTĂ

Deoarece cititorii, în general, au obiceiul să solicite lămuriri definitive asupra sorţii fiecăruia dintre personajele ce au izbutit să îl intereseze, s-au făcut cercetări, în intenţia de a satisface acest obicei, asupra destinului ulterior al căpitanului Leopold d’Auverney, al sergentului şi câinelui său. Cititorul îşi aminteşte, poate, că sumbra melancolie a căpitanului avea două pricini: moartea lui Bug-Jargal, numit Pierrot, şi pierderea iubitei sale Marie, care nu fusese salvată din incendiul fortului Galifet decât pentru a pieri, nu peste multă vreme, în primul incendiu al Capului. Cât despre căpitanul însuşi, iată ce s-a descoperit.

A doua zi după marea bătălie câştigată de trupele Republicii Franceze împotriva armatelor europene, generalul de divizie M*** stătea singur în cortul său, redactând, după notele şefului de stat-major, raportul ce urma să fie trimis Convenţiei naţionale, asupra victoriei din ajun. Un aghiotant general se prezentă, spunându-i că reprezentantul poporului, însărcinat pe lângă el, voia să-i vorbească. Generalului îi displăceau acest soi de ambasadori cu bonetă roşie pe care Montaniarzii îi delegau în tabere pentru a le înjosi şi decima, turnători oficiali, însărcinaţi de călăi să spioneze gloria. Totuşi ar fi fost periculos să se refuze vizita unuia dintre ei, îndeosebi după o victorie. Idolului sângeros al acelor vremuri îi plăceau victimele ilustre; şi sacrificatorii din piaţa Revoluţiei erau veseli când puteau să dărâme, dintr-o singură lovitură, un cap şi o coroană, chiar de n-ar fi fost decât de spini, ca aceea a lui Louis XVI, de flori, ca acelea ale tinerelor fete din Verdun, sau de lauri, ca acelea ale lui Custine şi Andrée Chénier. Generalul ordonă deci să fie primit reprezentantul.

După câteva felicitări în doi peri şi destul de limitate, în legătură cu recentul triumf al armatelor republicane, reprezentantul, apropiindu-se de general, îi spuse acestuia, cu jumătate de glas:

— Dar asta nu este totul, cetăţene general; nu e destul să învingem vrăjmaşul din afară; trebuie, de asemenea, exterminaţi duşmanii dinăuntru.

— Ce vreţi să spuneţi, cetăţene reprezentant? răspunse generalul uimit.

— În armata voastră, există un căpitan numit Leopold d'Auverney, reluă misterios comisarul Convenţiei; e în a 32-a semibrigadă. Îl cunoaşteţi, generale?

— Sigur că da! exclamă generalul. Tocmai citeam în legătură cu el un raport al adjutantului general, şef al celei de a 32-a semibrigăzi. E un excelent căpitan.

— Cum, cetăţene general! îi vorbi de sus reprezentantul. I-aţi dat alt grad?

— Nu vreau să vă ascund, cetăţene reprezentant, ei asta îmi era intenţia…

La aceasta, îl întrerupse pe general, cu impetuozitate:

— Victoria este oarbă, generale M***! Ţineţi seama de ce faceţi sau spuneţi. Dacă încălziţi la sân şerpi ce duşmănesc poporul, temeţi-vă să nu vă strivească poporul atunci când va strivi şerpii! Acest Leopold d'Auverney este un aristocrat, un contrarevoluţionar, un regalist, unul din 1792, un girondin! Justiţia poporului îl caută! Trebuie să mi-l daţi acum.

Generalul răspunse cu răceală:

— Nu pot.

— Cum nu puteţi?! reluă comisarul, a cărui mânie se adâncise. Nu ştiţi, generale M***, că singura putere nelimitată aici e a mea? Republica vă ordonă şi spuneţi că nu puteţi! Iată, din condescendenţă pentru succesele pe care le-aţi avut, vreau să vă citesc nota informativă ce mi-a fost transmisă în legătură cu acest d'Auverney şi pe care trebuie să o expediez, împreună cu el, acuzatorului public. Este vorba de un extras dintr-o listă de nume pe care nădăjduiesc că nu mă obligaţi să o închei cu al dumneavoastră. Ascultaţi:

„Leopold Auverney (cu particula de, căpitan în cea de a 32-a semibrigadă, dovedit, *primo*, de a fi istorisit într-o consfătuire de conspiratori o pretinsă povestire contrarevoluţionară, ce tindea să ridiculizeze principiile egalităţii şi libertăţii şi să exalte vechi superstiţii cunoscute sub numele de regalitate şi religie; dovedit, *secundo*, de a se fi slujit de expresii reprobate de orice *sans-culotte* cinstit, pentru a caracteriza diverse evenimente memorabile, anume eliberarea negrilor din San-Domingo; dovedit *terţio*, de a se fi slujit numai de cuvântul *domnule* în povestirea sa, şi niciodată de cuvântul *cetăţean*; în sfârşit, *quarto*, de a fi conspirat făţiş, prin mai sus pomenita istorisire, pentru răsturnarea Republicii în favoarea facţiunii girondinilor şi

a brissotiştilor. Merită moartea”. Ei, generale, ce părere aveţi? Mai ţineţi partea acestui trădător? Mai staţi în cumpănă să daţi pe mâna justiţiei acest inamic al patriei?

— Acest inamic al patriei, replică generalul cu demnitate, s-a sacrificat pentru ea. Voi răspunde extrasului din nota dumneavoastră printr-un extras din raportul meu; e rândul dumneavoastră să ascultaţi:

„Leopold d’Auverney, căpitan în cea de a 32-a semibrigadă, a hotărât soarta noii victorii obţinute de armata noastră. Coalizaţii au clădit o redută formidabilă; era cheia bătăliei; trebuia ocupată. Moartea viteazului ce ar fi atacat-o cel dintâi era sigură. Căpitanul d’Auverney şi-a asumat această sarcină; a cucerit reduta, a murit şi am învins. Sergentul Thadée, dintr-a 32-a, şi un câine, au fost găsiţi morţi în preajma sa. Propunem Convenţiei naţionale să decreteze că acestui căpitan Leopold d’Auverney i se cuvine recunoştinţa patriei”. Vedeţi, cetăţene reprezentant, confirmă liniştit generalul, deosebirea dintre misiunile noastre: ambii trimiteam câte o listă Convenţiei. Acelaşi nume se află pe ambele liste. Îl denunţaţi ca pe un trădător, eu – ca pe un erou; îl sortiţi ruşinii, eu – gloriei; ridicaţi un eşafod, eu îi pregătesc un trofeu; fiecare cu rolul său. Din fericire, însă, acest viteaz a putut scăpa într-o bătălie de supliciul pe care i-l hărăzeaţi. Slavă Domnului! Cel pe care voiaţi să-l omorâţi, a murit. Nu v-a aşteptat.

Comisarul, furios să vadă că, odată cu conspiratorul, cădea şi conspiraţia lui, scrâşni printre dinţi:

— A murit! Păcat!

Generalul îl auzi şi strigă indignat:

— Vă mai rămâne o consolaţie, cetăţene reprezentant al poporului! Căutaţi cadavrul căpitanului d’Auverney în ruinele redutei. Cine ştie?! Poate că obuzele duşmanului să îi fi cruţat capul, în favoarea ghilotinei naţionale!

Sfârşitul Notei lui Bug-Jargal.